

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: českého jazyka a literatury

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: český jazyk – dějepis

JOSEF KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA
(1859–1914) - ŽIVOT A DÍLO
JOSEF KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA
(1859–1914) - LIFE AND WORKS
JOSEF KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA
(1859–1914) – VIE ET TRAVAIL

Diplomová práce: 06-FP-KČL-002

Autor:

Adéla FABIÁNOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Jiráskovo nábřeží 713/10

468 22 Železný Brod

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Počet

stran	Slov	obrázků	tabulek	Pramenů	Příloh
120	35 487	13	0	18	23

V Liberci dne: 7. května 2007

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 485 352 515

Fax: 485 352 332

Katedra: ČESKÉHO JAZYKA a LITERATURY

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Adéla FABIÁNOVÁ
adresa: Jiráskovo nábřeží 713, 468 22 Železný Brod
obor (kombinace): český jazyk – dějepis

Název DP: Josef Krušina ze Švamberka (1859–1914)
– život a dílo.

Název DP v angličtině: Josef Krušina ze Švamberka (1859–1914)
– Life and Works

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Konzultant:

Termín odevzdání: květen 2007

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné.resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 7. května 2007

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant): Adéla Fabiánová

Datum: 16. května 2006

Východiska:

Josef Krušina ze Švamberka je regionálním spisovatelem Železnobrodská. o němž nebylo dosud zveřejněno příliš mnoho informací. Práce bude tudíž vycházet z materiálů uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.

Cíle:

Diplomová práce z materiálů archivní a tištěných vyvodí stručné monografické závěry ze života a díla Josefa Krušiny ze Švamberka (1859–1914), významného spisovatele, dialektologa a pedagoga z okolí Železného Brodu.

Metody:

Diplomantka využije veškerý archivní materiál a prostuduje díla vydaná tiskem i ta, která zůstala v rukopise.

Literatura:

ČECH, L.: Osvěta, 1894.

ČERVINKA, V.: Zlatá Praha 26, 1908.

DANÍČEK, V.: J. K. ze Švamberka, Semily 1957.

KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA, J.: Črty, Praha 1892.

KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA, J.: Starým pérem, Praha 1898.

KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré, Praha 1910.

KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA, J.: Lidé nemilovaní a zamilovaní, Praha 1913.

KRUŠINA ZE ŠVAMBERKA, J.: Domove, domove, Praha 1917.

KUNZ, P.: Starým pérem, Literární listy 1898.

VYKOUKAL, F. V.: Světozor 1898.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 7. května 2007

Adéla Fabiánová

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D. za odborné vedení, rady a pomoc při zpracování tématu. Dále děkuji rodičům za podporu a trpělivost, kterou mi během studia věnovali.

Anotace

Diplomová práce podává přehled o životě a díle spisovatele a učitele Josefa Krušiny ze Švamberka. Psal prózy pro mládež i pro dospělé čtenáře a pokusil se, i když nepříliš úspěšně, i o divadelní hry. Jelikož rád studoval cizí jazyky, stal se i překladatelem. Nejvýraznější oblast jeho tvorby představují povídky určené dětským čtenářům, v nichž dokázal živě popsat dětský svět s jeho radostmi i strastmi. Tyto povídky jsou čtivé, poutavé a umožňují nahlédnout do života dětí na přelomu 19. a 20. století.

Působení Josefa Krušiny ze Švamberka je spojeno s regionem horního Pojizeří, odkud čerpal inspiraci. Po vystudování učitelského ústavu se stal učitelem v Jirkově, malé vesničce na Železnobrodsku, kde strávil čtyři roky, v jejichž průběhu nasbíral množství zajímavého materiálu pro svoje literární práce. Později, když získal podučitelské místo v Loučkách, místě asi 10 km vzdáleném od Jirkova, ve své práci pokračoval. Deset let strávených v tomto kraji mu poskytlo impulsy pro následnou tvorbu, která už vznikala v Praze.

Annotation

The diploma thesis reviews the life and works of Josef Krusina of Svamberk, the writer and the teacher. He wrote prose for young people and also for adult readers and he tried, not successfully, to write theatre plays. As he liked studying foreign languages, he became an interpreter. The most expressive part of his work is represented by short stories for children where he was able to describe lively the children's world of life with its happiness and sorrow. These short stories are easy to read, they are attractive and they let us have a look to children's lives between the 19th and the 20th century.

The influence of Josef Krusina of Svamberk is connected to the region of Upper Pojizeri, which inspired him. After graduating Teacher's Training, he became a teacher in Jirkov, a small village near Zelezny Brod, where he spent 4 years. During this time he collected a lot of interesting materials for his literal work. Later, when he obtained the teacher's place in Loucky, which are about 10 km away from Jirkov, he continued with his work. Ten years spent in this region gave him impulses for his following work which came into being in Prague.

Résumé

Le mémoire présente la vie et l'oeuvre de l'écrivain et professeur de collègue Josef Krušina de Švamberk. Il écrivait des proses pour les jeunes gens et pour les adultes aussi. Il a essayé (sans grand succès) écrire des pièces de théâtres. Comme il aimait étudier des langues étrangères, il s'est devenu le traducteur aussi. Contes pour les enfants présentent de la partie la plus importante de son oeuvre. Dans ceux-ci il décrivait vivement le monde d'enfant vivement avec ses joies et ses peines aussi. Ces contes sont bien lisants et attrayants et ils permettent pénétrer dans la vie des enfants à la fin du 19e siècle et au début du 20e siècle.

L'emploi de Josef Krušina de Švamberk est relié avec la région de la partie supérieur de la rivière Jizera où il s'est devenu le professeur dans un petit village Jirkov près de la ville Železný Brod où il est resté pendant quatre années. Il y a trouvé beaucoup de matières intéressants pour ses travaux littéraires. Un peu plus tard comme le professeur au village Loučky, dans le lieu éloigné 10 km de Jirkov, il continuait dans son travail. Pendant dix années qu'il est resté dans cette région il a recueilli les impulsions pour son travail qui prenait la naissance à Prague plus tard.

O B S A H

Úvod.....	8
Krušina životopis	10
Krušinovo jméno	25
Literární práce pro mládež	27
O několika děvčátkách a chlapcích	28
V domovské obci. Příhody dětské i jiné.	32
Z prvních potyček.....	37
U Benešů.....	43
Karel Havlíček Borovský.....	46
Překlad Tkalců	49
Tvorba pro dospělé	53
Črty	54
Starým pérem.....	61
O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré.....	66
O Čerchmantovi	66
Dobrodružství Petra Votočka.....	70
Na Horoucí skále. Dopis od rekonvalescenta.....	73
Mořský had	77
Hledá se mecenáš.....	80
Pravá pohádka o mém stínu.....	82
Dáma s řetkvičkou	85
Souhrnně	88
Lidé nemilovaní a zamilovaní	89
Charaktery „podhoří a podhoráků“ (a nejen jejich)	94
Dialekt v Krušinově tvorbě	109
Krušina a dialekt	109
Závěr	117
Literatura	119
Přílohy	120

Úvod

Předmětem této práce je podat stručný přehled života a díla Josefa Krušiny ze Švamberka, přiblížit jeho životní osudy a seznámit se základním soupisem jeho prací.

Josef Krušina ze Švamberka se narodil roku 1859 v Lysé nad Labem jako nejstarší syn důstojníka dragounského pluku. Vystudoval reálnou školu, kde ho zaujaly především románské jazyky. V roce 1879 začal se studiem IV. ročníku učitelského ústavu v Praze. Nejprve jen proto, aby finančně nezatěžoval rodinu, jež si jeho další studium nemohla dovolit, později se však tomuto vzdělání začal věnovat s velkým zájmem. Na povolání učitele se připravoval svědomitě a do podučitelského místa v Jirkově u Železného Brodu nastupoval s velkými ideály a nadšením. Z dochované korespondence je zřejmé, že měl větší ambice a toužil po místě přímo v Železném Brodě, nikdy mu však nebylo umožněno, aby zde učil. Josef Krušina strávil v Jirkově čtyři roky. Během nich však nijak nezhálel a pilně sbíral materiál pro svoje práce a poznámky, z nichž později čerpal náměty pro svoje literární práce. Seznamoval se nejen s vesnickým podhorským prostředím, ale také s lidmi a jejich charaktery, živě se zajímal i o dění, které tamější obyvatelé silně ovlivňovalo, např. životní styl a obyčeje, o nichž se dochovalo několik poznámek v Krušinově pozůstalosti. Zájem o osudy a život podhorských obyvatel neztratil ani v době, kdy se stal podučitelem v Loučkách, které jsou od Jirkova vzdáleny sice jen 10 km, ale prostředí je zcela odlišné.

Tvorba Josefa Krušiny ze Švamberka je určena mládeži i dospělému čtenáři, vedle próz psal také dramata a věnoval se překladům. Ne v každé této oblasti byl však Krušina stejně úspěšný. Nejvíce kladných ohlasů získala jeho tvorba pro mládež. Většina děl z této oblasti se věnuje příběhům dětí a dospívajících, kteří žijí v nuzných poměrech, tak jako děti v podhoří, s nimiž se setkal během vykonávání své učitelské profese. V diplomové práci budou některá z jeho děl pro děti a mládež představena. Volila jsem taková, která se týkají především okolí vesnic, kde začínal učit, tedy Jirkova a Louček. V oblasti tvorby pro dospělé bych ráda poukázala na autorovu žánrovou pestrost.

Josef Krušina ze Švamberka byl ale nejen spisovatelem. Živě se také zajímal o nářečí, se kterým se v podhorských oblastech setkal. Původně se dialektologií zabýval jen okrajově, plně se jí začal věnovat, až když o to byl požádán, jak uvádím dále.

Diplomová práce přiblíží nejen tvorbu se stručnou charakteristikou jednotlivých děl, ale také upozorní na důležité milníky autorovy životní pouti.

Krušina životopis

Josef Krušina ze Švamberka se narodil 6. července 1859 v Lysé nad Labem. Pocházel z větve zchudlého šlechtického rodu pánů ze Švamberka (též z Krasíkova). O historii svého rodu se zajímal, největší zásluhu na vypátrání jeho předků však měl strýc Otto ze Švamberka. Ten ve svých bádáních zjistil, že významným členem tohoto rodu byl Vojtěch, který žil na počátku 19. století v Jistebnici v jižních Čechách a byl stavitelem. Tento Vojtěch měl určité listiny, s jejichž pomocí jeho syn, úředník ve Vídni, získal diplom zajišťující rodině uznání jako potomků rodu pánů ze Švamberka a pro Vojtěcha užívání titulu „svobodný pán, baron“.

O genealogii vlastního rodu, jak už bylo řečeno, se zajímal i sám Josef Krušina. Ten schraňoval rodokmeny svého rodu, tak jak je vypracoval sám, i když tvrdil, že je nedostatek listinných nebo jiných dokladů. Některé mu byly i nabídnuty – například panem Ferdinandem Havlíkem.¹ Ten mu nabízí *velký, velmi památný i ověřený rodokmen vzácného rodu Vašeho, pánů Kruchynů ze Schwamberka (viz č. 1)*, a to za cenu mírnou. Bohužel se již nedozvídáme, zda Josef Krušina na tuto nabídku nějak reagoval a zda některý z rodokmenů rodu, jež se nacházejí v jeho pozůstalosti, je od Ferdinanda Havlíka. Podle poznámek na okraji, které si k jednotlivým rodokmenům Josef Krušina psal, nabízenému rodokmenu od Havlíka žádný neodpovídá.

Josef Krušina byl nejstarší ze sedmi dětí. Přibyli k němu později ještě Zdeňko Albert Julius (1863–1894), Julius Adolf Karel (1865–1887), Otto Josef (1867–?) a František, Oldřich a Božena, kteří zemřeli v dětském věku.

Otec Josefa Krušiny Josef (narozen 1837) pocházel z již zmíněné jistebnické větve Krušinů ze Švamberka. Jeho otec, Krušinův dědeček, byl bohatým velkoobchodníkem, který se stal majitelem například plzeňského domu „U Zlatého soudku“, vinných sklepů a dvou vlastních lodí, které dodávaly zboží do Terstu. Josef Krušina (Krušinův otec) byl třetí z jeho potomků. Stal se důstojníkem u dragounského pluku č. 7 knížete Windischgrätze v Lysé nad Labem. Zde se seznámil s Annou, dcerou městského lékaře Františka Špachty.² Aby si ji mohl vzít, opustil vojenskou službu a žil

¹ Jeden z obdivovatelů literární činnosti Josefa Krušiny ze Švamberka, dalším byl například Josef Prousek, který mu rovněž sestavil rodokmen, a dokonce s ním spolupracoval i jako ilustrátor knihy.

² Jeho syn Antonín Špachta (1818) působil jako farář v Loučkách u Železného Brodu, kam za ním jeho synovec Josef jezdil na občasné návštěvy.

z důstojnické penze jako čekatel úřednického železničního místa. Přestěhovali se do Liberce, kde ovšem dlouho nezůstali, a opět se k trvalému pobytu vrátili do Lysé nad Labem. Teprve když jeho syn Josef byl roku 1862 zapsán na reálku v Praze, odstěhovala se celá rodina do hlavního města.

Možná se někdo pozastaví nad Josefovým nástupem na reálku až v roce 1872, tedy ve třinácti letech. Nebylo to způsobeno opakováním školy, ale *příčina, že posud studia na školách středních neodbyl v tom jest, že pro nedostatečnost tělesnou a chatrné zdraví teprv v pozdějším věku, maje již 13 let, na studie se dostal. Mravné chování jeho bylo po celý čas beze vší úhony.* (viz č. 2) jak dokládá Certifikát Slavné c. k. odvodní kommissí vojenské, která žádala odůvodnění odkladu jeho vojenské služby.

Od roku 1872 navštěvoval Krušina reálku v Ječné ulici. Od nástupu se ve svém prospěchu neustále zlepšoval, jak dokládají i jeho vysvědčení z této doby (viz č. 3) a maturitní vysvědčení. Zpočátku mu dělaly problémy zejména náboženství, matematika a rýsovaní. To se ale postupem času změnilo, a proto již na třetím vysvědčení se můžeme dočíst, že z náboženství má výborně. Problémy s matematikou a s ní spojenými předměty však zůstaly, a tak i na posledním vysvědčení z reálné školy zůstává dostatečná. Na matematiku ale ani tak nezanevřel, neboť v jednom ze svých dopisů³ Františku Bílému⁴ píše, že rád učí děti vše nové a prospěšné a dokonce i matematiku, která jemu samotnému přinesla několik horkých chvil. Ještě za studií na této reálce započal se svou spisovatelskou dráhou, kdy pod šifrou J. K. vydal črtu Starý mládenec. Bylo to pro I. ročník Zábavných listů.⁵

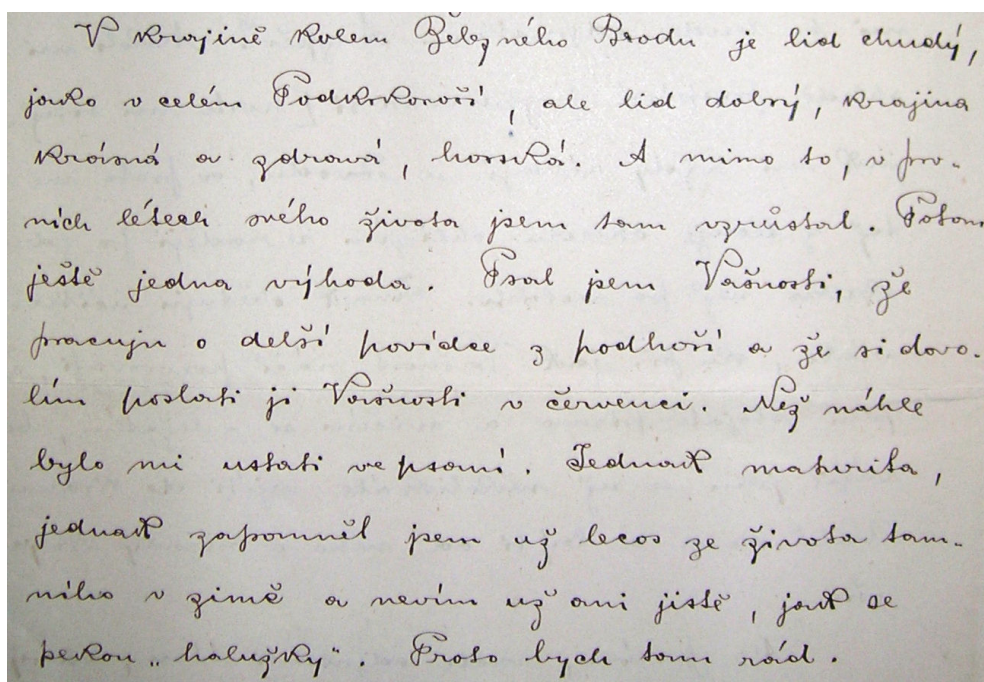
Po reálce se musel rozhodnout, kam půjde dál. Jelikož byli v rodině ještě mladší bratři, bylo nemyslitelné, aby šel dále studovat, a zatížil tak hmotně svou rodinu. Sliboval si ale, že až bude finančně nezávislý, připraví se ještě dodatečně k maturitní zkoušce na gymnáziu, aby mohl dále studovat jazyky, které ho velice uchvátily – a to především francouzština a italština. Sám ale také dodává opět v dopise Františku Bílému, že nebude mít, alespoň prozatím, asi dostatek času, aby se na gymnazijní maturitu připravoval.

³ Již v době, kdy byl učitelem v Loučkách u Železného Brodu

⁴ František Bílý – profesor češtiny, pozdější zemský školní inspektor. K Josefu Krušinovi měl velmi vřelý vztah, což dokládá i jejich vzájemná bohatá korespondence. I po Krušinově smrti zůstal jeho rodině velkým pomocníkem a rádcem

⁵ Zábavné listy redigoval J. L. Turnovský

V roce 1879 začal studovat IV. ročník učitelského ústavu v Praze. Zprvu nastoupil pouze proto, aby co nejrychleji dosáhl vlastních financí, a ulehčil tak rodinnému rozpočtu. Na této škole se mu ovšem tak zalíbilo a byl jí tak nadšen, že se rozhodl věnovat se učitelskému povolání cele. V dopise z 28. dubna 1880 sděluje Františkovi Bílému, že již zažádal o místo podučitele v Železném Brodě a dodává, že *v krajině kolem Železného Brodu je lid chudý jak, v celém Podkrkonoší, ale lid dobrý, krajina krásná a zdravá, horská. A mimo to, v prvních letech svého života jsem tam vyrůstal. Potom ještě jedna výhoda. Psal jsem Vašnosti, že pracuji o delší povídce z podhoří a že si dovolím poslati ji Vašnosti v červenci. Než náhle bylo mi ustati ve psaní. Jednak maturita, jednak zapomněl jsem už leccos ze života tamního v zimě a nevím už ani jistě, jak se pekou „halušky“. Proto bych tam rád.*⁶

V krajíně kolem Železného Brodu je lid chudý,
jouko v celém Podkrkonoší, ale lid dobrý, krajina
krásná a zdravá, horská. A mimo to, v prv-
ních letech svého života jsem tam vyrůstal. Potom
ještě jedna výhoda. Psal jsem Vašnosti, že
pracuji o delší povídce z podhoří a že si dovo-
lím poslati ji Vašnosti v červenci. Než náhle
bylo mi ustati ve psaní. Jednak maturita,
jednak zapomněl jsem už leccos ze života tam-
ního v zimě a nevím už ani jistě, jak se
pekou „halušky“. Proto bych tam rád.

Ukázka dopisu Františku Bílému (28. dubna 1880)

A tak se již o prázdninách 1880 stěhoval na své první učitelské místo do Jirkova u Železného Brodu, kde byl jmenován od 1. září 1880 zatímním podučitelem. Na toto místo nastupoval velmi rád a podle výše citovaného dopisu je patrné, že už i s jistými literárními ambicemi. Po čtyřletém působení v Jirkově a krátkém působení v Praze

⁶ LAPNP: fond František Bílý

zakotvil na dalších šest let v Loučkách u Železného Brodu, místě vzdáleném asi 10 km vzdušnou čarou od jeho prvního působiště. Mezi oběma zmíněnými místy se nachází Železný Brod, který byl v té době sídlem okresního soudu a kulturním i hospodářským střediskem pro okolní obce.

V okolí Jirkova leží i další vesnice – jako například: Hrubá Horka, Horská Kamenice, Zásada, Jílové, Radčice, Alšovice, Těpeře, Bratříkov, Bzí, Huntířov, Chlístov – které se staly dějištěm Krušinových črt.

Tato oblast není ovšem příliš úrodná, proto si obyvatelé hledali jiné zaměstnání, než bylo zemědělství. Patřilo k nim především tkalcovství, které ale už v Krušinově době bylo nahrazováno dobýváním břidlice a domácím sklářstvím.

Břidlicových lomů bylo v okolí Jirkova otevřeno v polovině 19. století několik. První byl otevřen v Těpeřích, další následovaly v Jirkově a Bratříkově. V Jirkově jich bylo otevřeno několik a význam každého spočíval v něčem jiném. O začátcích lomařství na Jirkovsku nás informuje i Krušina, když ve své povídce *Hodnost' Šrejmy, muže z podhoří* (soubor **Črty**), píše, že se Šrejma přistěhoval do vsi na počátku těžení břidlice – a to kolem roku 1840.

Krušina se ve svých povídkách z tohoto kraje často zmiňuje právě i o způsobu vykonávání práce, a příběhy vyprávějí o životě vesničanů. A tak se z jeho povídek dozvídáme například i to, že většina lomů později přešla do rukou Němců (například bratříkovské lomy patřily Liebiegům) nebo zbohatlých Čechů, anebo i o způsobu těžení a zpracování břidlice a dalších řemeslech, která s těžbou byla úzce spjata (například pokrývačství).

Dalším důležitým řemeslem pro obživu obyvatel bylo domácí sklářství. Proto se i ono dostávalo do črt, které Krušina z této oblasti sepsal. Sklářství se nejdříve začalo rozvíjet v obci Zásada, odtud se šířilo i do dalších vsí v okolí – jako například do Vlastiboře, Jílového, Radčic i Jirkova, kde sám Krušina působil. Rozvoj sklářství ale znamenal i mnoho nepokojů. A to především v době, kdy se lidská síla začala nahrazovat stroji. Největší spor propukl v roce 1890, kdy nespokojení dělníci stávkovali proti zvýšenému zavádění strojů do výroby. Nic si ovšem nevymohli. O této stávce se

zmiňuje i Krušina. Nesepsal o ní žádnou povídku ani črtu, ale v jeho pozůstalosti se nachází poznámky, které si učinil o této události.⁷

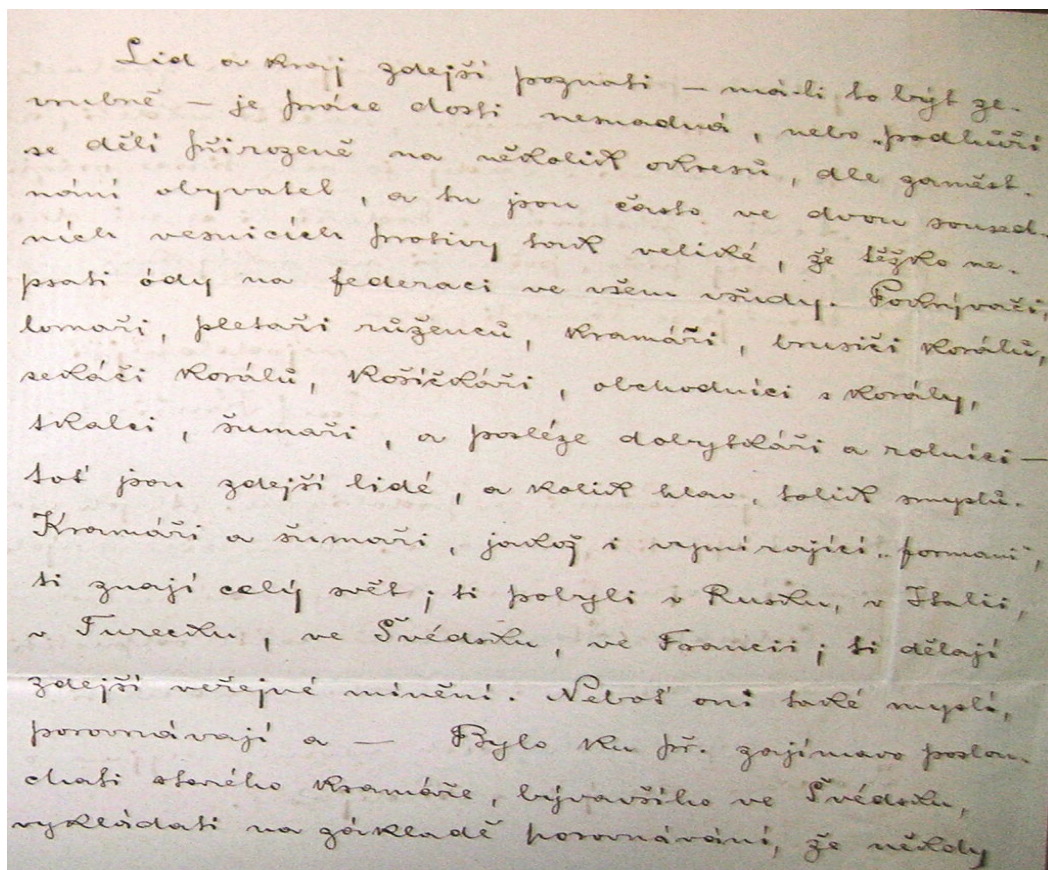
Krušina s těmito událostmi ale nebyl spjat pouze jako spisovatel, dotýkaly se ho i jako učitele. Rodiče totiž zaměstnávali své děti doma, nutili je pomáhat při výrobě skla, a tak často docházelo k tomu, že školní docházka dětí bývala řídká. Krušina si na to stěžuje zřejmě i svému bývalému profesorovi Františku Bílému. V jeho odpovědi se můžeme dočíst, že by se Krušina mohl s takovýmto přístupem setkat i u chudých městských rodin, natož pak u chudých vesničanů.

Lomařství a sklářství tak byly dvěma hlavními pracovními odvětvími, jimiž se tehdejší místní obyvatelé zabývali. Nebyla to však zaměstnání, jež by se dala vztáhnout na celou oblast Jirkovska. Velmi častým obchodním artiklem bylo rovněž přádelnictví, jak se můžeme ostatně dočíst i v Krušinových povídkách, a hodně mužů chodilo do světa „se skřínkou na zádech“ za podomním obchodem. Sepsáno je to například v povídkách *Mezi stráněmi (Lidé nemilovaní a zamilovaní)* a *Když byla Kiliánka vdovou (Příběhy vzrušující)*. Tuto posledně jmenovanou povídku bychom mohli zařadit i k povídkám, ve kterých se Krušina zmiňuje o již uvedeném lomařství. Dozvídáme se zde totiž, že Kiliánka po svém zemřelém muži zdědila lom, který vzápětí prodala jednomu Němci, a žila si pak jako bohatá vdova mezi chudými vesničany.

„Lidé se skřínkou na zádech“ – světáci – se do ciziny nevydávali ovšem jen za podomním obchodem. Odcházeli i jako muzikanti, a to především do Ruska a na Balkán. Z Krušinových povídek a dopisů Františku Bílému se dozvídáme, že chodili většinou po čtyřech až osmi, i když žádnou výjimkou nebyl ani osamocený flašinetář. V dopise z 21. října 1880 píše: *Pokryvači, lomaři, pletaři růženců, kramáři, brusiči korálků, sekáči korálů, košíčkáři, obchodníci s korály, tkalci, šumaři a posléze dobytkáři a rolníci, toť jsou zdejší lidé, a kolik hlav, tolik smyslů. Kramáři a šumaři, jakož i vymírající formani, ti znají celý svět, ti pobýli v Rusku, v Turecku, v Itálii, ve Švédsku, ve Francii; ti dělají zdejší veřejné mínění, neboť oni také myslí, porovnávají*

⁷ Stávka propukla na několika místech současně. Dělníci měli zpočátku slíbeny značné ústupky, k jejich dodržení ale nedošlo, neboť si majitelé brusíren objednali práci jinde, nebo brusírny prostě zavřeli. Nejhuře situace vypadala na Nové Vsi, kam přišli na pomoc i dělníci z Černé Studnice, Zásady a Hutě. Tito dělníci (bylo jich asi 500) vyházeli a zničili veškeré zařízení brusírny i zboží, jež se v ní nacházelo. Starosta Nové Vsi povolal na pomoc strážníky z Jablonce nad Nisou a později i vojsko. Došlo k několika potyčkám, v nichž obě strany utrpěly ztráty na životech. Nakonec byli dělníci, s pomocí vojáků, uklidněni. Asi 30 osob bylo zatčeno a odvezeno do Jablonce nad Nisou. Ani jeden z ústupků, které byly slibovány na počátku, nebyly dodrženy. Vláda rozdělila přibližně 55 000 zlatých na pomoc zdejší chudině.

a – bylo ku př. zajímavo poslouchati starého kramáře, bývalšího ve Švédsku, vykládati na základě porovnávání, že někdy války docela pominou a věčný mír zavládne... Tady je tisíce originálů.⁸

Lidé a kraj zalejší poznati – mají-li to být ze-
melně – je jinde dleši nemadná, nebo „podhůří“
se dělí přirozeně na několik okresů, ale gaměst.
námi obyvatel, a tu jsou částo ve dvou soused-
ních vesnicích protivy totiž velice, že těžko ne-
psati daly na federaci ve všem vřídly. Pochybovači,
lomáři, pletáři ruženců, kramáři, brusiči korálků,
sešláči korálků, Rožňáči, obchodníci s korálky,
tkaleci, šumáři, a posléze dolýbáči a rolníci –
tot' jsou zalejší lidé, a každý hlav, každý myslí.
Kramáři a šumáři, jinde i vyprávěči „forman“,
ti znají celý svět, ti bylyi v Rusku, v Itálii,
v Turecku, ve Švédsku, ve Francii; ti dělají
zalejší veřejné mínění. Neboť oni také myslí,
porovnávají a – Bylo ku př. zajímavo poslou-
chati starého kramáře, bývalšího ve Švédsku,
vykládati na základě porovnávání, že někdy

Dopis Františku Bílému z 21. října 1880

⁸ LAPNP: fond František Bílý

Když si uvědomíme, že tento dopis psal Krušina sotva po dvouměsíčním pobytu v Jirkově, je zřetelně vidět, jak se o prostředí, do něhož přibyl, hluboce zajímá. Nikdy se nesnažil stranit se zdejších⁹ obyvatel nebo jim udílet rady. Snažil se být jen nenápadným pozorovatelem místního života, který následně zachytil ve svých povídkách a vzpomínkách na horní Pojizeří. Z prvních dopisů, když opouštěl Prahu, vyčteme nadšení z toho, že jde na nové místo, bude soběstačný a ještě si stačí našetřit. Dokonce odporuje Bílému, který mu vytýká, že se nemůže radovat z tak malého platu¹⁰ a že stejně nic neušetří. Krušina mu odpovídá a přesně vyčísluje kolik a za co utratí. Po pár letech ale sám v Praze zjistí, že si skutečně nebyl schopen našetřit mnoho.

Příjezd do Jirkova ale nenaplnil Krušinovy sny. Jen, co se trochu zabydlel, píše 29. září 1880 dopis Bílému. *Stalo se, že jsem nyní usazen v Jirkově, mizerné to vsi, asi 1/2 hodiny od Želez. Brodu vzdálené. Místo v Brodě¹¹ dostal kýsi domácí do 1. ledna prozatímně, a má prý nároky na defín. ustanovení. Nevím, ale těším se aspoň tím, že hejtman i inspektor jsou mi velice nakloněni, a tož snad před novým rokem zvím, budu-li odsud vysvobozen.¹²* Velice nespokojen byl Krušina i se svým ubytováním. Bydlel v hospodě, kam se chodilo „šenkovnou“. *Je-li muzika, mám veselý spánek a pěkné sny: zdá se mi totiž, že mi neustále hlava praská. I to musím být ještě rád, nepřistěhuje-li se ke mně na noc rodina pana domácího s postelí a s kolébkou, jako na dnešek.¹³*

⁹ V diplomové práci budu používat výrazy *místní* nebo *zdejší*. Těmito výrazy mám na mysli oblast horního Pojizeří (především okolí vesnic Jirkova a Louček). Obě místa jsou spojena s počátky učitelské profese Josefa Krušiny ze Švamberka.

¹⁰ 350 zl. ročně

¹¹ V pozůstalosti Josefa Krušiny ze Švamberka ovšem není žádná zmínka o tom, že by měl nastoupiti místo podučitele v Železném Brodě. Jmenovací dekrety jsou vždy uváděny na místo v Jirkově. Přesto se několikrát v dopisech Bílému zmiňuje o tom, že jeho učitelským místem měl být Železný Brod.

¹² LAPNP: fond František Bílý

¹³ tamtéž

nejhůře je o bytém. Máme za 25 zl. na rok
majatku pětkou světlou o 4 oknech, větší
než dva pokoje, jinde jsme měli v Praze,
— ale — je to v hospodě, a chodí se
tam „šenkovaní“. Je-li muzikar, máme
veselý spánek a pěkné sny: zlobí se mi
totiž, že mi neustále hlava frustluje. A
to musím být ještě rodit, nepřistěhuji.
Je-li se k tomu nová rodina pana
domácího spánek a „šenkovaní“, jinde
na dně. To obvykle se je vyšetřuje.

Ukázka dopisu Františku Bílému z 29. září 1880

V dopise z prosince 1880 se zmínil o svém bratru Zdeňkovi, který studuje v Praze gymnázium a bude skládat maturitní zkoušky. Josef Krušina prosí o přímluvu Františka Bílého, aby Zdeněk školu dokončil, neboť chce jít na vojenskou dráhu, kam by bez maturity nemohl. Je to jedna ze sporých zmínek o Krušinově rodině v jeho pozůstalosti.¹⁴ V tomto dopise se také opět zmiňuje o místě podučitele v Železném Brodě, a jak se o ně nadobro připravil. *Já, Vašnosti, už Brod nikdy nedostanu. „Skazil“ jsem si to sám. Žádal jsem totiž místní školní radu Brodskou, aby laskavě podporovala mou žádost u okresní školní rady a oznámil jsem, že bych potom byl i s jiné strany (1. od hejtmana) podporován. Při návštěvách přišel jsem i k jednomu přisedícímu místní šk. rady, bohatému ševci. Nebyl doma, ale později chlubil se mojí visitkou v hostinci a odfukoval si spokojeně řka, že v Brodě nepotřebujou žádného „fon“ za učitele. — Jak jsem to zvěděl, nelenil jsem dopsati místní šk. radě Brodské, aby se nenamáhala, a že já nikdy nepřijmu místo od školní rady, v níž zasedají ševci. A tak se to stalo. Protože piva nepiju, schladil jsem si žáhu půlkou Mělnického a dal jsem se do studování polské historie.*¹⁵ Na závěr tohoto dopisu se pro rozptýlení ještě zmiňuje o své zálibě — o lovení ptáčků, které si pak pojmenovává po literátech. Našli bychom tak u něj například Vrchlického nebo Karolínu Světlou.

¹⁴ O Zdeňku Krušinovi se zde ještě zmíním.

¹⁵ LAPNP: fond František Bílý

Další dopisy v pozůstalosti Františka Bílého chybí a jsou až z roku 1884, kdy je Krušina rozhodnut opustit Jirkov. Líčí v nich své zklamání z tohoto kraje a zmiňuje se i o čajových dýcháncích.¹⁶ *Hoši však posílali si pro pivo a pro lihoviny, a dýchánky byly by se zvrhly ve společnost karbanů.*¹⁷

Po čtyřech letech tedy Jirkov opouští. Důvodů měl asi více. Jedním z nich určitě bylo toto zklamání z kraje, dalším možná bylo, že se chtěl více prosadit jako spisovatel, což by měl v Jirkově těžší, než kdyby byl v centru všeho dění v hlavním městě. Druhý důvod mohl být i milostný. Krušina se v Jirkově zamiloval, ale byl odmítnut, a poslední možností mohlo být i finanční strádání rodiny v Praze. O této poslední příčině se letmo zmiňuje i v jednom z dopisů Františku Bílému.

V každém případě však opouštěl Jirkov velice rád a nejinak tomu bude později i po pobytu v Loučkách. Jeho počáteční nadšení z tohoto kraje ho po pár letech strávených zde opustilo, a lidé na něj působili jako „neoriginální“ a malicherní.

V Praze se mu však nedařilo tak, jak očekával. Do bytu, jež si pronajal, se k němu přistěhovali i další dva bratři, kteří studovali na gymnáziu. Nemohl sehnat zaměstnání,¹⁸ až nakonec našel místo jako aspirant na hlavním nádraží. Ani jako spisovatel se rovněž neprosadil nijak zvlášť. V jeho pozůstalosti najdeme několik zamítavých dopisů od různých nakladatelství, kterým se pokoušel nabízet své práce. Zároveň se začal zhoršovat jeho zdravotní stav. Jak bylo uvedeno výše, měl zdravotní problémy už dříve, proto se opozdil jeho nástup na reálku. V téměř horském prostředí Jirkova se jeho stav o málo zlepšil, v Praze ale došlo opět ke zhoršení. Měl dýchací obtíže a začaly se projevovat souchotiny, kterými trpěl až do konce života, a rovněž to byl jeden z důvodů, proč měl být předčasně penzionován. Ale vraťme se k jeho pražskému pobytu. Na naléhání lékaře tedy opět opustil Prahu, kde pobyl necelé čtyři měsíce. 2. prosince 1884 odjel zpět do Jirkova, kam za ním 15. prosince došel dekret, že *C. k. okresní školní rada ho od 1. ledna 1885 ustanovila zatímním podučitelem při třídní škole obecné v Loučkách. (viz č. 4)*

Obec Loučky je sice vzdálena asi jen 10 kilometrů od původního Krušinova působiště Jirkova, složení prací, kterým se vesničané věnovali, zde bylo ovšem značně

¹⁶ Josef Krušina ze Švamberka pořádal zpočátku svého pobytu v Jirkově čajové dýchánky pro mládež, která se zde měla scházet a studovat literaturu, historii, filozofii a jiné vědy či předměty, které by je zajímaly. Jak je však z výše uvedeného příspěvku vidět, neuspěl.

¹⁷ LAPNP: fond František Bílý

¹⁸ Do Prahy odjížděl Krušina s tím, že má několik pracovních nabídek.

odlišné. Více obyvatel se tady mohlo starat o zemědělství, neboť zdejší půdy jsou úrodnější než v podhorském Jirkově. Mnoho obyvatel bylo také zaměstnáno v přádelně Jana Liebiega v Železném Brodě, která v té době měla již 800 zaměstnanců.

Stejně jako v Jirkově se Krušina i tady zaměřil na obyvatele a jejich činnosti. Všiml si ovšem i sporů s Němci, ke kterým obyvatelé chodili přes týden na práci a vraceli se domů jen na neděli. V Liebiegově továrně byli zaměstnaní i úředníci německé národnosti. Krušina k Němcům ovšem neměl příliš kladný vztah, a proto se na příklad v povídce *On* dočteme, že mladá děvčata varuje před těmito úředníky, neboť by jim od nich mohlo hrozit morální nebezpečí. V Loučkách Krušinovi chybí nadšení, jež bylo patrné po jeho příchodu do Jirkova. Například při popisu obce je velice stručný a napíše jen, kolik času mu zabere dojít na poštu.

V následujících šesti letech, která v Loučkách strávil, si zapsal mnoho poznámek k životu obyvatel Podkrkonoší. Povídky, jež pocházejí z jeho zdejšího pobytu, jsou psány místním nářečím. Po jedné povídce, kterou poslal k otištění do Prahy, byl požádán, aby se nářečí z okolí Louček věnoval podrobněji a sepsal jeho hlavní rysy a rovněž vyhotovil přehled oblasti nebo jednotlivých vesnic, ve kterých se toto nářečí užívá. Podrobněji tuto jeho činnost rozeberu až v samostatné kapitole.

V Loučkách zůstal Krušina šest let. Ale již v roce 1887, tedy dva roky po svém nástupu, chtěl zažádat o přeložení.¹⁹ Nakonec si to však rozmyslel a zůstal až do roku 1890. František Bílý mu k tomu píše v dopise z 6. července 1887: *Avšak na Loučku zlobiti se nesmíte. Ta stala se námětem četných Vašich studií, ke kterým kdo ví, bylo-li by došlo jinde. Zvl. se mi líbí, že jste se dal na studium kroje a vyšívání nár. a na zkoumání dialektologické. To jsou obory v Čechách úplně opomíjené, ač vyzkoumání jednoho nářečí má větší důležitost než tři sbírky básní takových, jak nyní se vydávají od našich pseudogeniů.*²⁰

Z tohoto dopisu je patrné, jak Bílý oceňoval nejen jeho práci dialektologickou, ale i sbírání zajímavostí o kraji a jeho zvlátnostech. Krušina se však nářečím a zvyky Podkrkonoší začal zabývat až po výzvě Josefa Duška.²¹ Psal česky, byl tak i vychován,

¹⁹ Tentokrát se jednalo o přeložení do Libuně, místo ale dostala nějaká paní učitelka.

²⁰ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

²¹ Původně nechtěl psát Krušina o místním dialektu nic, protože již na začátku svého pobytu v Loučkách poslal do Světozoru povídku s loučeckým nářečím, ta byla ovšem přepsána do nářečí domažlického a otištěna. Krušina z toho byl velice zklamaný.

i když mu bylo několikrát vytýkáno, že pokud jedná s německým nakladatelem, měl by se podřídít a psát mu německy. Krušina to však nikdy neudělal.

V roce 1889 už je z dopisů cítit zoufalost, že se odtud nemůže hnout. *Ach kdy by byl jen některý ten přítel písk, bože já bych se dal získat za pakatel, jen kdybych měl ty strašné Krkonoše s krku! Co člověk zkusí v takové bídné vsi! Jako dnes! Vymetal jsem sám kamna a sám jsem musel **umýti si podlahu**, protože nikoho nemohu zjednat. Ovšem že tím nabývám pěkných a vzácných zkušeností, ale když už mám ruce jako nádeník!*²² Podobné stesky nacházíme i v dalších Krušinových dopisech. Poslední dopis z Louček v Bílého pozůstalosti je z 5. června 1890, tedy těsně před koncem jeho zdejšího pobytu.

O nové místo tedy znovu zažádal roku 1889. Důvod byl asi stejný jako při odchodu z Jirkova. Chtěl být blíže Praze a dohlížet si tak na vydávání svých prací. Nechtěl neustále obtěžovat své přátele, kteří ho v Praze zastupovali. Při hledání nového místa požádal opět bývalého profesora. A tak již 25. září 1889 se v dopise od Bílého dočítáme: *Strany toho místa v T. jsem učinil tolik: Požádal jsem p. dr. Herbena a p. dr. Metelku, aby své známé tam požádali za přímluvu. Snad by neškodilo, kdybyste sám také ještě požádal třeba ve formě díků za to, co učinili. P. dr. Met. dopsal p. správci Beranovi. Já ještě požádám p. koll. Jirásku, aby se přimluvil u p. Madiery, a to dnes.*²³ Místo mu skutečně přiděleno bylo, a tak se roku 1890 stěhuje do Třeboradic a roku 1893 do Ďáblic na Karlínsku²⁴ (Praha – Karlín) (viz č. 5).

S Loučkami ale zůstal v úzkém kontaktu. V jeho pozůstalosti najdeme několik dopisů, které mu z bývalého místa jeho působení přišly. Lidé v nich jsou vůči jeho osobě vstřícní a přátelští, píšou mu o běžných starostech, se kterými se na vsi potýkají, mají o něho také strach. Například Josef Šilhán z Michovky mu po pražských povodních v roce 1891 úhledným písmem s mnoha pravopisnými chybami píše: *Slyšice zprávu že dne 9. Července r. 1357 od Karla IV. založený Kamenný most dne 4ho zaří ráno od rozvodněné Vltavy zřícen a zničen jest. Slyšely jsme tež, že i mnoho lidí a majetku jejich sy vyžadala rozbouřená Vltava. Žal a bol naplňoval srdce naše. Jest*

²² LAPNP: fond František Bílý

²³ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

²⁴ Krušinovu nechuť k Loučkám ovšem nesmíme brát tak doslovně. Zrovna tak nespokojený byl i v Třeboradicích a Ďáblicích. Důvod byl prostý. Stále nebyl dostatečně „blízko“ k Praze. Výraznějším posunem bylo tedy až místo na Žižkově, kde si ale stýskal na hmotné zabezpečení rodiny z učitelského platu.

výce však nás překvapyla nepodstatná zpráva že i vy Ctěný p. Učitely jste nalezl hrob svůj v rozbouřených vlnách Vltavy.²⁵ (viz č. 6)

K Třeboradicím, i když tehdy nebyly příliš početné, byly přidruženy se školní docházkou i blízké obce, a tak, když zde Krušina nastupoval místo definitivního podučitele, čítala škola 243 žáků. Zpočátku se zde Krušinovi velice líbilo a byl rád, že se konečně ocitl tak blízko Praze, ale zanedlouho si začal uvědomovat i stinné stránky tohoto místa. V Jirkově a Loučkách se obyvatelé zabývali jak řemeslem, tak i zemědělstvím, nebyly tam výrazné společenské rozdíly. V Třeboradicích a později i v Ďáblicích se však právě s nimi setkal. Tato dvě místa byla převážně zemědělská a z toho ony rozdíly pramenily. Většinu zde tvořili chudí obyvatelé, kteří mívali hodně dětí. Z tohoto důvodu se často stávalo, že děti, které měly být ve školních lavicích, pomáhaly na polích. Krušina se tímto problémem zabýval a vystoupil rovněž s několika přednáškami na toto téma, ale obyvatelé samozřejmě nezměnil.

Dlouho v Třeboradicích nevydržel. Už od 1. září 1893 nastoupil místo definitivního učitele v Ďáblicích, v místě asi 4 kilometry vzdáleném od Třeboradic. Složení obyvatelstva se tak nijak výrazně nelišilo od předchozího umístění. Krušinovi se tu ale opět zhoršil jeho zdravotní stav, v roce 1894 dostal těžký zápal plic a na půl roku byl nucen přijmout dovolenou. Po této době se ale znovu vrhl do práce a snad s ještě větším elánem. Zapojil se do činnosti ochotnického divadla, kde potkal i svou budoucí ženu. Růžena Olbrichová, jež byla jeho partnerkou na jevišti, se za Krušinu provdala 9. října 1895.

O rok později se jim narodila první dcera Růžena, která ale zanedlouho zemřela. Roku 1897 se narodila další dcera Růžena, a roku 1904 přibyla ještě dcera Josefa. Jaký měl Krušina vztah ke své ženě i dětem, dokládají jeho četné dopisy, které ženě psal. Oslovení většinou začínají: *Má zlatá ženuško a naše zlatá dceruško! nebo Má drahá zlatá ženuško dobrá! Naše drahá zlatá dobrá holčinečko maličká!* Většinou pak dlouze popisuje, co který den dělal v odloučení od nich, ale také se o ně strachuje, především v zimních měsících, a nabádá je, aby se teple oblékaly: *Jen prosím Vás, mé drahé holčičky, se mi nenastydňte, opatřete se vždycky dobře, když je teď zima. (Dnes ráno prý tu poletoval sníh!!!) A dále Pámblíček, ve čtvrtek se uvidíme v Praze!* Většinou pak

²⁵ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

²⁶ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

Akter gadis ps', mi' drahij' glas' kolikimuz, drahij'.
 Akter gadis ps'! Akter gadis ps'! Budeš den s' drahij'
 drahijem, a' se k'as nic nedane, a' drahijem drahij' a'
 K'as drahij' ob' drahij', aby se k'as gadis nedalo nic
 g'elko! Akter gadis ps'!
 L'ib' k'as por'ad a' m'as'it' se k'as
 L'ib' k'as 9/9. 900.
 12.1. 1900.

Krušinovy dopisy ženě

V Ďáblicích také Krušinu zastihla jedna rodinná nepříjemnost. Jeho mladší bratr Otto se zamiloval do ženy, která neměla nejlepší pověst. Otec mu to dlouho nemohl odpustit, a dokonce psal i Josefovi, aby bratrovi domluvil, a podrobně mu ve svém dopise vylíčil, co všechno se pro záchranu syna snažil udělat on. Otík se naopak snažil otci vylíčit svůj postoj a své pocity, ale otec s ním přestal komunikovat. Jediný, kdo s ním tak zůstal v kontaktu, byl bratr Josef. Jemu Otík v dopise podrobně vypsál, co udělal, a že onu ženu hluboce miluje a že se s ní oženil. Josef nebyl tak zatvrzelý vůči bratrovi a udržoval s ním korespondenci i nadále. O vztahu ostatních sourozenců k Otíkovi se ani jeden ze tří zúčastněných nezmiňuje.

V roce 1902 se Josef opět stěhuje do dalšího působiště a od 1. prosince 1902 nastoupil místo učitele obecné školy na Žižkově. Společenské složení Žižkova bylo hodně různorodé. *Bylo to město drobných živnostníků a obchodníků, ale hlavně město továrního dělnictva, které pracovalo většinou v továrnách pražských a karlínských. Velikých továren a živnostenských podniků bylo méně. Sociální poměry obyvatel však byly namnoze velmi bídné.*²⁷ Proto i zde se Krušina potýkal s podobnými problémy jako v předchozích působištích. I tady děti často nedocházely do školy a školní docházka vykazovala vysoké procento zameškaných a neomluvených hodin.

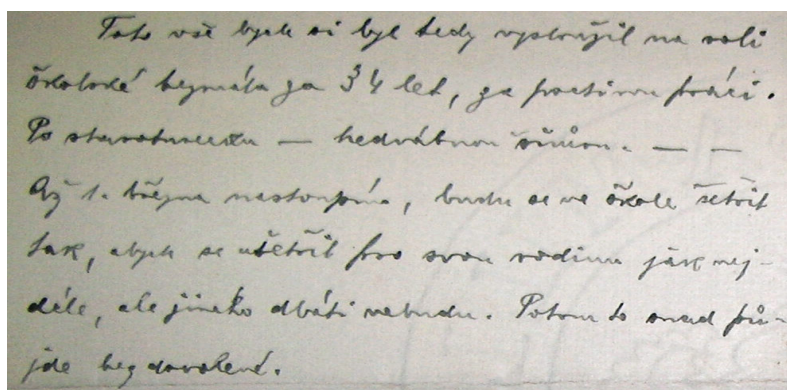
Ale přesto se Krušinovi splnil sen. Podařilo se mu dostat tak blízko Praze, jak jen si kdy mohl přát. Tento sen byl ale těžce vykoupen, rodina se potýkala s hmotnými těžkostmi, starší dcera Růženka²⁸ musela podstoupit operaci, a zdraví samotného Krušiny se rychle zhoršovalo. Proto se Krušina snažil psát, co nejrychleji, aby získal co nejvíce honorářů. To ovšem nebylo snadné a jeho zdravotní stav mu to neusnadňoval. 5. dubna 1912 píše František Bílý svému příteli: *...radím, abyste poslechl lékaře a se šetřil co nejvíc. Po tak těžké nemoci jest potřeba zvláštní opatrnosti, sice může býti zle. A co potom rodina? Proto jen si vezměte dovolenou hned a úplnou – nehleďte na nic, buďte tu sobcem podle povinnosti k sobě, k rodině a konečně i ke škole.*²⁹ Krušina několikrát žádal různé instituce o výpomoc, neboť celou zdravotní péči si každý hradil sám, ale nebyl nikdy vyslyšen. 23. září 1913 dokonce žádal Školní výbor živnostenských škol, aby mu byla přidána jedna vyučovací hodina, aby se mu tak zvýšily jeho příjmy. (viz č. 7) O odpovědi se v pozůstalosti nic nedozvídáme.

²⁷ Daníček, Vl.: Josef Krušina ze Švamberka. Semily: ONV, 1957, s. 34

²⁸ V rodině nazývána Fininka

²⁹ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

14. ledna 1914 však píše Bílému: *Byl jsem též povolán k okresnímu lékaři, chystal jsem se naň o tu dovolenou, ale ten mě hezky potěšil! Prodlouží mi nynější dovolenou do konce února, ale kdybych potom ještě žádal, už prý by se jednalo o definitivum, o pensi. Lekl jsem se poněkud a přeslechl jsem mnohé jeho slovo. Lépe je prý žít ještě 15 let v pensi než 3 léta v aktivitě a padnout. Je to sice pravda, ale nevěřím, že já jediný ze zdejších dovolenců bych byl v takovém nebezpečí... I soukromému úředníku dají dovolenou třeba dvouletou, než jde do pense. Proč se mnou by se jednalo tak nelidsky?... Těšil jsem se, že před pensí přec dostanu nějaké místo správcovské, ale takto nevím... Toto vše bych si tedy vysloužil na roli školské za 34 let, za poctivou práci. Po staroturecku – hedvábnou šňůru. – Až 1. března nastoupím, budu se ve škole šetřit tak, abych se ušetřil pro svou rodinu jak nejdéle, ale jiného dbáti nebudu. Potom to snad půjde bez dovolené.³⁰*

Poslední Krušinův dopis Františku Bílému (14. ledna 1914)

Ale bez dovolené to nešlo. Byla mu sice zakrátko obnovena, ale ani ta už nepomohla. Josef Krušina sv. pán ze Švamberka zemřel den po svých 55. narozeninách 7. července 1914. Byl pochován na Olšanských hřbitovech.

Jeho žena Růžena si po manželově smrti zapsala do svého deníku poznámku: *Můj muž začal působit definitivním místem v Jirkově ve šk. okr. Semilském v roce 1880, 18. listopad; zemřel v Žižkově po činné službě 7. července, 1914. Sloužil: 34 r. 7 m. 12 dní. Měl všech 6 zvýšení! Poslední od 1. dubna r. 1911.³¹*

³⁰ LAPNP: fond František Bílý

³¹ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

Krušinovo jméno

Na závěr této kapitoly bych se ještě zmínila o možnostech psaní Krušinova jména. Na některých listinách se vyskytují tyto podoby: Krušina ze Schwanberka, Švamberka, Švanberka, Kruchyna ze Švamberka. K psaní svého jména si napsal i poznámku: *Doma od svého narození jsem otce slýchal jen jméno Švanberk a pod tím jmenem jsem též byl na škole v Lysé n/L, kde každý nás jmenoval jen tím jmenem.*³² Dále ale dodává, že roku 1869 se na jeho školním vysvědčení objevilo jména Josef Kruchina ze Švanberku a na vysvědčení z roku 1870 už jen Švanberk Josef. V době, kdy vstoupil na reálku v Praze, ho pan učitel Šťastný zapsal pod jménem Josef Krušina ze Švanberku, ale na vysvědčeních z této reálky se přesto objevují i varianty Krušina ze Švanberka, Švamberka. Na maturitním vysvědčení je zapsán jako Josef Krušina ze Schwanberka, takto je označován i na dalších dokladech a na vysvědčení z učitelského ústavu. Na pravopis jména se ptal i otce: *Na křestním listě je psáno Kruchina. Když jsem namítl kdysi svému otci tuto nesrovnalost, řekl mi, že na tom pravopisu nezáleží, že jméno je stejné, vždy že se má vysloviti š, byť i někteří členové rodu vyslovovali ch.*³³

V dopisech se podepisoval různě: Josef Krušina ze Š., Josef Krušina ze Schwam., Josef Krušina nebo prostě Krušina. K poslední variantě se ovšem v jednom ze svých dopisů Bílému zmiňuje, že tuto verzi svého jména nemá rád. Přesto se tak podepsal několikrát.

Sám Krušina se podepisoval tedy různě a bylo mu jedno, zda to byla varianta zcela počestělá, či nikoli. V jeho pozůstalosti se však také nachází dopis, kde jeho žena Růžena Kruschynová po 2. světové válce žádala, aby se mohla podepisovat Krušinová. Této žádosti ale není vyhověno, a tak Krušinova žena i dcery jsou dále Kruschynové, jak mají uvedeno v rodném nebo oddacím listě.

Ve své práci budu používat variantu zcela počestělou: Josef Krušina ze Švamberka.

³² LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

³³ tamtéž

Ke spornu o šach."

Doma od oveke nastojim' jiem otelo otkruci jiu jimeu Premberg
a o tui jimenem jiem bi' gl na ovake u Lipce' ngl, kde kuzly' mäs
jimenov' jiu sin jimenem.

R. 1889 jien cosec poms' o'olne represente a'hm jien po'm
Jong Thuchinga de Brinkster, me o'olne g'p'o'ave q' o. 1882 part gas jien
Brinkster Jong.

[illegible]

Na královské listě je psáno bonelium. Když jsem našel když
sám otec dalo neuvěřitelné, řekl mi, že se tam francouzské re-
žisér, že jsem se otevírá, když se se mně vyslovit. S, byt' mělo
tenkrát odu vyslovit.

Krušinova poznámka k vlastnímu jménu

Literární práce pro mládež

Krušina se literaturou pro mládež začal zabývat po narození první dcery Růženky. Většina jeho prací pro mládež, která vyšla, tak byla určena především jeho dvěma dcerám. Můžeme se tak domnívat podle toho, že tato díla byla vždy určena dětem ve věku, ve kterém v tu dobu byly právě jeho dvě dcery.

První knížka pro mládež vyšla roku 1903 v nakladatelství Dědictví Komenského, se kterým již dlouhodobě spolupracoval. Soubor devíti povídek se jmenoval ***O několika děvčátkách a chlapcích.*** Zabývá se zde především rodinnými vzpomínkami, svým tehdejším působištěm (Dáblice) a vzpomínkami na děti, které za léta praxe poznal.

Z doby, kdy pracoval v Dáblicích, vyšla i črta *Zimníček* a povídka *Pepík Rybářův*. I když byly vydány o mnoho let později, vzpomíná v nich na své první učitelské místo v Jirkově. Sleduje osudy dětí, které byly nuceny pomáhat doma s těžkou prací a často se stávalo, že již v deseti jedenácti letech byly zvyklé pít kořalku.

O několika děvčátkách a chlapcích

První knížka určená pro děti vyšla roku 1903 ve 40. čísle Spisů Dědictví Komenského v Praze, nákladem knihtiskárny Zábřeh. Mně se podařilo sehnat pouze druhé vydání této knihy, které pochází z roku 1909, tiskařské údaje jsou stejné.

V těchto devíti povídkách můžeme rozeznat tři okruhy, ze kterých Josef Krušina čerpá svá témata. Jedná se o rodinné vzpomínky, vzpomínky na Ďáblice (poslední Krušinovo působiště) a dalším okruhem jsou vzpomínky na děti, které poznal v Jirkově a Loučkách.

Knihy je určena přímo dětským čtenářům, a tak, jako u ostatních knížek pro děti, i u této jeho prvotiny můžeme rozeznávat, že je vymezena především čtenářům ve věku jeho dětí. Na určení přímo jeho dětem poukazuje i věnování knihy: *Své dcerušce Růži. Připisuju opět tuto knížku drobných povídek. Kéž Ti, milá dceruško, dlouho ještě nesevšední tyto vzpomínky a s nimi ty postavičky!*

První povídky, jak již bylo řečeno, směřují k rodinným vzpomínkám. Úvodní text se jmenuje *První střevíčky, a co Růženka provedla, než je roztrhala*. Nejdříve Krušina vysvětluje, kdy dostala Růženka střevíčky a co s nimi všechno prováděla. Zřejmě odkazuje ke své vlastní dcerušce. Později, ještě stále jako neposedná Růženka, odjíždí s maminkou za babičkou do Prahy. Jdou spolu na mši a Růženka uteče z lavice a jde zlobit pana faráře. Pan farář je ovšem moudrý muž a s Růženkou si poradí. Růženka si chtěla zblízka prohlédnout hlavní oltář a pan farář ji nechal, ale nakázal jí, aby na nic nesahala a za nic netahala, a protože jí za odměnu něco slíbil, Růženka poslechla. Zde Krušina napodobuje i jazyk pětiletého dítěte: *Pan farář šeptal: „To je hodná holčička, – sedni tuhle na stupánek – dám ti potom něco.“*

A Růženka řekla také šeptem: „I – i! Já bych vás nevideja?“

„Tedy pěkně stůj a dívej se, co dělám. Ale sedni si! Sedni, holčičko!“

„Nesednu, já chci videt.“

„Tak neseď!“

„A dáte mi něco?“

„Dám, jen stůj hezky!“³⁴

³⁴ Krušina ze Švamberka, J.: O několika děvčátkách a chlapcích. Praha: Dědictví Komenského, 1909, s. 10

Povídka končí biblickým poučením: *Nechte maličkých přijít ke mně!*

Druhá povídka *Jak měla Toninka Zapova hosti* vypovídá opět o dětských hrách a neposednostech. Děvčátka se při oslavě narozenin snaží vymodlit zlaté šaty. Paní Zapová jim to ale rozmluví a poradí jim, aby se modlila za něco prospěšnějšího pro celou rodinu.

Další povídka *Včelka* je opět o holčičce Růže. Krušina ve svých knížkách oslovuje děvčátka jako cacorky a chlapce z hor jako hošiště. I tady se tedy setkáváme s jednou takovou cacorkou, která si myslí, že je možné ochočit včelku, ta ji místo toho ovšem d'obne do prstíku.

Povídka *Pláče a nářky doktorovy Nanynky* je vzpomínkou na Krušinou babičku. Nanynka se jednoho dne ztratí a najdou ji jen díky tomu, že v lese brečí. U této povídky se setkáváme s více vysvětleními pod čarou než u předešlých povídek. Je to tím, že Krušina chtěl blíže přiblížit dobu dětství jeho babičky. Některá vysvětlení jsou ovšem zvláštní, protože Krušina osobně si to už přímo nepamatoval, a tak si některá spojení nebo výrazy vymýšlel.

V další povídce *Zimníček* se setkáváme s chlapeckým hrdinou. Povídka je z prostředí Krušinova tehdejšího působiště – Ďáblic. Jedná se o chlapce, který si velmi přál dostat zimníček. Dostal ho, ale hned při prvním obléknutí ho roztrhl. Doma se to bál přiznat a prožil úzkostnou noc. Ráno mu však maminka vysvětlila, že se bál zbytečně, protože si roztrhl vestičku a ne kabátek.

I další dvě povídky *Ježíškův pomocník* a *Pepík Rybářův* (viz č. 8) jsou z pražského působiště. Ježíškův pomocník je o chlapci, který se ztratil,³⁵ když šel pro stromeček k Vánocům. V povídce *Pepík Rybářův* je poznat Krušinův soucit s dětmi, které musely již od útlého dětství pomáhat doma rodičům s těžkou prací. V povídce o Pepíkovi Rybářovi, když starému Rybářovi domlouvají, aby malému Pepíkovi koupil boty, se tak dočítáme: *I rád bych mu koupil! Ale... a měl slzy v očích. Měl jste rád jen toho malého, co vám umřel! druhý zas pravil. A Rybář roztáhl prsty na ruce a dívaje se na ně řekl: „Že jsou všechny ty prsty moje? A když se říznu do toho, bolí to, když tuhle do toho, bolí to. Každý bolí stejně.“*³⁶

³⁵ Ztráta dítěte je častým Krušinovým motivem. Objevuje se v každé knížce pro děti.

³⁶ Krušina ze Švamberka, J.: O několika děvčátkách a chlapcích. Praha: Dědictví Komenského, 1909, s. 44

Poslední dvě povídky se již věnují Krušinovu pobytu v Loučkách. První povídka se jmenuje *Petra Hájkova zabitý bratr*. Pojednává o rodině Hájkových, kde vyrůstá pět dětí. Jednoho dne nepřijde Jáchym – prostřední syn – domů. Matka má o něho starost, otec také, ale nedává to příliš najevo. Nenajdou ho ani po 14 dnech. To už do vesnice dorazí četník a zatkne Hájka. Lidé ho hned začnou pomlouvat a vyčítají mu, že ani není zdejší a že je to „přistěhovalec“. Hájek přitom nikdy nikomu neublížil a vždy se snažil se všemi vycházet. Za další týden přijde četník znovu a tentokrát zatkne celou rodinu. Nejmenší Petr tvrdí, že ví, kde se Jáchym nachází. A opět zde Krušina napodobuje dětskou řeč. *Vyslýchali Hájka, vyslýchali Hájkovou, vyslýchali děti, zvláště Petra. A Petr – kupodivu – pokaždé jen svědčil, že tatínek Jáchyma zabil. Hájek až plakal. Ne že se cítil vinným, ale že si nedovedl vysvětliti, proč to dítě tak mluví.*

Konečně pán, který přišel s četníkem, se usmál na malého svědka a pravil:

„Tak co, Petříku? Tys to viděl?“

„Videj!“ tvrdil Petr.

„A čím ho zabil, čím?“

„Setyjou!“

„Sekyrou? Chm!“ udělal pán a přestal se usmívat.

„A kam ho dal potom?“ zeptal se náhle.

„Zatopaj ho!“ vyhrkl Petr rychle, až hlavou hodil. Ani chvilku se nerozmýšlel.³⁷

Nakonec jsou všichni na místo v chalupě, které malý Petr označil. Žádnou zakopanou mrtvolu tam samozřejmě neobjeví. Léta utíkají a asi za tři roky navštíví Hájkovy soused Dobeš, který se vrátil s flašinetem z Uher. Přivedl s sebou i Jáchyma, který utekl za ním, v Uhrách ho našel a říkal mu, že ho za ním prý posílají rodiče, aby se ve světě něčemu přiučil. Rodiče mají velkou radost, že se ztracené dítě vrátilo. Vše končí smířlivě a šťastně.

Krušina v posledních dvou povídkách užívá také nářečí a rovněž vysvětluje slova, kterým by pražské nebo městské děti nemusely rozumět.

Povídka je o bujně dětské fantazii, která dovede obvinít i otce z vraždy. Dětským čtenářům přináší pohled na řadu zvláštností v podhorských sociálních poměrech

³⁷ Krušina ze Švamberka, J.: O několika děvčátkách a chlapcích. Praha: Dědictví Komenského, 1909, s. 57

(broušení koralí, cesty do světa s flašinetem³⁸). V ději se setkáme jak s nářečními výrazy, tak i dětským žvatláním, pro které si Krušina vymýšlí vlastní řeč (slova). Námět této povídky je velice originální, má zajímavou zápletku a díky nápaditému vysvětlení je povídka velmi poutavá.

Poslední povídkou je *Julinčina chuťva Amála*. Krušinovi osobně se tato povídka líbila natolik, že ji o dva roky později, tj. roku 1905, přepracoval do samostatné knihy s názvem *V domovské obci*. O této povídce se podrobněji zmíním dále.

³⁸ O cestách horalů s flašinetu do světa jsem se již zmínila v úvodní části o Krušinovi.

V domovské obci. Příhody dětské i jiné.

Knížka vyšla roku 1905³⁹ ve Vybraných spisech pro mládež u Františka Hrnčíře v Nymburce. Je věnována Finince, starší Krušinově dceři.

Na začátku Krušina líčí poměry ve městech a srovnává je s poměry na vesnicích. Dále už se věnuje pouze samotnému vyprávění příběhu o malé Amále. Amála bylo asi desetileté děvče, které se přistěhovalo do obce – pravděpodobně Louček poté, co jí v její původní vsi Držkově zemřela prababička. O Amálu se nejdříve starala obec, ale ta nebyla příliš bohatá, a tak na ni přispíval každý zámožnější obyvatel vesnice. Po nějaké době se rozhodli, že Amála nemůže být bez stálého opatrovatele a že je třeba, aby měla nějaké trvalé ubytování. Rozhodli se tedy, že uspořádají dražbu. *Ne že by ji byli chtěli prodat! Jinak. Někdo že se jí – jako – ujme, vezme si ji domů, bude jí dávat jísti a šaty a všecko ošetření, a obec že mu za to bude tolik a tolik platit. Jednalo se jen o to, aby si ji vzal na starost někdo, komu by se platilo hodně malounko, a proto byla ta dražba – kdo to milé obci udělá nejlaciněji.*⁴⁰ (viz č. 9) Nejprve se dohodnou, že to bude kolář, který vlastně své řemeslo ani nevykonává – je brusičem koralí. Každý ale zná jeho pověst, jak šetří a škudlí na vlastní rodině, a Amály je jim líto. Ustrne se nad ní pan řídící ze školy a rozhodne se, že ji vezme jako chůvu pro svou dceru Julinku. Při této příležitosti se rovněž dozvídáme, jak horské vísky a především jejich stavení vypadají. Krušina si neodpustí poučit děti o podhorských obcích. *Některý barák je postaven k cestě zadkem, některý přední stranou, některý čelem – jak se komu zdálo stavět. Nejstarší domy jsou dřevěné, sroubeny ze stěnových trámů na hnědo obarvených, a lišty mezi nimi jsou vápnem obíleny, jako by ty domečky polinkoval. A světnice uvnitř také tak.*⁴¹ Po poučení nás následně vrací do děje. *Ale abychom nezapomněli na naši Amálu!*⁴²

Tak se Amála zabydlí u pana řídícího. Nejdříve probíhá seznámení s jeho rodinou. Žena si myslí, že si pan řídící dělá legraci, že by měla mít dcera Julinka chůvu, ale nakonec souhlasí. Díky pomocnici v domácnosti Rozárce se také Amála dozvídá vlastní historii. Amálina maminka zemřela velice mladá v Praze, dělala tam

³⁹ 2. vydání

⁴⁰ Krušina ze Švamberka, J.: V domovské obci. Příhody dětské i jiné. Nymburk: Hrnčíř, 1905, s. 9

⁴¹ tamtéž, s. 6

⁴² tamtéž, s. 6

posluhovačku. Stejně jako matka její matky. Když Amáliná maminka zemřela, její babička s ní nechtěla mít nic společného, protože se na dceru zlobila. Vzala si ji tedy držkovská prababička, která nemohla připustit, aby byla Amála bez domova. Po smrti prababičky se dostala do této obce – asi Louček – protože to byla domovská obec jejích prarodičů, než se před více jak deseti lety přestěhovali do Držkova. Od Rozárky se také Amála dozví celé své jméno: Amálie Hoření. Amálka jim na oplátku vypráví, jak se jí žilo u babičky, a popisuje i, jak již byla ve službě před tím, než babička zemřela. Ale nelíbilo se jí tam, hráli si na příliš velké pány: *První večer ji naučila cítit boty a ráno je milá „služka“ nesla pánovi do pokoje. Nedala „dobré jitro“, proto jí paní potom domlouvala. „Když jsi u takových pánů,“ prý pravila, „snad můžeš dát pozdravení, ne?“*

A Amála se jí dala do smíchu.

„Co se směješ?“

„E nic,“ prý; „ale toť už jako by nebyli na světě větší páni!“⁴³

Krušina na tomto úryvku ukázal rozdíl mezi „pánem“, který si na pána jen hraje a na chudé lidi nebere ohledy, a pánem, který je skutečným pánem díky svému vzdělání, a mezi lidmi nedělá rozdíly. Pan řídící se k Amále chová nezištně a nikdy jí nedává najevo, že by byla druhořadá jen kvůli tomu, že je sirotek.

Amála se u řídících pěkně zabydluje. Některé věci má ovšem ještě v bytě u prababičky, a tak se jednoho dne rozhodne pro ně zajít. Nikomu to ovšem neoznámí. Všichni mají samozřejmě strach, až večer, dlouho po setmění, dorazí Amála i s tetkou Bahenskou k řídícím. Tetka Bahenská je rodačka z Plavů a pro rodinu řídících je zdrojem nepřeberných vyprávění a podhorských povídaček a pověr. Zde také Krušina neváhal zapojit podhorské nářečí, které studoval. Tetku Bahenskou nechává mluvit, *jak jí zobák narostl.*⁴⁴

„A že vy jste tetka Bahenská tam hle z Plavů?“

„A toť jsu, toť jsu,“ svědčila nůšnice. „Co vy mě znáte?“

„I kata! Ale tu hle Amála o vás povídala, že u vás byla s bábou nebožkou byly ve sedniče. A posedněte.“

⁴³ tamtéž, s. 17

⁴⁴ tamtéž, s. 35

„Děkuju hezky; abych řekla, že mě nebolí nohy, to mě už bolí, opravdu,“ pravila usedajíc a smála se na rodinu učitelovu. „A tak to je, Amálče, ten pan řídící a ta paní a to jejich d'účátka, trvám?“⁴⁵

Tetka Bahenská přespí do rána a ráno brzy vyráží, aby v Turnově nakoupila zeleninu a prodala ji v Němcích.⁴⁶ Ještě několikrát při těchto cestách zavítá k řídícím, kteří se na ni moc těší, zvláště Julinka, které se velice líbilo její nářečí a pořád se maminky vyptávala, proč tetka Bahenská říká cukér místo cukr. I Amála byla zvyklá tak mluvit, ale za horské nářečí se styděla a dávala si velký pozor, aby se mu rychle odnaučila. Přesto se jí někdy stalo, že se zapomněla a Rozárka jí to hned připomínala. Amále zůstala po babičce i nějaká výbava, a tak nás Krušina seznamuje i s tím, co se tehdy nosilo. Velikou vzácností, kterou babička Amále nechala, byl selský kroj.⁴⁷ Všichni ho obdivovali. *Na to vyvalovaly oči Julia i s Amálou. Ba i pan řídící se zájmem se díval, když to tetka u stolu po židli rozkládala. Ta krátká zelená sukně z těžké látky byla jistě starší než pan řídící i s paní, ale pevná byla dosud. Plátěná košilka s nadutými rukávy arci už nebyla tak bělostná, jako když v ní babička chodívala za svobodna do kostela. Ale brokátový „životek“, který si přes ni šněrovala, za to byl těžce barvy jako před šedesáti lety.⁴⁸*

Knížka je určena dětem a očima dětí je na příběh i pohlíženo. Krušina vykresluje nejen lásku dětí ke zvířatům, smutek, když umře jejich třetí kozička Hapa, hry s kanárkem Puntíčkem, radost z popásání husí, ale i radost z návštěvy jakékoli osoby (tety Bahenské, farářovy sestry, která zná Amálinu pražskou babičku), vesnické pouti a jiné dětské fantazie.

Krušina tu ovšem nezobrazuje jen dětské hry a radosti, ale připomíná, že ne všem dětem se daří dobře. Ukazuje to například na dětech zedníka Kuby, který je alkoholikem. *To byli opravdu chudáčkové. Byli o dvě léta od sebe, nejstarší byl Pepík, pětiletý, a ten hlídal malou Francku a ještě menší Tonku; tu ještě choval. Všichni byli bledí, říd'ounké tváře jim visely a třásly se jim v chůzi, ale břichatí byli, též hlavy měli*

⁴⁵ tamtéž, s. 27

⁴⁶ Držkov, Plavy a další podhorské vesničky dříve obchodovaly se Smržovkou, Jabloncem nad Nisou a dalšími městy, ve kterých tehdy žilo více než 20% německého obyvatelstva, proto se říkalo těmto oblastem „v Němcích“.

⁴⁷ Loučecký kroj byl méně zdobný a méně barevný a v této době už docházelo k jeho zániku.

⁴⁸ Krušina ze Švamberka, J.: V domovské obci. Příhody dětské i jiné. Nymburk: Hrnčář, 1905, s. 32

*dost veliké, a nožky velice slabé k těm tělíčkům.*⁴⁹ Amále s Rozárkou se podaří zedníka Kubu napravit. Stane se z něho poctivý zedník, který již nechodí za prací do Němec a po cestě nepropije všechny peníze. Pro jeho dítě, dvouletou holčičku, je však již pozdě. „Ty, Pepíku,“ řekla Amála, když ostatní za ní přiběhli. „Nechtěla by se teď napít? Já že bych si vzala lahvičku, víš?“ Pepík si poklekl u dítěte, vytáhl lahvičku z pod peřinky a zvedaje Tonce hlavičku, lil jí do hubičky. Ale Tonka nechtěla zas. Ba ani nezakašlala, ani kávu nevyplivovala, ani hubičku nerozevřela, všecko jí teklo za krček. „no bumbej – co děláš! Ale Tonko naše! pobízela Pepík. Amála se k ní sehnula. „Nech ji ležet, Jozko,“ pravila, „nech. Ta už, trvám, pít nebude. Vždyť vám tu zatím umřela!“⁵⁰

Na jiném místě zase Krušina připomíná, že i děti si uvědomovaly postavení mezi sebou. Ukazuje to třeba na drobné epizodce mezi Ančičkou Velovou, jejíž tatínek byl v obci prvním radním, a Amálou. „A víš ty, Amálo?“ vyjela si pohněvaně. „Tu hle to je všecko obecný; kdyby náš tatínek chtěl, všecky vás odtud vyžene.“ „Och, to je trvám váš tatínek malý pán na tu hle věc,“ smála se Amála.

„Co malý pán! Já jsem rádňová!“

„Než si. Ale obec není vaše!“

„A my jsme přece rádňovi!“

„A kostel není váš! A hřbitov není váš! A slunce je Pána Boha, ne vaše!“

„A když my jsme ale rádňovi!“

„A celý svět je Pána Boha! Pán Bůh všecko přeci stvořil, ne?“

„Toť. Ale my jsme rádňovi!“

„A tak si buďte!“ vykřikla Amála už pohněvaně.⁵¹ Ale jsou to jen dětské tahanice, na které se rychle zapomíná, a tak již druhý den si spolu s Ančičkou zase hrají, jako by se bývalo nic nestalo.

Po nějakém čase navštíví řídící opět tetka Bahenská. Dovídáme se o pověrčivosti lidu, především toho chudého. Bahenská vypráví, jak se ona nebo její bratr setkali se strašidly. Některá si logicky odůvodní, že to byl jen lidský strach, na některá ovšem pevně věří. I pověrčiví jsou. Pověry se ale s časem příliš nemění a některé zde máme i dnes. Například Krušina popisuje smůlu z rozbitého zrcadla nebo něčí hněv při rozsypání soli.

⁴⁹ tamtéž, s. 54

⁵⁰ tamtéž, s. 58

⁵¹ tamtéž, s. 52

Jednoho dne jdou pan řídící, paní řídící, Julka a Amála na výlet na Kozákov, kde nás Krušina nezapomněl seznámit s vlastivědnými výklady značné části Českého ráje. Snaží se popsat krajinu Českého ráje, pískovcové skály, ale i geologické podloží Kozákova. Po návratu čeká na pana řídícího dopis. Píše Amáliná pražská babička, že se o vnučku nemůže postarat, neboť nemá dostatek peněz. Nějaké peníze že jí pošle, ale to že je všechno, a nechce s ní mít nic společného. Na stylu dopisu je vidět, z jakých poměrů Petronila Hoření pochází. *...že ji mají u sebe mnohovazeni pane řiditel dibi vjedeli cosem krs její matku skusila takbise neďivili kronyki bichpovi dala tlustá kníha bibi la jako galendář ja ote holce vjedet nechí její matka mi sedmgráde utekla zeslužbi diš sem ji ňakov zaopatřila a nechtelame poslovchat takja o jejim did'eti taki vjedět nechci...*⁵² Zanedlouho přijdou ony peníze, ale pan řídící je odmítne.

Toto se odehrává ale už téměř na závěr knihy. Amála prožila u řídících rok a půl šťastného života, jednou však Julinka onemocněla. Když se nemoc po bylinkách nezlepšovala, zavolali doktora. Julinka se nakazila spálou, a tak Amálu ihned odvedli, aby se nenakazila také. Julinka se ale vyléčila i díky ošetřování Rozárky a paní řídící. Jakmile bylo Julince lépe, pustili k ní Amálu, nemoc ovšem nebyla doléčena, a tak se nakazila i Amála. *Potom cítila, že leží, ale kde a jak dlouho, nevěděla. Ale Rozárka to kolem ní nechodila. To tam seděla babička pod klecí s čermákem a brousila korale. „Babičko, co dnes bude? Buchty?“ volala Amála. Ale babička jen se usmála a točila kolem dál; proč prý chce na ní oběd, když je u řídících.“ „...Amála neříkala nic a usmála se. A najednou se zas na všechno přihnula černá tma, jen u toho okna jako by bylo světlo od malé lampičky, při níž babička brousila. Ale nebrousila, seděla na cojku jen tak, smála se na vnučku a rozpráhala ruce. „Pojď ke mně, Amálče, – pojď!“ šeptala. A Amálče šlo.*⁵³ Závěr mi připomíná Goethovu baladu o Králi duchů, kde si duch k sobě přivolává malého chlapce. Tento motiv jistě není ojedinělý.

Na závěr knihy Krušina ještě zařadil povídání o Janu Prouskovi, jehož ilustrace se prolínají knihou. Jsou na nich zobrazena místa, se kterými se v knize seznamujeme, i typické chaloupky, jenž Krušina popsal hned v úvodu knihy.

⁵² tamtéž, s. 120

⁵³ tamtéž, s. 133

Z prvních potyček

Tato kniha byla vydána roku 1907 – obsahuje šest povídek: *František Čáp, chůva; Housata; Jak Vedralů Janda zkusil; Pětník; Pepíkova postel; Vendův poklad*. Všechny tyto povídky se zabývají rodinnou láskou – ať už se jedná o lásku dětí k rodičům, ve které často kolísají, na čí stranu se přiklonit, a nebo lásku k sourozencům a zvířátkům.

Na několika povídkách bych se zde pokusila přiblížit, jak nahlížel Josef Krušina ze Švamberka na přístupy lásky rodičů k dětem a dětí k rodičům.

Tak například v první povídce *František Čáp, chůva* nás Krušina seznamuje s otcem Čápem, kterému je domlouváno, aby si našel manželku a pro svého syna macechu. Otec poslechne a malému Frantíkovi domů přivede novou maminku. Nenacházíme zde žádné drama v podobě nenávisti syna a nevlastní matky. Františkovi se nová maminka ... *dost líbila. Byla veselá, samá písnička, a Frantíka měla ráda. Jen chovat musel a kolébat.*⁵⁴ Nová maminka byla totiž také vdovou a přivedla si s sebou dvouletou holčičku Mindu. Otec Frantíka asi za rok nečekaně zemřel a matka zůstala se dvěma dětmi opět sama. Frantík jí ale vydatně pomáhal. Jen, co přišel ze školy, pomáhal matce s Mindou, kterou si velice oblíbil. Mnohé děti i dospělí se mu posmívali, že dělává chůvu, ale jemu to nevadilo. *Ale plný široký jeho obličej hleděl vždy jasně do světa. Z modrých očí se usmívala Frantíkova dobrá dušička na každého. A snad se usmívala víc a přívětivěji, než kdo zasluhoval; proto jej leckdo nespravedlivě považoval za – neplnomyslného, řekněme bez obalu – za hloupého.*⁵⁵

Krušina jeho dobrou povahu dokládá i vztahem ke zvířátkům, která jsou častým námětem v jeho knihách pro mládež. Zde vypráví, jak Frantík zachránil ropuchu a jak se pečlivě a s láskou staral i o domácí zvířata.

Léta ubíhala a Frantík nebyl vyučen. Obec vyčítala jeho nevlastní matce, že ho nedala na žádné řemeslo a že ho jednou bude muset obec živit. Matce to bylo líto, chtěla ho dát na slévače, jako býval Frantíkův otec, ale po velkých povodních, k nimž došlo asi před deseti lety, byly všechny slévačské továrny pozavírány, a Frantík by tak musel

⁵⁴ Krušina ze Švamberka, J.: *Z prvních potyček*, Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v království českém, 1907, s. 3.

⁵⁵ tamtéž, s. 13

za řemeslem hodně daleko. Jindy se jí zdávalo, že by se mohl vyučit u ševce, ale ten jí povídal, že Frantík se na tohle řemeslo se nehodí. Nevěděla, co by tedy dělala, a tak Frantíkovi řekla, že ho doma rozhodně nedrží, aby šel někam do světa na zkušenou, aby jí obec nevyčítala. A Frantík šel. *Ale Frantík nebyl ještě přes hory a doly. Plakal. Otáčel a obracel se na dvorku na všechna známá místa, kde si hrával jako malý se sestrou, kde se s ní tahal jako jejich chůva, vzpomněl si na tatínka, na jeho smrt, na pohřeb, potom jak ho nová maminka měla pořád ráda, ač lidé se ho ptávali, jestli ho nyní nebije, – a tu zacítil, že tu v tom domku a u těch lidí, jejichž vlastní krví ani není, že tu tkví jako strom ve své půdě, a když odchází, že to bolí, jakoby stromu rvali kořeny z té půdy.*⁵⁶ Frantík si to rozmyslí, vrátí se do obce pro pracovní knížku a starosta mu domluví práci ve dvoře, kde bude pracovat s koňmi. S maminkou se usmíří a je šťastný, že může zůstat ve vsi, kde má své nejbližší, které má velice rád.

Na této povídce Krušina vylíčil jak vztah rodičů (i nevlastních) k dětem, tak vztah dětí ke zvířátkům i k domovu.

Další povídkou v tomto souboru je *Pepíkova postel*. Krušina na této a na povídce *Vendův poklad* ukázal, jak dokáže sociálně soucítit s lidmi, jejichž osudy během let své praxe poznal.

Pepíkova postel. Ze života chudého chlapce v kraji. Povídka je místně neurčena, ale odehrává se opět na vesnici. Pepík byl druhým a posledním dítětem rodičů Plchových. Jeho starší bratr Karel byl matkou toužebně očekáván, zatímco Pepík nikoli, a podle toho se ke svým synům chovala. O Karlovi říkávala, že je ...*všechn čistotný, pořádku milovný. Když se však podívala na skvrnitý obličej tohoto, na jeho drobná očka, nemohla se přemoci, aby ho v duchu neviděla někde v budoucnosti – velkého, ramenatého, očima mžourajícího, v zablácených šatech ztěžka vykračujícího a v kříži nesnadno se prohýbajícího, tedy ve všech vlastnostech, které se jí na tatíkovi nelíbily. A odvracela se častěji od něho ke svému obrázku, jež viděla ve starším synovi.*⁵⁷ Pepík spával na staré truhle, která mu sloužila za postel. Bohužel ale on rostl, zatímco truhla zůstávala stejná, a tak se tam mnohdy všelijak krčil a zkoušel. Poté, co začal chodit do školy, se rozhodl, že si truhlu upraví. *Ale nikdo z ostatních jako by si byl Pepíkova díla ani nevšiml. Byli to vůbec jen čtyři lidé spíše než čtyři členové jedné rodiny, tak žil každý samostatně. A když se i sešli někdy všichni čtyři doma, mnoho řečí spolu*

⁵⁶ tamtéž, s. 24

⁵⁷ tamtéž, s. 32

*nenadělali. Děti rodičů nepozdravily a rodiče toho ani nežádali.*⁵⁸ Žádná budoucnost Pepíka nečekala. Ze školy věděl o účtě k rodičům, věděl i, že řemeslo je lepší než nádeničina, ale jelikož byli rodiče i bratr nádeníky, nezbývalo mu, než aby pokračoval v této práci. Již při školní docházce býval v době polních prací častěji na poli než ve školní lavici. A tak, když dospěl do věku na řemeslo, nikdo se ho nezeptal, co by chtěl dělat. *Nezeptali. – Narodil se a žil a rostl – vyklíčila bylinka v suchém úvoze a rostla a žila. Nikdo se neptal, proč je tu, co tu má vykonat.*⁵⁹ Stal se nádeníkem. A přece neměl Pepík své rodiče nerad. *Občas se ptával sám sebe, kterého by měl asi raději, ale kolísal příchylností k oběma. S matkou soucítil, když jí otec přinesl v sobotu málo peněz, a s otcem zase, když mu to matka vyčítala hrubými slovy. Často býval u nich ve světničce i hlad, a přesto dokázal Pepík otci schovávat do své upravené postele i kousky chleba. Svěřoval se mu: Tatínku, v mé posteli je pod polštářem kus chleba, vezměte si ho!*⁶⁰

Jednoho dne se v chalupě, přímo v Pepíkově posteli, objevila kočka. Nejdříve ji chtěl vyhodit, ale rozmyslel si to. Kočka se stala jeho nejlepším přítelem, povídá si s ní a dokonce jí i podstrkává chleba, který schraňuje pro otce. Krušina tady povyšuje vztah ke zvířátku nad vztah k rodičům, který si ani jedna ze stran nedokáže vytvořit. Pepík se začíná těšit domů, protože ví, že ho tam někdo přivítá, že někdo bude rád z jeho přítomnosti a že někomu bude moci svěřit svá tajemství a sny. Krušina však kočku nepojmenovává, což naznačuje, že u Pepíka dlouho nezůstane. A také že ne. Jednu sobotu nechá matka při úklidu otevřené dveře a kočka uteče. Pepík je velice zklamaný a ztrácí veškerou naději. Zase je odsouzen k samotě. Zanedlouho chytí v lese drozda ...*ale sotva s ním přišel na dvorek, jako by si byl vzpomněl na kočku, a drozda pustil. K čemu drozda, pomyslí si? Proč by ho vlastně měl? Raději si po práci odpočine. Stával se náhle nějak povážlivým, starým, co byl vyšel ze školních povinností. A jak stařec, obvykle hned po večeři, si lehl na svoji postel, mžoural chvíli očkama do šera, ale spával už v době, kdy jiná mládež dlouho se ještě bavila a bdíc lenořila.*⁶¹ Jednoho dne ale Pepík zaspal. Krušina tu na „bylince v úvoze“ popisuje první příznaky nemoci. *Po nepatrné bylince v suchém úvoze sahala neviditelná ruka. Kolem bylo dost jiné trávy*

⁵⁸ tamtéž, s. 35

⁵⁹ tamtéž, s. 36

⁶⁰ tamtéž, s. 36

⁶¹ tamtéž, s. 39

*a bujnějších rostlin, ale těch se ruka netknula. Jen té bylinky se chopila, na níž nebylo pranic pozoru hodného, a rvala ji nerozvitou, nerozkvetlou z nehostinné půdy...*⁶²

Pepíkova nemoc netrvá dlouho. Nakazil se střevním tyfem a lékař přišel k Plchovým pouze třikrát. Po třetí, aby konstatoval smrt a to, že může být pohřben. Pepíkův pohřeb byla jediná chvíle, kdy získal pozornost i těch, kteří se mu za života posmívali a kteří na něj házívali kamení. Více než na pohřeb se však těšili na zábavu, jež po pohřbu následovala. Matka nelitovala smrti syna, litovala jen, že na poli bude muset zastat více práce. Jediný, kterému bylo Pepíka líto, pro něho samotného i proto, že si uvědomil, jak moc ho měl rád, byl jeho otec. *Když všichni se už vytratili ze hřbitova, ubíral se k synovu hrobu teprv otec. Také naň hodil tři hrsti hlíny, poklekl a modlil se. Jediná myšlénka, jež od synova shasnutí nerozlučně se pojila k jeho představě o nebožtíčkovi, nyní v jeho hlavě opanovala a místo všeho nářku se mu drala z prsou, an klečel nad hrobem a nad rakví, hlasitým šepotem se vzdechy a škytáním: „Jaká by to byla veliká hromada – do toho hrobu by se nevešla –, kdyby tu byly všechny krajíce, co mi jich ten hoch podstrkal do postele!”*⁶³

Krušina do děje jako vypravěč zasahuje málokdy, také málokdy oslovuje čtenáře. V této knize se ale setkáme s obojím. Ve výše uvedené povídce Krušina přímo kárá rodiče a vytýká jim, že určitě ani neumí celý otčenáš, aby se pomodlili za svého syna. A s oslovením čtenáře, tedy přímo dětí, kterým je kniha určena, se setkáme v následující povídce *Vendův poklad*.

Krušina ji jejím podtitulem umísťuje do „hranic velkoměsta“. Odehrává se totiž v prostředí nejubožejšího Žižkova, tedy na jednom z míst, kde autor na sklonku svého života působil.

V této povídce najdeme několik shodných motivů, které se již objevily v předchozích ukázkách. I zde Venda váží, kterého z rodičů by měl raději. Na každém dokáže najít kladné vlastnosti ale i vrtochy. Nakonec se však přikloní více k matce, která je bývalou pradlenou, ale nyní je předčasně zestárlá a nemocná. Otec pracuje někde na druhém konci Prahy a občas peníze raději propije, než by je přinesl domů rodině. Venda má menší sestru Andu, která je stále nemocná, navštěvovala pouze první třídu, ale pro častou nepřítomnost se nenaučila ani číst, psát a počítat. Venda školu také moc nenavštěvuje. Většinou se vymluví na matku, že jí nebylo dobře a že jí musel

⁶² tamtéž, s. 40

⁶³ tamtéž, s. 41

posluhovat. Jeho každodenními starostmi jsou shánění zbytků koksu na zátop a něčeho k jídlu. Občas mu vypomůže kamarád Vaněk, ale někdy je na všechno sám. A jen v duchu si vysnívá obraz lepšího života. *Sníval..., co by bylo, kdyby měl nenadále hodně peněz... Nejdříve by oplatil Vaňkovi dluh a přidal by mu ještě desetník a pozval by ho, aby k nim chodil k obědu, že mu nechá. Nu a potom by koupil mamince postel a peřiny, kdyby stonala, a nějaké teplé punčochy a takové botky vysoké, vyložené beránkem, ty by jí hezky hrály; a doktora by jí vzal hned. Andě by také koupil šaty a botky, anebo by ji raději dal do nemocnice, aby byla zdravější... A tatínek? Tatínek by si řekl, co by se mu líbilo, a Venda by mu všechno koupil.*⁶⁴ Oním pokladem z názvu je pro něho jelito, které sebere psovi. Uvažuje, co s ním udělá, zda se rozdělí s matkou a Andou nebo zda si ho nechá pro sebe. Tentokrát zvítězí sobectví. Nejdříve si ho uloží na druhý den, ale zapomene na něj. Vzpomene si na něj až asi za pět dní a rychle ho jde vyhrabat ze skryše. Přehlédne ho a vyhodí omylem ze skříně. Všimne si ho Anda, která ho rychle sní. Je jí jedno, že je už zkažené a plesnivé. *Ale v noci bylo s Andou zle. K ránu naříkala hůř než po lusinu s pole. Otec vstal a choval ji, stále křičela a svíjela se. Rozsvítili, ale už se utišovala. Otec na ni pohleděl, chtěje ji zas položit, ale zamotal se a vykřikl: „Bože, to dítě je celé modré! Honem pro doktora!“*

*Anda už nikdy ničeho nepotřebovala. Vendův poklad pomohl jí jedině.*⁶⁵ Ji jedinou vysvobodil Vendův poklad z bídy a utrpení.

Opět se zde setkáváme s náklonností k rodičům. Určitě však tato povídka nepůsobí tak truchlivě jako *Pepíkova postel*. I zde je rodina velice chudá a žije v nuzných poměrech, ale na svůj úděl nenaříkají. Postavy jsou tu se svým osudem plně smířeny a snaží se ulehčovat si život a dělat si radosti i z maličkostí. Krušina zde nikoho nenapomíná, i když je z celé knihy Venda určitě nejubožejším hrdinou, jak po stránce hmotné tak mravní.

Na závěr bych se zde ještě krátce zmínila o povídce *Housata*. Jedná se o paralelu housat skutečných a housat – dětí. Ve dvou chalupách vedle sebe čekají housátka. U Frantíka se narodí dříve, ale maminka je brzy prodá, aby měl Frantík na kalhoty, u Pepíka jich devět z jedenácti zahyne, protože je venku ještě sychravo. Krušina zde opět ukazuje lásku dětí ke zvířátkům. *To si také nedovedl v mysli srovnati. Jak je babička něžně a laskavě přinášela do světnice, sotva je zahlédla z vajec venku, jak je*

⁶⁴ tamtéž, s. 103

⁶⁵ tamtéž, s. 109

pečlivě ošetřovala v koutě ve světnici, jak na ně mazlivě mluvívala, a nyní je hodí - - do hnoje!

*Však jich tam Jozka nenechal. Pěkně vykopal u stodoly široký hrůbek a tam je položil na samé sedmikrásky a pampelišky, řadou tělíčko vedle tělíčka, poházel je zas kvítky a lístečky a teprve je zahrabal. Zemi nahoře srovnal a přikryl drnem, aby nikdo o nich nezvěděl a zas mu je nedal jinam.*⁶⁶

Ve všech těchto povídkách se, jak již bylo několikrát řečeno, objevuje vzájemný vztah rodičů a dětí nebo dětí a zvířat. Většinou se zvířátka v povídkách objevují, když je dětem nejhůře, nebo aby Krušina ukázal, že vztah dítěte ke zvířatům je něžnější a úplně jiný, než vztah dospělého k živým tvorům. Zatímco děti v nich často nacházejí kamarády, dospělí je mají jen pro užitek.

Krušina psal jednoduchým jazykem a do vět vkládal i nářečí, pokud se povídky týkaly Loučocka (*Housata a Pepíkova postel*). V mluvě dětí zaznamenává i jejich dětské výrazy a v povídce *Housata* jim dokonce vymyslel vlastní dorozumivací jazyk. (*A samty sondafula kutej véve? Ekelele vontola mulu covíra!...*)⁶⁷ Ani v jedné povídce z této knihy se Krušina nesnažil dětem ulehčit život. Popisoval osud dětí, které neměly nejlehčí živobytí, vždy však popisoval pouze to, co sám viděl a čeho byl svědkem. Ulehčení svému osudu našly málokdy. Nejsmutnější bylo, když toto ulehčení nebo vysvobození nacházely ve vlastní smrti. Kniha je čtivě napsaná a příběhy dětí zajímavé i dojemné. Často se zde ovšem setkáváme s citovou vypjatostí, která může působit na dnešního čtenáře nepřírozně.

⁶⁶ tamtéž, s. 117

⁶⁷ tamtéž, s. 110

U Benešů

Vyvrcholením tvorby pro mládež byla, i podle tehdejších měřítek, kniha *U Benešů*. V Pedagogických rozhledech XXIII, s. 285, byl sepsán referát, ve kterém se poukazuje na vzor tohoto díla – Babičku Boženy Němcové. Vzorem mu je především v základním rámcovém založení, líčení venkovského života v období jednoho roku. Jinak je dílo ovšem úplně samostatné a zabývá se vykreslením života v podkrkonošské vesničce.

Původně Krušina sepsal jeden díl této knihy, ale posléze se rozhodl dopsat ještě druhý a oba díly vydat současně. S vydáním této knihy měl ovšem větší problémy než s kteroukoli jinou. Vydavatelé chtěli otisknout knihu bez autorských korektur, což se mu nelíbilo, a trval na tom, že si korektury udělá sám. Mezi oběma stranami proběhlo několik dopisů, ty poslední už se značně ostrými výrazy. Bylo domluveno vydání 4000 brožovaných výtisků, přičemž 18 výtisků mělo být určených přímo Krušinovi.

Knihtiskárna v Zábřehu, která mu knihu vydávala, Krušinovi napsala: *Při korektuře archu prvního ničeho jste nepoznamenal, ač otisky ty ve stránkách byly, jak za sebou následovati mají. V zaslané Vám korektuře archu prvního byl též jeden list úplně prázdný a na ten Vy jste napsal dedikaci. Nebýt toho, bylo vřazení správné. Nyní se již rozhodně na tisku ničeho měniti nedá, ježto je jež vytisknut arch druhý.*⁶⁸ (viz č. 10) Dále pokračují, že by se to dalo změnit pouze, kdyby na tom Krušina vysloveně trval, ale že by mu to neradili, neboť by se tisk celé knihy značně protáhl a možná by pak už k tisku nedošlo vůbec. Krušina tento dopis vrátil s pouhou poznámkou na okraji toho samého dopisu: *Zavinili jste ten nesmysl sami. Žádný prázdný list jste mi neposlali, ten jsem tam vložil sám a napsal naň dedikaci.*

V dalším dopise z knihtiskárny Zábřeh se dozvídáme, že se do celé záležitosti vložil i pan Tůma, starosta Dědictví Komenského, který tiskárně doporučil, aby chyby (kromě uvozovek) opravila na konci díla. A zároveň dodávají: *Doufáme, vážený pane učiteli, že přistoupíte na tento návrh p. před. Tůmy, ježto korektury jsme správně Vám zasílali a též nám správně zpět došly, nemohli jsme proto vědět, že jste korekturu těchto archů nedostal. Nemilou tuto událost zavinila jen pošta, an korekturu za Vámi*

⁶⁸ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

neposílala a na vrácení poznámek neučinila.(viz č. 11)⁶⁹ Toto jednání se ovšem Krušinovi nelíbilo a 21. listopadu 1908 odepisuje: *Dostal jsem dnes od Vás první dva archy U Benešů a str. 129–191 revise, což oboje ještě dnes vracím naznačiv opravy po stranách obou archů a na str. 129–144. Seznam chyb na str. 101–144 mnou opravených ještě sestavím a přiložím k tomuto dopisu. Ale prosím ještě, abyste laskavě vzali na vědomí toto. 1. První korekturu I. sazbu nelámanou jsem vůbec (celého II. dílu) nedostal nikdy podnes jsem jí v rukou neměl. 2. Z celého II. dílu dostal jsem jen str. 145–191 revize, ty jsem zkorigoval a Vám zaslal. (Dnes je vracím podruhé). 3. Domníval jsem se, že pošta asi zavinila vše, ale dnes podle str. 129.–144., které se mi tu poprvé dostaly do rukou, vidím, že na těch stránkách revise prováděl korekturu kdosi jiný, inkoustem, kdežto já koriguji tužkou, dle rukopisu na str. 192. revize ve slově „zanevřeli“ i zcela prostý znatel písma pozná, že to není písmo rukou mojí, i značky opravené činí jinak než já, drží péro na stojaté písmo. Kdo je to? Prosím upamatujte se, kdo to kam komu posílal? Podívejte se znova na jeho korekturu revize str. 129.–144., všimněte si laskavě co chyb jsem tam já po něm ještě opravil a nebudete se mi divit, když pravím, že korekturu provedl nedbale.*⁷⁰ Krušina ještě poznamenává, že tato korektura, která byla provedena někým jiným, byla úmyslně takto špatně provedena, aby znehodnotila jeho knížku, a proto doufá, že dojde k rychlé nápravě a kniha bude vydána, tak jak chce Krušina. K nápravě skutečně došlo. Knihtiskárna uznala své chyby a kniha byla znovu zkorigována, přetištěna a vydána.

Děj této knihy není nijak bohatý. Do rodiny chalupníka Beneše přijde Ruda, syn jeho sestry Barbory, a vyrůstá u něj do doby, než Rudovi rodiče vydělají peníze, aby mohli zanechat kočovného způsobu života.

Knih je, jak již bylo výše uvedeno, rozdělena do dvou částí. V té první se setkáváme s vylíčením prostředí a lidí, kteří rozehrávají chudý děj. Podobně jako v Babičce Boženy Němcové i zde se seznamujeme s životem na vesnici podle jednotlivých událostí, charakteristických po dané roční období. Krušina začíná příběh podzimními pracemi, seznámí nás s loučeckým posvícením, provede zimním broušením „koralí“ i trampotami Beneše. Po představení podkrkonošských Vánoc nás v novém roce seznámí s masopustem i vítáním jara. V druhé části se dozvídáme, jak na chudé vesničany působí velkoměsto, a to při zájezdu Beneše do Prahy. Čím méně postav zde

⁶⁹ tamtéž, dopis ze dne 17. listopadu 1908

⁷⁰ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

vystupuje, tím jsou prokreslenější. Každá je charakterizována detailně a tak, aby žádný čtenář nemusel být na pochybách, čím která postava je a jaká je. Nejpropracovanějšími postavami jsou Petřík, syn Beneše, a Ruda. Petřík je typický vesnický hoch, zatímco Ruda má v krvi toulavou krev po rodičích a stále touží po něčem činorodějším, než jsou vesnické slavnosti. Částečně si to vynahrazuje četbou dobrodružných knížek, o nichž pak s Pepíkem vášnivě diskutují. Když se pak jeho rodiče usadí a on se k nim vrací, smíří se s tím, že si bude muset najít vlastní dobrodružství na místě, kde se usadili. Beneška – další postava – je veselá, pracovitá a šetrná, ale i štedrá. V její povaze se opakuje povaha její matky, ve které nechává Krušina zaznít i názory náboženské, když se jí Ruda ptá, jestli předkové nebyli českými bratry: *Bývali, bývali, ale pod zápor. Na oko byli katolíky, a tak se to časem pomíchalo jako leckdes... Já sama jsem tuhle taková. Věřím a vyznávám víru, Boha cítím, jak dovedu a bez přetváření, ale přec jen si často ve svém duchu vyčítám, že nejsem tak živa, jak velí čisté evangelium.*⁷¹

Beneš je jako všichni Krušinovi horáci, miluje svůj domov, i když je chudý a k nim často hodně tvrdý.

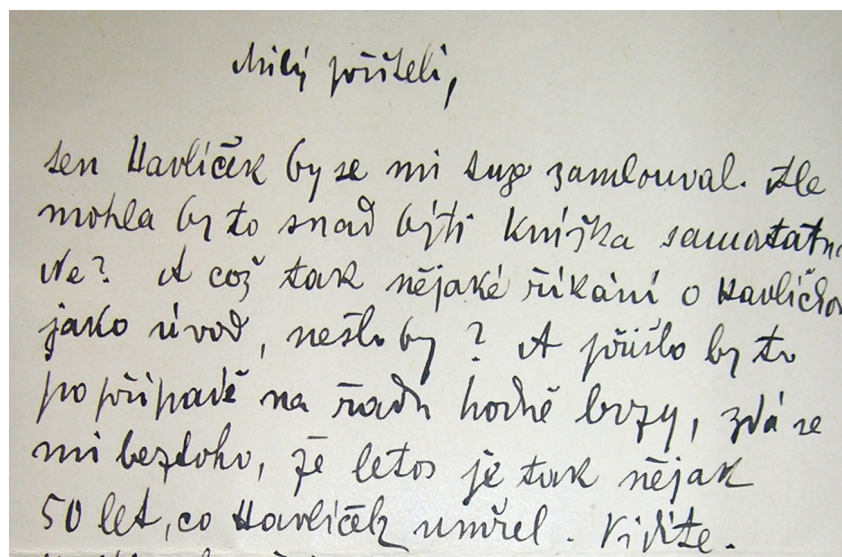
Jak již bylo výše uvedeno, na děj je tato povídka skoupá, o to více se zde dozvídáme z folkloru Louček, potažmo celého Podkrkonoší. Krušina nám zde vypráví o pohřbu v Jílovém i v Loučkách, o zvaní na svatbu, o svatebních zvycích, o slavení Vánoc i o venkovských bálech. To je asi jediná věc, která by se zde dala Krušinovi vytknout – události neprožívají samotní hrdinové, ale pouze nám o nich Krušina vypráví.

⁷¹ Krušina ze Švamberka, J.: U Benešů, Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 162.

Karel Havlíček Borovský

Roku 1906 vyšla nákladem Dědictví Komenského v Praze knížka *O Karlu Havlíčkovi Borovském*, s ukázkami z jeho spisů. Hned od prvopočátku byla určena dospívající mládeži, neboť ji Krušina pojal odborněji než předešlé knížky pro mladé čtenáře.

Původně měla být tato knížka jen krátkou zprávou o Karlu Havlíčkovi, ale pan Kožíšek, který s Krušinou spolupracoval na vydání, ho sám žádal ...*aby to byla knížka samostatná. A zároveň: A což tak nějaké říkání o Havlíčkovi jako úvod, nešlo by? A přišlo by to po případě na řadu hodně brzy, zdá se mi beztoho, že letos je tak nějak 50 let, co Havlíček umřel.*⁷²

milý příteli,
Ten Havlíček by se mi sup zamlouval. Ale
mohla by to snad být knížka samostatná
ne? A což tak nějaké říkání o Havlíčkovi
jako úvod, nešlo by? A přišlo by to
po případě na řadu hodně brzy, zdá se
mi beztoho, že letos je tak nějak
50 let, co Havlíček umřel. Kvůli.

Kožíškova žádost.

Ještě před rozhodnutím o sepsání této knížky si Krušina dělal starost, zda by se vůbec taková knížka ujala. Kožíšek ho však ubezpečoval, ...*že Dědictví Komenského tuto knihu jistě rádo vezme, když ono to bude ta nejkrásnější věc na světě, kterou jste kdy napsal a já četl! Tak to tak napište, ale spěchat nemusíte, totiž nutit se do toho, pěkně čekat, až přijde Muza, pěkně řekne má úcta a tento ono.*⁷³

⁷² LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

⁷³ tamtéž

Milý příteli!

Jak pak by to Dědictví kom. nevzalo, když
 ono to bude ta nejkrásnější věc na světě,
 kterou jste kdy napsal a já čte! Tak
 to tak napište - ale spěchat nemusíte, totiž
 mýt se do toho, někdy čekat, až přijde
 Misa, pěkně ůkne má'nieta a sendo ono.
 A potom se vy všete, nebo někdy se sejeme,
 a budu mít cestu do Prahy.

Ukázka Kožíškova dopisu

To ale na dlouho neplatilo již o čtyři měsíce později ho Kožíšek ve svém dopise prosí, aby si s psaním trochu pospíšil. Knížka vlastně podle něho nemusí být ani tak dlouhá, stačí knížečka o dvou až třech arších, ale hlavně, že si musí Krušina pospíšit. A tak si Krušina pospíšil. Již koncem února posílal do Prahy první verzi své knížky, se kterou nebyl sice tak plně spokojen, neboť nebyla podle jeho představ, ale na naléhání Kožíška se snažil si pospíšit. Ale ani Kožíšek nebyl spokojen, a tak už 16. března 1906 Krušinovi odepisuje: *...o těch třech arších byla zmínka jen tak mimochodem, žádná podmínka! Když bude pět, taky dobře. A proto nehleďte na takové okolostojčnosti a přidejte, co uznáte za dobré a zároveň dodává: Co Vám radil p. řed. Bílý, je věc vážná, totiž, aby ukázky byly shodné s originálem a máte-li příležitost porovnat, jistě jste to učinil. Prozatím tolik. Mně se ukázek zdá málo. Je to snad dobrá známka. Vás snad strašila ta výměra tří archů, ale to už jsem napsal: nevažte se na žádný omezený rozměr, co vyberete, zařad'te. Havlíček se hned tak zas vydávat nebude, proto ať na něm Dědictví nešetří.*⁷⁴

A tak se Krušina neomezoval. Nakonec šla do tisku knížka, která čítá 99 stránek a knížka je rozdělena na dvě části. V té první, ke které je přiřazena Předmluva, pojednává Krušina o životě Karla Havlíčka a uvádí, komu je knížka určena,

⁷⁴ tamtéž

píše i, odkud čerpal materiály,⁷⁵ a rovněž se zmiňuje o formě, kterou pro své čtenáře zvolil, k níž dodává: *Pokud se týče formy, dovolil jsem si pominouti pravopisné a mluvnické zvláštnosti Havlíckovy z některých dob a přepsati je po způsobě novějším, ale co jsem vybral z otisků mladších, porovnal jsem též s původním vydáním, pokud jsem se ho dodělal.*⁷⁶ V druhé kapitole se pak rozepisuje o životě Havlíčka. Čtenářům připomíná různá období jeho života i jeho rozhodování o výběru povolání. V poznámkách pod čarou potom uvádí různá vysvětlení, která by současná mládež již nemusela chápat. Nevysvětluje jim ani tak výrazy, které se tehdy již neužívaly, ale spíše všeobecné poznatky, například, jak v době malého Havlíčka fungovalo školství. Knížka měla sloužit jak k poučení mládeže, tak k všestrannému rozvíjení jejich myšlení.

Ve druhé části knížky se Krušina zaměřil na ukázky z Havlíckovy tvorby. Na začátku uvádí příklady jeho epigramů⁷⁷ a pod čarou objasňuje některá slova – například slovo *demokracie*, *sedlák*, *ethnografie*, ale i co je to káva a jak se po vesnicích začala šířit. Po epigramech vsunul ukázkou Krále Lávry, kde se ovšem poznámky pod čarou téměř nevyskytují. V dalších ukázkách se potom zabývá i výňatky z článků, jež Havlíček otiskoval v časopisech a novinách, především v Pražských Novinách, které redigoval. Knížku o Karlu Havlíčkovi Borovském zakončuje korespondence, kterou Havlíček vedl – jsou tu dopisy Karlu Zapovi, manželce Julii a bratrovi.

Knížka svým námětem spadá do oblasti knížek pro mládež, ale snaží se v ní uplatnit i pedagogické názory a náměty k tomuto českému novináři.

⁷⁵ O souhlas o použití materiálů žádal i Ladislava Quise, který již vydal básnické spisy Karla Havlíčka a který byl velice rád, že někdo bude pokračovat v práci o Havlíčkovi. A chválil Krušinu, že zpřístupní Havlíčka širšímu obecnstvu a především mládeži.

⁷⁶ Krušina ze Švamberka, J.: O Karlu Havlíčkovi Borovském, s ukázkami z jeho spisů. Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 5.

⁷⁷ Již v první části knížky čtenářům vyložil smysl a význam epigramů

Překlad Tkalců

Divadelní hru *Tkalci* napsal G. Hauptmann. O překladu této hry začal Krušina uvažovat již roku 1895, kdy začal spolupracovat s Ignátem Herrmannem, kterého požádal, aby mu pomohl s formální stránkou tohoto překladu. V dopise z 12. března 1895 Herrmann píše: *Adresy autora „Tkalců“ nemůžu se dopídit, ale myslím, že za účelem překladu jeho práce pro Ameriku netřeba žádné autorizace. Víte, že Amerika nemá žádných smluv o právě autorském, jako také oni si otiskují celé naše knihy, aniž máme práva k nějaké náhradě.*⁷⁸ (viz č. 12) O Americe se zmiňuje proto, že původně byl u Krušiny objednáán překlad americkým spolkem Záboj v New Yorku. O objednání pro tento americký spolek se však uvažovalo pouze zpočátku, v další korespondenci, kterou Krušina o *Tkalcích* vedl,⁷⁹ se o překladu pro Ameriku nezmiňuje. A v dopisech od roku 1896 se píše pouze o vydání českém⁸⁰ v edici Švandy Dudáka.

Krušina se překladu svědomitě věnoval. Párkrát si stěžoval jak Ládeckému, tak ostatním, že je to „ošklivá práce“. Několikrát prosil i Herrmanna, aby mu doporučil, na koho by se mohl obrátit o pomoc s překladem německých pojmů, které se používaly při tkaní. Herrmann mu asi při třetí pobídce nabídl, že o radu může dopsati Jiřímu Šírovi, učiteli z Horních Štěpanic u Jilemnice. Tomuto učiteli také Krušina napsal a poslal mu i svůj překlad ke kontrole, zda výrazy přeložil správně. Jiří Šír si této pocty velice vážil a snažil se Krušinovi vyhovět, jak nejlépe mohl. Ve svém dopise Krušinovi překládá a popisuje, jak která součástka vypadá a jaké je její správné využití v tkalcovském stavu, popřípadě v celém procesu tkaní. Na závěr dopisu však Šír dodává: *Příznávám se, že mi pomáhal tkadlec, jenž pracoval též v Německu, já sám bych nepřeložil ani jednoho slova. Kdyby Vám něco nebylo jasno, prosím, dopište mi, a já dle možnosti budu hledět, abych Vám vypomohl.*⁸¹ Po dokončení překladu Krušina poslal celou knihu opět Šírovi, zda je tento překlad odpovídající. Šír mu odepsal: *Tkalci jsou výborně*

⁷⁸ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

⁷⁹ Dopisoval si a informace sbíral například od I. Herrmanna, Josefa Šíra, Aloise Jiráska, Ládeckého nebo přítele Františka Bílého

⁸⁰ O českém vydání uvažoval Herrmann však od začátku (původně měla být vydána pouze anglická verze pro spolek Záboj), kdy Krušinovi nabídl spolupráci. V již zmíněném dopise z 12. března 1895 Krušinovi píše: *Ovšem jest jiná věc, kdyby došlo později k tisku českého překladu u nás. Ale ani tu snad již nebude lze jednati s autorem, neboť obyčejně zadávají němečtí dramatikové všechna práva buď svým nakladatelům anebo divadelním jednatelstvím.*

⁸¹ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

*přeložení, jen na konci, když Bohumil má pomoci navádět brdo, je chybička. Při práci té se nitě nenavlékají, nýbrž „nahažují“ na háček, jenž má podobu veliké jehly. Patrně, že je v originále už chyba, a ostatně jest to docela bezvýznamné.*⁸² Překlad pojmu tedy Krušina zvládl.

Problémy ovšem neměl jen s překladem výrazů, ale také s tím, jaké nářečí by bylo k překladu nejvhodnější. O této skutečnosti se radil i s Aloisem Jiráskem, kterého žádal, zda by mu nemohl nejvhodnější nářečí doporučit. Jirásek mu doporučil dialekt náchodský, ale Krušina využil nářečí krkonošské, které mu z pochopitelných důvodů bylo nejbližší a se kterým měl již jisté zkušenosti. Jirásek mu v dopise z 9. července 1898 ohledně dialektu odepisuje: *Zmínil-li jsem se, že by na překladu Tkalců se nejspíš hodilo podřečí náchodské, nemínil jsem snad nějakou výtku Vám tak učiniti. Užil jste podřečí velmi blízkého a také příhodného. Šlo jen o to, aby bylo podřečí jako je v originále, aby vše nebylo spisovnou mluvou. Zároveň se vyjadřuje i k celkovému překladu: Hlavní věc je dobrý překlad díla celého a ten se Vám věru zdařil.*⁸³ V překladu *Tkalců* se tak opět setkáváme s tím, že nářečí jednotlivé postavy charakterizuje. Postavy z továrníkovy rodiny mluví zcela spisovnou češtinou, přísluhovač Pfeifer je sice z vesnice, ale snaží se přizpůsobit pánovi, kterému slouží. Zajímavou postavou je pak truhlář Wiegand, který se řemeslu učil ve městě. Chce se nad vesničany vyvyšovat, a tak zkouší mluvit spisovně. Jeho řeč je ale spíše komická, neboť komolí spisovnou češtinu s nářečím a vesničané mu příliš nerozumí.

I s těmito problémy se tedy Krušina náležitě vyrovnal, a překlad tak mohl jít do tisku i k divadelním institucím. Vážný zájem o tuto hru projevilo Národní divadlo v Brně, kde sekretář divadla Jedenáctník žádal Krušinu, aby divadlo smělo hru nastudovat. Potřeboval však znát zejména finanční náklady, které by to divadlu přineslo. Zjišťuje si tak: *1. Máte-li výhradní právo autora ku českému překladu,*⁸⁴ *zač byste jej přenechal? (Tím myslím, že by žádné české divadlo neb spolek „Tkalce“ v jakémkoli překladu českém bez Vašeho eventuálně našeho povolení dávat nesmělo);* *2. Zač přenechal byste nám jenom pouhé použití Vašeho překladu.*⁸⁵ (viz č. 13) Krušina se rozhodl pro druhý bod. Proto se také dochovaly divadelní plakáty, které dokazují, že

⁸² tamtéž

⁸³ LANPN: fond Josef Krušina ze Švamberka

⁸⁴ Krušina ho neměl

⁸⁵ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

Tkalci byli úspěšní i po pár letech od překladu. Například Divadelní arena na Smíchově hrála **Tkalce** 26. září 1904 a Spolek divadelních ochotníků Tyl v Branné ještě 8. a 9. prosince 1906.

Krušina se pokusil i o vlastní divadelní tvorbu. Nebyl v ní však nijak úspěšný. Jeho jediným původním dramatem je *Miss Fanchetta. Malé drama o pěti jednáních*. Jedná se o *tragedii ženy, která upadne do rukou ničemů, snaží se z nich vymanit, a když pozná marnost svého úsilí, končí skokem z okna.*⁸⁶

Vstupenka na představení Tkalců v roce 1904

⁸⁶ Daníček, Vl.: Josef Krušina ze Švamberka. ONV: Semily, 1957, s. 74

Plakát k představení Tkalci z roku 1906

Tvorba pro dospělé

Z Krušinovy korespondence se dozvídáme o jeho oblíbených literátech. V samotných redakcích, se kterými spolupracoval při vydávání svých děl, mu doporučovali, které literární autory – především české – by měl číst, aby si jednak rozšířil obzory a jednak, aby viděl, která díla jsou poutavá pro jejich čtenáře. Byli mu tak doporučováni např. Karolína Světlá, Božena Němcová, Antal Stašek nebo Václav Beneš Třebízský. Sám Krušina ale uvádí, že mu tito autoři příliš blízcí nejsou⁸⁷ a že se raději poohlídí po jiných autorech jako například G. Sandové, Bretu Hartovi, Turgeněvovi nebo Dickensovi. Z francouzské literatury pak obdivoval především E. Zolu. Sám se také pokoušel o překlady děl uvedených autorů, i když nijak zvlášť úspěšně.

Krušina sám se řadil mezi vyznavače realismu. Je to patrné i podle některých autorů, které si oblíbil. Sám k tomu v dopise Františku Bílému ze 6. července 1884 dodává: *...když jsem později počal psát a když teď píšu, vystříhám se, jak mohu, všeho idealisování, všeho nepomyslitelného, – méně vymýšlet, více líčit a brát hotově ze života. A tak to je. Moje skizzy jsou podle toho. Ovšem, kdo ví, zda vyhoví pražské kritice...*⁸⁸ V XI. ročníku Literárních listů také vydal stať s názvem *Dialekt v beletrii*, ve které se veřejně přihlásil k realismu. V této stati jednak dokládá, že je důležité i nutné, aby se některé povídky, zvláště pak z daného kraje, psaly nářečím, obhajuje tento postup a drží se ho ve svých povídkách z Pojizeří. Zároveň se ale v této stati také řečnický ptá, zda má autor ve svých dílech idealizovat jak události tak osoby, hned si ale odpovídá, že nikoli. Podle Krušiny je nutné, aby autor co nejvíce využil charakteristické detaily, které se dají vypořádat, nebo které člověk objeví, když se nad celou postavou nebo dějem hluboce zamyslí.

⁸⁷ O Václavu Beneši Třebízském se dokonce několikrát zmiňuje i v dopisech Františku Bílému. Většinou ho zesměšňuje a píše o něm, že ho za žádného literárního umělce nepokládá.

⁸⁸ LAPNP: fond František Bílý

Črty

Jak bylo výše uvedeno, Krušina se snažil realistické postupy uplatňovat i ve svých dílech. A to už i v rané tvorbě. Od roku 1880 otiskuje v časopisech, denících, literárních revuích i regionálních časopisech drobné prózy, které souborně vyšly roku 1892 pod názvem **Črty**.⁸⁹ Jedná se o drobné prózy, které jsou především z Krušinova působiště v Jirkově a v Loučkách na začátku jeho učitelské praxe. *Jsou to většinou portréty typických postav, často anekdoticky založené nebo alespoň vyhrocené, s nimiž se autor v horském prostředí setkal, postav, které obyčejně dobře reprezentují určitý druh lidí.*⁹⁰ Setkáme se tu tak například s podomním obchodníkem Šrejma – povídka *Hodnost' Šrejmy, muže z podhoří*.

Šrejma je podvodný hráč karet. Na vesnici vlastní malou chalupu, kde vychovával svého syna Jozífka, který toto hospodářství převzal. Šrejma chodí od jara do podzimu po kraji a prodává „německé zboží“ od starého Lubáska. Po kraji už je dobře známý, že si od každého vypůjčuje, ale přitom své dluhy řádně platí. Ve své domovské obci není příliš oblíbený. Každý o něm ví, že podvádí v kartách a že dělá mezi lidmi zle. To se mu podaří, když se jednou zase dostane domů. Šrejma se hádá ve světnici s Jozífkem, kolem jde Čech a slyší je. *Dobrák pan Čech vešel do baráku, aby je porovnal, ale syn i tatík vítajíce pěknou příležitost, že mají na kom se popovést, uchopili pana Čecha každý s jedné strany a tarabili jej z baráku. V síni bylo rozloženo několik obrazů svatých, ubohý pan Čech nechtě zavadil nohou o svatého Josefa a rozbil sklo. Co z toho pošlo?*⁹¹ Starý Šrejma nelenil a „dobráka“ pana Čecha udal pro rušení náboženství. Naštěstí měl dobrák Čech lepší pověst na vesnici než Šrejma, a tak obecní radní samozřejmě uvěřili panu Čechovi. Šrejma se raději ztratil opět se zbožím někam do kraje a zanechal v tom Jozífka samotného. Na podzim, když už všichni jinými starostmi na tuto příhodu zapomněli, vrací se Šrejma opět přezimovat na chalupu. Dlouho to ovšem nevydrží a už dělá další zlo mezi sousedy. V hospodě se falešnými kartami snaží obehřát své spoluhráče. Jen si tentokrát vybral příliš silného soupeře

⁸⁹ Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892.

⁹⁰ Daníček, Vl.: Josef Krušina ze Švamberka. Semily: ONV, 1957, s. 39.

⁹¹ Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892, s. 69.

– svého syna Jozífka. Ten ho od stolu doslova vyhodí a zakáže mu jakékoli hraní karet u nich na vesnici.

Šrejma ještě párkrát vyrazí do kraje, ale pomalu odkládá kramářskou skříňku i chodeckou hůl. *I rumu i karet zvolna zanechal, a jaly se s ním hráti nemoci. Často dostal „alifér“, ale posléze všechno štěstí ho opouštělo, až konečně bez „trumfa“ nebylo možno hráti, rekurs nebyl možný, i „zapásl“ tedy a pustil karty z rukou.*⁹² Je zajímavé, že Krušina se v povídce nezabývá tím, jak na Šrejmu pohlížejí obyvatelé vesnice nebo jiní lidé z kraje. Povídka je vyprávěna pouze z pohledu Šrejmy, a i když byl k vesničanům zlý, není z povídky patrné, že by se na něj nějak zlobili nebo proto utrhovali. Spíše z něho mívali legraci, neboť měl v každém svém proslovu několikrát se opakující slovo *hodnosť*. Když se ho ptávali, proč to pořád opakuje, odpovídal: „*To ji tak volám*“, pravil Šrejma. *Kdybych ji někde viděl, tak bych ji nevolal.*⁹³

Další črtou tohoto raného souboru je například příběh *Poslední sirka*, na kterou volně navazuje črta *Křtiny*. V *Poslední sirce* se seznamujeme s postavami obou příběhů. Jsou jimi především příslušníci dvou rodin, jejichž děti se mají brát. Ale tím, že se otcové dostanou do při, se svatba mladých oddaluje. Spor vznikl kvůli řůře dřeva. Hušek za ni nechtěl zaplatit sedm zlatých, protože dřevo nebylo kvalitní, ale nutně ho potřeboval pro svou domácnost. Začal tedy s lesníkem smlouvat: „*Ále račte to vzít níž, pane foršt! Kdo to z našinců muž koupit?*“

Lesní se podíval na oba ostatní, všichni se usmáli, a nadlesní řekl:

„Tak teda šest, Hušku! Dáte?“

„Ále pane obrforšt! To eště móc.“

Opět se usmáli, a nadlesní ještě slevoval:

„Pět! Hušku, přidáte? Pět zlatých ponejprv!“

„Deset krejcaru, pane obrfóršt!“ volal Hušek zkroušeně.

„Inu prasakvalente!“ ozval se v tom zdlouha Salabův hlas. „Já eště šesták!“

„A deset!“ křikl Hušek.

Oba se chytili, druh druhu nechtěl polevit, až konečně když Hušek posledně přidal ještě deset, lesní zvolal: „Sedum zlatých třicet krejcarů ponejprv!“

*„A tak vám to už nechám, strejče,“ zasmál se v tom Salaba, a Huškovi dílek zůstal.“*⁹⁴

⁹² tamtéž, s. 74

⁹³ tamtéž, s. 67

⁹⁴ tamtéž, s. 215

Huškovci se všichni vysmáli, ten měl na sebe vztek, že se tak nechal napálit. Salaba se s ním chtěl usmířit, kolikrát mu to již nabídl, po synovi ho nechával pozdravovat, ale Hušek byl neoblomný. Ale jelikož ani jeden z nich nebyl zlý nebo zatvrzelý, netrvalo dlouho a zase se usmířili. Stalo se to tak. Hušek byl jednoho dne vysekávat kořeny. Rád si zafajččil, ale došly mu sirky. Nejprve měl s sebou souseda, se kterým se potkal v hospodě, a ten mu sirku půjčil, ale když Hušek odešel k lesu, fajfka mu zhasla a on si ji neměl čím znovu zapálit. Marně hledal sirku zapomenutou někde v kabátě, marně ji hledal i po zemi, jestli ji náhodou někdo někde neztratil, až uslyšel, že na druhé straně hájku pracuje ještě na poli Salaba. *Hušek stál na kraji a rozmýšlel se. Zakašlal. Salaba, sehnutý u dříví, ohledl se. Uviděv Huška zpřímil se docela a vyjasniv obličej volal: „Á strejc už taky domu, taky? Vítám vás!“ Hušek zvolna k němu popocházel. „Děkuju hezky,“ řekl. „Ale ty Jenčku, „ dodal potom cestou, „nemáš tu sirky? Udej mi nákou!“ „Sirky? Ale Bóže, sirek habaděj! Tuhle vemte, nate.“ Hušek si oddechl.⁹⁵* Hušek se Salabou se tímto usmířili a ani svatba jejich dětí na sebe nedala dlouho čekat, ale to už je zase příběh črty *Křtiny*. Obě tyto črty nám ukazují charaktery loučeckých obyvatel a jejich drobné zájmy. Obyvatelé tady jsou charakteristicky vykreslení a mnozí z nich se v črtách i poznali.

V črtě *Poslední sirka* vystupuje postava Edvarda Koňáka. Krušina zpočátku své tvorby dělal, že do několika příběhů jedné knížky zařadil postavu se stejným jménem, ale odlišným charakterem. Někdy to bylo trochu zavádějící, neboť čtenář, když se znovu setkal se stejnojmennou postavou, očekával, že bude mít tytéž vlastnosti, které u ní poznal již v předchozích příbězích. Většinou se tak ale nestávalo, a čtenář tak mohl být znovu mile, či nemile, překvapen „novou“ postavou. Například postava Edvarda Koňáka zde má kladnou úlohu, zatímco v črtě *Edynkovy návštěvy* je tomu vysloveně naopak.

Některé příběhy z tohoto souboru mají pohádkový námět a jsou prostoupeny spiritismem, kterého (alespoň podle Krušiny) bylo v podhorském prostředí dostatek.

Mezi takové příběhy patří například črty *Křemenička s běloušem* nebo *Pohádka z Podkrkonoší*. *Křemenička s běloušem* náleží mezi úplné prvotiny, jež byly Krušinovi otištěny. Na tuto črtu narazil již koncem roku 1884 František Kvapil, který ji hodlal otisknout v Ruchu. K otištění došlo asi o tři měsíce později, neboť nejdříve František

⁹⁵ tamtéž, s. 222

Kvapil nemohl sehnat Krušinovu adresu,⁹⁶ na kterou by mu poslal vyrozumění, že črta bude otištěna. Adresu s pomocí policie dohledal, ale byla to adresa jiného Krušiny. Tentokrát však zapracovala náhoda a detektivní pátrání po Josefu Krušinovi ze Švamberka, autora črty *Křemeničky s běloušem*, mělo úspěch. V dopise od Františka Kvapila z 6. prosince 1884 čteme: *Přejal jsem totiž od ročníku příštího redakci literární části „Ruchu“ a když se mi do rukou dostala zmíněná už Vaše práce, měl jsem velikou radost, že máme v literatuře nový, rozhodný talent novelistický.*⁹⁷ A dále s nadějí na další spolupráci pokračuje: *Ted' jen Vám mohu říci, že črty Vaší užiju s největší radostí co nejdřív a že Vaše další příspěvky do „Ruchu“ budou mi co nejvítanější. Dráha, kterou jste nastoupil „Křemeničkou“, je rozhodně šťastnou a přál bych si celou galerii podobných rázovitých postav z našeho lidu.*⁹⁸ Povzbuzení Krušinu jistě velice těšilo. Jaký ohlas tato črta v literární části Ruchu měla, se však již nedozvídáme. Jisté ale je, že byla znovu zařazena do souboru **Črty** vydaných o osm let později.

Črta vypráví o člověku, který převážel křemen⁹⁹ na další zpracování do různých míst podhoří. Lidí, již se touto prací zabývali, zde pracovalo samozřejmě několik. Krušina si vybral Křemeničku, který pracoval na Hrubé Horce. Vozil křemen až nahoru k Borovici, kde ho zase další přebírali a rozváželi dále. Tento Křemenička byl velice nelítostný a krutý. Zlost si vybíjel především na svých koních, kteří mu náklad tahali. *Koně krmíval skoro jen chlebem. Vypočítalo se ostatně, že za rok průměrně dvě herky mu padly a průměrně dvě že prodal za polovici kupní ceny na trhu. A tak se vypočítalo, že nejdéle za osm let, při stejném štěstí a zdaru, do koní a do „vejtahu strčí poslední bandoru z té horecké krumpešti, –, jesili se něco nestane“ – dodal referent vážně se tváře povýšeným hlasem.*¹⁰⁰ Samozřejmě, že se něco stalo. Křemenička se rozhodl jet na pouť do Hejnic, chtěl dohnat lidi, kteří již na pouť vyrazili o hodný čas dříve, a proto svého bělouše štvál, co to dalo. Nad Horkou ale byla mlha, bělouš zakopl a oba se skáceli na zem. Křemenička byl chvíli v bezvědomí, když se probрал, zjistil, že je jinde, než předpokládal a že to není daleko do zásadské hospody. Vydal se tedy tím směrem. Hospodský se mu nabídl, že mu pro věci a pro bělouše skočí. Křemenička byl rád, že má čas se vzpamatovat, navíc při skleničce kořalky, a tak tam hospodského nechal jít.

⁹⁶ Po krátkém pražském výletě opět zůstal v Jirkově.

⁹⁷ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ Těmto lidem se právě říkalo Křemeničky nebo Křemeničkové.

¹⁰⁰ Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892, s. 30.

Když se hospodský vrátil, tvrdil, že tam žádný bělouš není a není po něm ani žádné stopy. Křemenička tomu nerozuměl, ale co mohl dělat, vydal se domů. *Jenom aby se to nedostalo mezi lidi! prohodil Křemenička. Pak se ale uklidnil. „Kdo by to poudal!“ a zabořil lžíci do mísy kysela. Ale nějak to lidé přec o tom zvěděli, a znamenitá příhoda brzy vypravována po všem okolí, tu více, tu méně poeticky. – Jak zlomyslný vodník v osobě pašeráka prodal mu „opravenou“¹⁰¹ kořalku, jak je zavedl do Zalamání u Beran, jak jim ujel na zabitém bělouši, a – a – a – (vypravovatel obyčejně chvilku se rozmýšlel a podal potom ještě nějaký dodatek na vlastní účet.¹⁰² Z Křemeničky si lidé tropili smích. Příliš se o to ale nestaral. Jelikož měl doma ještě jednoho koně, pracoval dál, aby zapomněl na lidi, co si o něm vymýšlí. Krušina v těchto příbězích nestojí mimo příběh a není pouze objektivním pozorovatelem, tak, jak jsme si toho mohli všimnout u jiných jeho děl, ale přímo rozmlouvá se čtenářem, nabízí mu několik variant vysvětlení a napovídá, k čemu by se přiklonil on sám. Vše však nakonec nechává na kritice laskavého čtenáře.*

Jednoho dne, když se Křemenička vracel z *Jirkova na Horku a minul Boží muku pod Borovím, spatřil nad Horkou jasnou modravou záři, která vycházela jako z Jizery, táhla se nad jeho barákem, kde byla nejjasnější, a přestávala v tu stranu k Zásadě. Nad jeho barákem vznášela se ještě veliká ohnivá metla, již držela ruka v zeleném rukávě, jako vodníci mívají.*¹⁰³ Křemenička si toho příliš nevšímal, došel domů a chystal se ulehnout. Vyrušilo ho však zaklepání na dveře. Vstal, otevřel a za dveřmi bělouš. Přišel ho z pekla pokárat za to, jak se k němu choval a vyčíst mu všechny nepravosti, kterých se na něm a na ostatních koních dopustil. Křemeničkovi však na tom příliš nezáleželo a chtěl dostat zpátky bělouše. Nasedl na něj a kůň s ním tryskem vyrazil z domu a *divá jízda nastala*. Projeli několika vesnicemi, lesy a lukami, až nad ránem zakokrhal kohout a bělouš začal ztrácet svou pekelnou moc. Křemenička zasadil běloušovi poslední ránu do čela a ten se skácel k zemi. *Klesaje Křemenička ještě zaslechl příšerný smích vodníků, potom zavřel oči a zapomněl na vše... Teprve zapadající slunce, když proniklo husté javory nad Horkou, zvědavě nahlédlo v otevřenou Křemeničkovou stodolu, an právě divý jezdec protíraje si oči klel na ďábelskou pruskou kořalku, a klel strašněji a strašněji pozoruje svého druhého koně, hnědého poláka, jenž ležel před ním*

¹⁰¹ Očarovanou

¹⁰² Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892 s. 35.

¹⁰³ tamtéž, s. 35

o roztržité hlavě.¹⁰⁴ Krušina vzápětí končí črtu výsměšnými slovy: *A tohle byla tuším také první znalejší stopa spiritismu zde na horách roku *59. – zvířecího spiritismu.*¹⁰⁵

Další črtou, která má v sobě stopy „spiritismu“, nese název *Pohádka z Podkrkonoší*. Vypráví o jednom stařečkovi z Navarova, který se snažil chytit vodníka, jenž se zjevoval ve mlýně a velice škodil. Mlynář už z něj byl nešťastný a nevěděl, co si počít. Stařeček z navarovského panství byl ale velice vynalézavý a s vodníkem si rázně poradil. V příběhu vystupují nadpřirozené jevy (tajemná záře, záhadné pekelné zvuky...) i nadpřirozené bytosti (vodník). V závěru se však opět dozvídáme, stejně jako v předešlém závěru, reálné rozuzlení. Vodníkem nebyl nikdo jiný než roztomilý stařeček z Navarova, který se na panství nudil, a tak se převlékal za vodníka a děsil lidi.

V ostatních příbězích se setkáváme s dalšími *rázovitými postavami našeho lidu*.¹⁰⁶ Typickou postavou je tak i „světák“ Blažek,¹⁰⁷ který se po 13 letech vrací domů z Ruska. Doma ho ale nečekají příjemné zprávy. Dozvídá se, že jeho žena a dcera zemřely na choleru. Jeho syn Jáchym, kterého vzal do Ruska s sebou, v Rusku umřel také. Nešťastný Blažek se pomate na rozumu. Chodí po okolí a nabízí všem „koření proti stysku“ (neškodný čaj). Končí tragicky, tak jako je tragická celá jeho postava, zasypán v zimě sněhem. Mezi další prózy této knížky patří i *Pan Řeřicha a Kadlíček*, o krejčí Řeřichovi, který se usadí „pod pantoflem“ hostinské Mařenky. V črtě *Návštěva strýce Balouna* se setkáváme s postavami mrzáků, jež můžeme pozorovat i v dalších črtách s názvy *Job a Vendelín*. Postava mrzáka, kterou se nechal Krušina inspirovat v těchto črtách, byla skutečná a plně ji vykreslil v již zmíněném díle pro mládež *U Benešů*.

Již zmíněný František Kvapil velice chválil črtu *Křemenička s běloušem*. Celá Krušinova raná tvorba, vydaná v tomto souboru, však kritikou příliš kladně přijata nebyla. F. X. Šalda ve svém referátu ve třináctém ročníku *Literárních listů* poznamenává, že tato kniha nemá žádný jednotící prvek. Jsou zde podle něho sice ukázány jednotlivé figurky, které mají charakterizovat určitou skupinu obyvatel, ale knihu tím nijak nescelují. Za jediný slučovací prvek pokládá Šalda podhorské prostředí, které je ovšem jako jednotící prvek nedostatečné. Šaldovi v knize kromě určité jednoty

¹⁰⁴ tamtéž, s. 37

¹⁰⁵ tamtéž, s. 38

¹⁰⁶ Jak je nazval František Kvapil ve výše citovaném dopise.

¹⁰⁷ Povídka *Příběh Blažka, syndikusa*

chybí i základní ladění nebo vedoucí myšlenka. Krušina ale ve svých dalších dílech dokázal, že ono podhorské prostředí je pro něj prvek dostatečně určující a dostačující. I ve své následující tvorbě se věnuje vesnickému prostředí, kde poznává nejen život tamějších obyvatel, ale i jejich mluvu, již pokládá také za jeden z charakterizačních prvků.

Starým pérem

Dalším dílem, které Krušina určil staršímu čtenářstvu, byla kniha *Starým pérem*. Tato kniha vyšla v Topičově Čítárně Švandy Dudáka roku 1898. Opět, jako u předchozího souboru *Črty*, se jednalo o několik kratších črt. Kniha byla rozdělena do dvou částí. První byla nazvána *Z podhoří* a obsahuje sedm textů, které ještě navazují na předchozí dílo. Druhá část se nazývá *Ne jen z podhoří* a jedná se o tři povídky, jež později byly přemístěny do souboru *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré*. Knihu Krušina věnoval své ženě Růžence.

Ve své druhé sbírce pro dospělé se Krušina opět zabývá podhorskou tematikou. Jak bylo výše uvedeno, právě podhorské prostředí bylo jediným spojujícím článkem celé první knížky. Ve druhé je rovněž spojovacím článkem a přidává se k němu i fakt, že se Krušina snažil pochopit i jeho základní problémy. Z tohoto důvodu se v knize *Starým pérem* dozvídáme nejen o podhorském prostředí, ale i o lidech a jejich problémech. O tom, jak žijí, co je trápí, čím se baví a čím trpí. Je ovšem pravda, že se Krušina zabýval především stinnou stránkou života obyvatel podhoří. Někteří nakladatelé mu to několikrát i vytýkali. Jako příklad uvádím dopis M. A. Šimáčka, který působil v redakci Světozoru a který v dopise z 21. ledna 1890¹⁰⁸ Krušinovi píše: *Bud'te ujištěn, že vážím si jich¹⁰⁹ a zejména cením výborně odpozorované a zachycené charakteristické detaily v nich. Ale nemohu zatajiti, že jedna věc mne při všech téměř zaráží. Ne jako spisovatele, ale jako redaktora, jenž musí někdy i umělecky cennou věc zamítnouti maje zřetel k svému čtenářstvu. Jest to jich látka, většinou nesympatická a to hlavně svými osobami. Neřku, že jsou figury ty nezajímavé, naopak; jsou i pravdivé a skrz kraje, který líčíte snad i typické. Budiž. Ale jisto jest, že čtenářstvo, to široké čtenářstvo, s nímž nutno počítati, ošívá se při čtení o vdově opilé, o rvačkách, o sporech plných sprostoty – a jen a jen napořád o samých úkazech nepěkných, skličujících, lidech zlých, nízkých, surových neb bídných. A věřte, já to čtenářstvu nezazlívám. Kdyby si čtenář aspoň na chvíli mohl oddechnouti na místě potěšitelnějším, jasnějším, příjemném – nebo kdyby najednou zazvonila do toho všeho rolnička humoru již by bylo lépe.*

¹⁰⁸ Črty a povídky, které roku 1898 souhrnně vyšly pod názvem *Starým pérem* byly původně vydávány samostatně. Proto se rok dopisu, který cituji, rozchází s rokem vydání o osm let.

¹⁰⁹ Šimáček má na mysli povídky, které mu Krušina již zaslal k přečtení a případnému vytištění.

*A myslím, že není nemožno a nesnadno to spojit.*¹¹⁰ Šimáček pak dále k tomuto dopisu dodává, že samozřejmě po Krušinovi nechce, aby psal nějaké „limonádové idyly“ nebo mravoučné povídky, ale že by měl dát občas do svých povídek humor, aby čtenáři viděli, že i v podhoří nejsou lidé jen zlí a suroví, ale že se dokáží i bavit.

První část knihy *Starým pérem* obsahuje sedm krátkých črt, které pojednávají o soucitu s nemocnými, o smíření bratrů na smrtelné posteli, o hmotném nedostatku chudých obyvatel nebo o mrzákovi, který žije na vesnici. Některé črty Krušina později znovu přepracovával. Například črta s názvem *Láska Petra Mařase* z roku 1891 byla později přepracována na samostatný *vesnický románek o třech jednáních – Petr Mařas*. Základní linie děje zůstává nezměněna, pouze je rozšířena a upravena do dramatické podoby, aby mohla sloužit i k účelům ochotnického divadla v Loučkách. Děj se odehrává v jedné vesničce nedaleko Louček,¹¹¹ a příběh vypráví sám autor. Petr Mařas byl bohatým chasníkem ve vsi. Matka mu zemřela a od té doby začal Petr hospodařit, velice dobře hospodařit. Matka k němu nikdy nebyla příliš vlídná, vše mu zakazovala, ale jak bylo vidět, dokázal se o sebe bez ní postarat lépe než s ní. Ze své chalupy vyhnal starou podruhyni Cvrčici a vzal si na podruží kamaráda Jáchyma Těpeřáka i s jeho ženou a dětmi. Zatímco Jáchym pracoval na poli, Těpeřáčka brousila s Petrem korále. Všem ve vesnici leželo v hlavě, kdy už se Petr konečně ožení. Autor podotýká, že *hezkým Petr nebyl. Byl udřen, upracován sklovým brusem, u něhož od dětství byl nucen sedati až do smrti své matky. Dětsky bezvousý jeho obličej byl beze zvláštního výrazu, nemohl ani žádného nabyti a zíral zarudlými očky na všechno okolí se stejným chladným zájmem. Petr kulhal také poněkud na pravou nohu, ale i přes to a na té těsné uzdě, jíž jej drželi rodiče, Petr naučil se tančit hned za mladých let.*¹¹² Bylo mu nabízeno několik děvčat, ale jelikož se předpokládalo, že by si Petr nevzal žádnou chudou dívku, usuzovalo se, že se ožení s některou z přespolečnic. Ale měsíce mýjely a Petr se stále k ničemu neměl. Bylo to divné i Těpeřácke, která s ním brousila korále, a tak začala vyzvídat. Ale právě v tom byl ten kámen úrazu. Petr byl zamilovaný do ženy svého kamaráda. „Víš, Ančko?“ řekl konečně. „Dyž si nemůžu vzít, čemu bych přál, zvostanu lepší tak. Čemu sem chtíval juž dáuno...“ „Co bys nemoh?! Och já vim! Ty máš juž někde... trvám... A zdejšího nic?“

¹¹⁰ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

¹¹¹ Podle Krušinova údaje, ½ hodiny cesty severně od Louček

¹¹² Krušina ze Švamberka, J.: *Starým pérem*. Praha: F. Topič, 1898, s. 104.

„E...“ vypravil ze sebe Petr, avšak rychle odbyl výzvědy: „Ale co ti to platný poudat!“
„Ale asi teda poujěz, dyž ni přeješ, proč... Bránějí vám?“
„Ančko!“ zvolal Petr skoro plačtivě. „Pěkně tě prosím, dej mi s tím pokoj! Asi ty, ty mě nechťěj ženit!“

*Jal se prudce brousit, šlapal tak vytrvale na páku, až paprsky hnacího kola splývaly v jediný kotouč a dráty z pod kaučuku vylézaly s obroušenými korálky rychle jako dva prchající černí hádkové.¹¹³ Petr získával ve vesnici stále větší oblibu, tu přidal někomu na zimu, tu za někoho zaplatil v hospodě „outratu“ a tu přihodil pár krejcarů na tancovačce. On sám byl však stále uzavřenější a zamlklejší. Stranil se své chalupy a kamarádovi se bál pohlédnout do očí, jestli mu Ančka náhodou něco nepověděla. Ančka ale nic neřekla. Přesto si na Petra začala myslet. Uvažovala, jak snadný život by s ním měla a jak by jí všichni záviděli, že je ženou tak bohatého chalupníka. Petr se chtěl co nejvíce vyhýbat chalupě, a proto začal pracovat v lomu. Domů chodil jen na neděli a vždy jen na nejnutnější návštěvu. Po Velikonocích, když přišel v neděli zase na chvíli domů, mu Ančka řekla, že by byla schopná opustit Jáchyma i děti a zůstat s ním. To však bylo něco, co Petr v žádném případě nechtěl. Nechtěl zradit přítele a nechtěl stavět své štěstí na neštěstí druhá, který mu pomohl, když potřeboval. *Potom neohlížeje se v pravo ani v levo, stále zrak upíraje k zemi sešel s násypu a loudavým krokem jak obvykle, ale více napadaje než jindy, uhnul do vsi a bral se kamenitou cestou k lomům. Nedošel však ani k prvnímu a obrátil se ke strži do háje. Chvíli trvalo, než jeho klátící se postava zmizela v řídkém boroví, potom objevil se ještě jeho černý slameňák nad mladým hustým smrčím na stráni, ale v něm zmizel. Nadobro. Marně čekali naň ve vsi. V pozdním létě našli hubaři zbytky bohatého ženicha v houšti, kam jen dítě se mohlo prodrati. Na mladém smrčku, nízko nad zemí visel deštěm a suchem ničený provaz, z něhož jen duše Petrova se vyprostila, čistá, poctivá.¹¹⁴ Petr tedy raději volil smrt. Zůstal „čistým a poctivým“, protože nemohl zradit přítele ani sama sebe.**

K dalším povídkám této knihy, které líčí osudy podhorských vesničanů, patří například i povídka *Mařenčin hoch*. Zde nás dojíká osud Mařenky trpící souchotinami.¹¹⁵ Její matka přehlíží fakt, že je Mařenka vážně nemocná. *Chudák Mařka! Co matka roznášela ovoce a zeleninu, dělala se od svítání do soumraku na cojku,*

¹¹³ tamtéž, s. 107

¹¹⁴ tamtéž, s. 116

¹¹⁵ nemoc sklářů

*sama si navlékala. ...Bylo to zcela přirozeno. Seděti stále nad vlhkem sklového brusu a při tom vdechovati skelný prášek, k tomu pohyb věčně jednostranný a tuze málo čistého vzduchu, – nebylo divu, že slabé tělo Mařčino ztrácelo znenáhla oblé formy, ramena tlačila se vpřed a tísnila prsa dovnitř, hlava se nachylovala, líce bledly a vpadaly a růžová kdysi ouška sežloutla a odstávala. Ale vůle vzpírala se dlouho uražené přírodě. Mařenka brousila dále. Matka na ní velké změny nepozorovala.*¹¹⁶

Matka její nemoc nechce vidět, a po vsi si vymyslí povídačku, že Mařenka má hocha z města a že až se uzdraví, budou se brát. Mařenka tuto fámu nemůže již vyvrátit, neboť je připoutaná na lůžko. Matka se do své představy o ženichovi pro Mařenku natolik vžije, že zapomíná na i dceřinu smrtelnou nemoc. Dokonce i na trhu kupuje různé dárky a vydává je za dárky od ženicha. Vymyslí i v jaké chalupě „ze závodí“ chlapec bydlí. To by ovšem nebyly všetečné a zvědavé sousedky, aby si Cvrčtici nezkontrolovaly. Zjistily, že v dané chalupě nikdo takový, který by Mařku znal nebo chtěl, není. *Nevyčítala bláznivé stařeně, jak ta sama by byla mohla čekati znajíc Karolininy spůsoby. Nevyřídila, co vzkázal hloupé stařeně rozhorlený rolník Hoření, jenž opravdu sice se jmenoval Josef, ale byl dávno ženat a o Cvrčtici a její dceři, nikdy ani nevěděl.*¹¹⁷

V každém případě ale čtenáři více prožívají osud nemocné Mařenky, s níž soucítí silněji než s její matkou, která sice pro dceru chce jen dobro, ale není schopna vzdát se své vidiny.

Krušina si ale nakonec asi přece jen vzal od Šimáčka ponaučení, neboť jedna z črt s názvem *Bylo jich dvě* vypráví o Matuškových, kteří se snaží prodat kozu na jarmarku. Kozu se jim podaří prodat, ještě než na jarmark dorazí, a při zpáteční cestě se rozhodnou, že si za utržené peníze pořídí kozu novou. Na cestě potkají „strejce“, který jim kozu rád prodá. Když ale dorazí domů, zjistí, že je to ta samá koza, kterou ráno sami prodali. Kozu prodají pod cenou řezníkovi v Brodě, a strejc se vydá do sousední vesnice koupit kozu novou. Ta je ovšem poněkud divočejší. Strejc Matuška se tedy znovu vydá do sousední vesnice. Člověk, který mu ji prodával, mu poradí, aby vždy, když půjdou dojit, zahrál koze na housle, že je na hudbu zvyklá. *A strýc Matušků to spruboval. Přišed domů sňal se stěny staré skřipky, naladil, a když máti opět s hubou vydala se do chléva, postavil se na zápraží a hrál. Hrál, nač si vzpomněl, a cítil, že všecek omlazuje, vzpomínal si na dávné doby, kdy se toulal po Rusii. – Ze chléva ozval se smích. – „Ach*

¹¹⁶ Krušina ze Švamberka, J.: Starým pérem. Praha: F. Topič, 1898, s. 15.

¹¹⁷ tamtéž, s. 18

*jen hrej, tatku, jen hrej!“ volala tetka. „Pod’vej se, koza! Jako beránek!“ Strýc hrál. Hrál ráno, v poledne a hrál večer, sobě k potěšení, tetce k pohodlí a koze k zábavě – hrál každého dne.*¹¹⁸ Krušina v závěru vzpomíná, že když sám chodíval přes Koberovy (vesnici, kde se příhoda odehrávala) a slyšel někoho hráti, vždy si říkal, zda tetka Matušková nedojí.

Tato kniha nemá jednotné prostředí pro všechny povídky, *přece jen však znamená proti Črtám pokrok autorovým postojem k hrdinům, postojem snažícím se zpodobit především jejich bídu a její prameny a láskyplně pochopit i poklesky mravní, zpravidla prýšící z ubohosti materiální základny.*¹¹⁹ Podhorské nářečí, které Krušina využil při psaní své první práce, se objevuje i zde, i když – z pochopitelného důvodu – jen v první části knihy s názvem *Z podhoří*.

Knihy byla vytištěna v Topičově nakladatelství. Sám Topič si ale kladl několik podmínek, za kterých bude kniha vytištěna. 1. *Vytisknu řečenou knihu v nákladu 2000 výtisků, dílem ve vydání sešitovém, dílem ve zvláštní obálce jako celek.*

2. *Za 16 stránkový arch knihy „Starým pérem“ zaplatím panu Krušinovi dle našeho ústního vyjednání*¹²⁰ *18 zlatých (osmnáct), tedy za celou desetiarchovou knihu 180 zl (stoosmdesát zlatých).*

3. *Autorských výtiskův dodám panu Jos. Krušinovi 20 a to patnáct brožovaných a pět vázaných. Další výtisky, kterých by potřeboval, přenechám mu za poloviční krámskou cenu.*

4. *Jsem oprávněn tisknouti o 100 výtisků více přes ujednaný a honorovaný náklad.*

5. *Úmluva tato platí pro toto první vydání knihy „Starým pérem“. V případě nového vydání knihy mám však já první právo nabídky.*¹²¹ Podmínky byly tedy dojednány a kniha v polovině roku 1898 vydána. O dalším nebo dalších vydáních této knihy nejsou v pozůstalosti zmínky.

¹¹⁸ tamtéž, s. 46

¹¹⁹ Daníček, Vl.: Josef Krušina ze Švamberka. ONV: Semily, 1957, s. 42.

¹²⁰ F. Topič píše dopis Ignátu Herrmannovi, který je zástupcem Josefa Krušiny ze Švamberka.

¹²¹ LANPN: fond Josef Krušina ze Švamberka

O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré

Jak již bylo uvedeno, několik povídek, které se vyskytují v této knížce, se objevilo již v druhé části knihy s názvem *Starým pérem*. Opět se jedná o literaturu pro dospělé. Kniha *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré* byla vydána roku 1910 u Topiče v sérii Čítárny Švandy dudáky, vyšla jako XI. svazek druhé série. V Čerchmantovi se setkáme především se satiricko-humoristickými pracemi. Všechny povídky, které se v této knize vyskytují, byly pravděpodobně pro Čítárnu Švandy dudáka přímo psány, neboť zde již byly před knižním vydáním otiskovány i samostatně. Celkem se v této knize setkáme se sedmi povídkami, jež se od sebe liší jak rokem vydání, tak i svým rozsahem. Rok vydání asi není nijak důležitý, i když je u každé povídky uváděn, protože povídky nejsou řazeny podle roku vzniku. Ani v archivních materiálech jsem nezaznamenala žádné dohadování o zatřídění těchto povídek do souboru. Krušina tentokrát vše ponechal na Ignátu Herrmannovi.¹²²

O Čerchmantovi

První povídka tohoto souboru nese název *O Čerchmantovi*. Pod názvem se dozvídáme, že byla napsána roku 1905 a jak je u Krušiny zvykem,¹²³ neodpustí si poznámku pod čarou, ve které nám podává vysvětlení o možnosti chápání jména čerchmant.¹²⁴ Na dalších dvaceti stránkách nás Krušina seznamuje s rčením „Čerchmant to vzal“. Ve většině povídek této knihy, až na jednu výjimku, o které se ještě zmíním, Krušina uvádí rok, většinou zpřesněný i konkrétním datem, a místo konání příběhu. Povídka o Čechmantovi se odehrává 29. července roku 1904 na Jiříkově náměstí na Královských Vinohradech a je psána v ich-formě. Nejdříve nás průvodce seznamuje s tím, jak Jiříkovo náměstí v roce 1904 vypadalo a poté už začíná samotný děj příběhu.

¹²² S Ignátem Herrmannem a jeho Švandou dudákem spolupracoval Krušina již od roku 1888, kdy v jeho 9. čísle byla otištěna humoreska: *Bylo jich dvě*.

¹²³ Vliv učitelského povolání.

¹²⁴ Krušina pod čarou uvádí: „Rozpakuju se poněkud, mám-li jej psáti s velkým či malým č nebo jméno jeho v některých krajích naší vlasti tak zobecnělo, že se už ani za vlastní jméno nepokládá, jako na příkl. cikán anebo i jiné jméno národní. Ale jméno mého přítele zůstává přece jen jménem osobním, tedy mu ponechávám pravopisné vyznamenání, byť i se mluvívalo o „všechněch Čerchmantech“. Připomínám jen, že leckde mu říkají Čerchman, Čerjnej, Čermák apod.“

Průvodce jde nočními ulicemi a na rohu dvou ulic náhle uvidí jasnou záři, která upoutá jeho pozornost. Rozhodne se, že tento jev prozkoumá blíže. Přichází tedy k této záři a zjišťuje, že vychází z cirkusového šapitó, které zde stálo a neslo název „Traberovo museum“ – tento nápis tam ovšem není a místo něho se objeví název „Museum Čerchmantovo“. Průvodce se rozhoduje, zda má vstoupit a zvědavě obhlíží toto šapitó. Nakonec ale vyjde ven vyvolavač, který ho srdečně zve dovnitř, a když doplní, že vstup je dnes zadarmo, průvodce se snadno poddá této lákavé prohlídce a vstupuje do Čerchmantova muzea. Krušina se nám snaží přiblížit i jednotlivé postavy příběhu: *Měl hranatý obličej zahnědlé cikánské pleti, špičatou černou bradu, a jeho bujně havraní kučery byly nad čelem vyčesány ve dva hroty poblíže končitých, osrstěných uší. Ale všechny ty barvy jakoby se každým obratem měnily a přecházely – tu byl z cikána zesinalý plesnivý staroch, tu zas úplný typ negra. I oči jeho, dva zažehnuté anthracity, zašedly chvílemi a pohasly jak u zemřelého.*¹²⁵ Touto charakteristikou nám například přibližuje společníka našeho průvodce, který se ho ujal a upozorňuje ho na vše, co by mohl sám přehlédnout. Průvodce po chvíli přemýšlení, odkud že to vlastně svého společníka zná, zjišťuje, že je to vlastně čert.

Náš průvodce ovšem pokračuje dále. Rozhlíží se po audienční síni, po zbrojnici i po samotném muzeu. Je už uklidněn z prvotního úleku nad zjištěním, kdo že je vlastně jeho společník, a tak si pomalu začíná všimat věcí kolem sebe. Najednou dojdou ke stěně, která je potažena červenou látkou, za níž je klíčová dírka. Čert vybídne našeho průvodce, aby se podíval skrz ni. Za dírkou vidí konečně „šéfa“ všech čertů. *Čerchmant je krásný silný mladík, kypící bujarostí, ale spolu střízlivá rozvaha zralého muže dívá se mu z očí. Oblečen je v elegantní frak, s bělostného prádla září brilantové knoflíky, něžná ručka ve vkusné salonní rukavici drží klak a druhá do výše se zvedá.*¹²⁶ Když náš průvodce ukojil svou zvědavost a prohlédl si „šéfa“,¹²⁷ pokračovali dál. V rohu jedné místnosti viděli jakéhosi muže. Byl to tenorista, který ztratil hlas – vysoké C. Čert vypráví našemu průvodci, co vše se zde dá najít. Čerchmant prý nebere jen věci, jak by se mohlo zdát. Bere i krásu, ochotu, laskavost. A tak se v „muzeu“ můžeme setkat se sochami, figurami, různými podstavci a jednou místností, která našeho průvodce zaujala

¹²⁵ Krušina ze Švamberka, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré. Praha: F. Topič, 1910, s. 11.

¹²⁶ tamtéž, s. 12

¹²⁷ Někdy je v této povídce lucifer oslovován neformálně „šéf“, někdy o něm hovoří jako o „panu Čerchmantovi“.

nejvíce. V této místnosti se nacházely hromady šperků, zlata a stříbra i platiny a papíru. Byly to hromady drahocenností, o kterých lidé pověděli „aby to Čerchmant vzal“ – našlo se tu tedy věno slečny Melanie, kauce pana Ferdinanda, dědictví po nebožtíkovi, výnosy z velkostatků a další a další drahocennosti. Na jednom malém stolečku bylo starodávné sukno. Náš průvodce se divil, co s ním Čerchmant zamýšlí, a bylo mu vysvětleno, že z tohoto sukna se vyráběly lidové kroje. Ty už ale nyní zůstaly jen v muzeích, neboť Čerchmant vzal lidem dobrý vkus, a tak se k nošení krojů již nikdy nevrátí. Nejvíce se ovšem člověk zhrozí, když zjistí, že Čerchmant vzal lidem i pravopis – společník ho sice uklidňuje, že zatím jen ten starý, který lidé už stejně nepoužívají, pro našeho průvodce je v tom ovšem jakési varování. Přestává se v „Čerchmantově muzeu“ cítit dobře a snaží se ho co nejrychleji opustit. Jeho společník mu ale chce ukázat vše, co muzeum nabízí k nahlédnutí. Moc už toho ovšem nezbyvá. Čert zavede člověka ještě do jedné místnosti, kterou Krušina opět důkladně popisuje, a ukazuje mu, co se zde nachází. Jsou tu různé věci, nijak zvláště seřazené. Náš průvodce se společníka ptá, co mají společné? Místo odpovědi se ho společník zeptal: *Slyšel jste někdy o tom, co Čerchmant nastrčil – spískal a podobně? Zde jsou jen drobečky toho všeho.*¹²⁸ Nakonec už toho všeho má člověk dost a rád by z muzea odešel. Čert má však pro něj ještě jedno překvapení. Dovede ho přímo k samotnému panu Čerchmantovi. Toto setkání ale neudělalo na našeho průvodce nijak výrazný dojem. Snažil se s ním zapříst rozhovor o světovém míru, Čerchmant však neměl příliš času na odpovídání, neboť *dřenění má pořád do úpadu,*¹²⁹ a tak se s naším průvodcem rozloučil a zmizel. Zrovna tak zmizelo i šapitó s nápisem „Čerchmantovo muzeum“ a člověk se ocitl zpátky na rozcestí ulic, odkud předtím do muzea vcházel. *Čerchmant všecko vzal.*¹³⁰

Hlavními postavami této povídky je průvodce po muzeu, jeho společník čert a pan Čerchmant, který vše řídí a bere věci, vlastnosti i způsoby podle výše zmíněného rčení. Autor několikrát odbíhá od děje a vtahuje do něj i čtenáře, když je přímo oslovuje: *tam toho bylo, drahý čtenáři!* nebo *„a vám, vzácná čtenářko, také prozrazuju... Místy mi povídka připomněla Komenského Labyrint světa a ráj srdce, ve kterém Poutník prochází městem a prohlíží si společnost tehdejší doby. Zde je také*

¹²⁸ Krušina ze Švamberka, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré. Praha: F. Topič, 1910, s. 21.

¹²⁹ tamtéž, s. 26

¹³⁰ tamtéž, s. 26

určitý motiv poutníka, který prochází zmenšeným odrazem světa. Krušina ale tento průchod nezaznamenává nijak do hloubky, pouze satiricky komentuje rozmanité jevy veřejného života.

Dobrodružství Petra Votočka

Druhou povídkou z tohoto souboru je *Dobrodružství Petra Votočka*. Byla napsána o rok dříve než příběh *O Čerchmantovi*, a rovněž již před zařazením do souboru *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré*, vyšla ve Švandovi Dudákovi samostatně.

I tato povídka má v sobě určitý motiv cestování. Setkáváme se tu s jistým Petrem Votočkem, který není nijak více přiblížen. Nevíme, co dělá, ani jaký byl, když se mu přihodilo toto dobrodružství, které je opět vyprávěno v ich-formě. Posluchačem, je náš průvodce z první povídky, který je sousedem pana Votočka.

Děj se odehrává 16. října – nejprve před sedmi lety a potom v současnosti. Petr Votoček seděl, tak jako každý večer, doma u stolu a pročítal si noviny. Najednou uslyšel lehké zaklepaní na sklo. Nejprve tomu nepřikládal žádnou váhu, až když se zaklepaní ozvalo znovu a už nebylo jen „lehké“, rozhodl se, že to prozkoumá. Přešel k oknu, rozhrnul záclonu a strnul. Za oknem, na stejné úrovni, a to pan Votoček bydlel ve třetím patře domu, stál kostlivec. Pan Votoček překvapeně otevřel okno. Za ním byl *dobré dva metry vysoký, štíhlý, v šedém lehkém haveloku oblečený kostlivec a na hlavě měl cestovní čapku s dvěma fábory vzadu.*¹³¹ Petr Votoček na něj zíral a kostlivec z této nečekané situace očividně těžil. *Pokládám si za čest představití se vašnosti,“ pravil, ukláněje se, až všechen chrastil „– kostlivec ze Svatební košile.*¹³² Votoček tomu nemohl uvěřit. Nejdříve se s kostlivcem začal přít o skutečnost, že kostlivec ze Svatební košile již dávno přeci zemřel. Kostlivec mu však vysvětluje, že to není pravda, neboť básníkovi (K. J. Erbenovi) šlo pouze o to, aby zachránil dívku, a na kostlivce přitom úplně zapomněl. Sice v závěru své balady prý básník naznačoval kostlivcův konec, ale neznamená to, že to tak doopravdy muselo být. A dodává vysvětlení, že za vše mohly sedmimílové boty, které měl kostlivec na nohou.

Krušina se zde nesnaží zesměšnit jen pohádkové bytosti, které neuznával, ale zesměšňuje zde i jejich kouzelné vlastnosti a jejich pomůcky, potřebné k čarování. Tak například o oněch sedmimílových botách se dozvíme, že je nesmyslné je používat, když jdeme s Prahy do Brandýsa, protože to jsou míle pouze dvě. Ale je to možné, pokud

¹³¹ Krušina ze Švamberka, J.: *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré*, Praha: F. Topič, 1910, s. 33.

¹³² tamtéž, s. 33

využijete okliku, utvoříte trojúhelník rovnoramenný, ukročíte stranou, dostanete se do lesa a dalším krokem dlouhým sedm mil se ocitnete přímo v Brandýse. Ale pozor! Může se stát *že přišed do města, octnete se tam někde na komíně nebo z čista jasna mezi debatující společností při otevřeném okně.*¹³³ Autor si tu tak dělá legraci i z dalších pohádkových předmětů. Kostlivec vezme pana Votočka na projížďku svým speciálně upraveným vozem, který létá povětřím neskutečnou rychlostí, a tak za noc stihnou navštívit čarodějníka, který má své knihy přivázané na elektrických lankách, aby mu je nikdo neukradl, nebo draka, který kdysi požíral panny. Drak ale není skutečným drakem, ale krokodýlem, který žije v jeskyni u Nilu. Krokodýl už je velice starý a na jednom oku má prý již šedý zákal. Pan Votoček byl zvědav, zda se drak ještě živí pannami. Drak mu vysvětlil, že tyto pochoutky si musí již dnes on a jeho kolegové odříkati, a vypravuje mu: *hled'te, byl tu nedávno – ale kdesi dále od mého bydliště, – jeden kolega idealista, který se skutečně podle starých tradic usadil u velkého mraveniště lidí a žádal si býti krmen samými nevinnými pannami. Což, ubozí lidé se činili, ale vidíte, že se omezoval jen a jenom na ten pamlsek – zemřel bláhovec hladem, než rok uplynul.*¹³⁴ A drak si dále stěžuje i na to, že dříve princezny uměly vařit, prát a občas i něco spravit, ale dnes se v domácím oznamovateli nachází prý takové množství inzerátů, kde se hlásí na tyto činnosti hospodyně, že je zbytečné, aby se drak zaobíral s nějakými princeznami, které nic neumí a jsou tak vlastně k ničemu.

Pan Votoček s panem Kostlivcem draka opouštějí a vydávají se na další putování. Na řadě je návštěva perníkové chaloupky. Ani její popis a popis její obyvatelky však není příliš lichotivý, a opět se zde setkáme se satirou na klasické pohádky. *Perníková chaloupka měla jen jedno okno a jedny dveře. Střecha nad ní byla jen na jednu stranu – jak se říká: – pod svísel. Dvoreček nebyl ohražen a pamětihodný chlávek, v němž baba chovávala ubohé dětičky na krmníku, byl vytesán ve příkré skalní stěně, k níž celá chaloupka byla přilepena. Nejspíš za chaloupkou byla jeskyně, sic by se do ní nebyla vešla ani ta pec.*¹³⁵ Čarodějnice rovněž nevypadala tak, jak ji všichni z pohádek známe. Byla mladá a na svůj věk téměř bez vrásek. Na sobě měla turecký župan a jmenovala se Marjánka. Jak jim následně vysvětlila, za svůj dokonalý vzhled vděčila líčidlům, barvám na vlasy a různým omlazovacím krémům. Krušina se do svého

¹³³ tamtéž, s. 35

¹³⁴ tamtéž, s. 41

¹³⁵ tamtéž, s. 44

vyprávění prostě snažil zasadit moderní dobu a zkreslit ustálený a vžitý pohled na klasické pohádky a z pohádkových bytostí udělat obyčejné lidi, kteří se potýkají s modernizací, na niž si za ta léta už i zvykli a podřídili se jí. Seznámení s perníkovou babičkou je zakončeno prosbou, zda by se pan Votočka nemohl dojet podívat na hlavní poštu v Praze a vyzvednou jí dopisy označené značkou „Šťastná budoucnost – perník“. Marjánka si podala inzerát do seznamky a odpovědi, které jí přišly minule, vyhodila jako nevhodné. A ještě slíbila panu Votočkovi, že jestli se do sedmi let nevdá, přijde si pro něj osobně a bude se s ní muset oženit.

Kostlivec mu pak ještě nabízel další cestování, ale to pan Votoček už odmítal, prý už toho viděl dost. Dorazili tedy domů, kostlivec se s ním rozloučil a pan Votoček šel spát. Děj se opět vrací do současnosti, kdy ho vypráví svému sousedovi. Je právě 16. října o sedm let později. Ozve se zaklepání na dveře. Do místnosti vstoupí dvě osoby – *První vysoká, štíhlá, v šedém haveloku, na hlavě cestovní čapku s dvěma fábory vzadu – kolena se pode mnou třásla. A druhá plná, nevelká ženská postava v tureckém županě, ruce svadlé a scvrklé, ale v obličeji svěží, vlasů napálených, tmavých, a jak otvírala ústa lapajíc dech.*¹³⁶ Až v tuto chvíli se host pana Votočka dozvídá, že si celý předchozí příběh vymyslel a že je ve skutečnosti zasnouben se Sepinkou, dcerou ženy, která vstoupila do místnosti a že pomyslný kostlivec je Votočkův nastávající švagr.

Celá tato povídka je, jak bylo vidět, zesměšněním ustálených klasických pohádek, ale i satirou na ty, kteří si chtějí z literatury udělat výnosný obchod. Jazyk je jednoduchý, objevuje se i množství přímé řeči. Vyprávění bylo místo zdlouhavé, motivy se zbytečně několikrát opakovaly.

¹³⁶ tamtéž, s. 51

Na Horoucí skále. Dopis od rekonvalescenta.

Třetí práce této sbírky nese název *Na Horoucí skále* s podtitulem *Dopis od rekonvalescenta*, a pochází z roku 1907. Jak sám podtitul napovídá, jedná se o dopis, který píše vypravěč v ich-formě. S přesným datem určení se na začátku nesetkáváme, ale je nám blíže určeno asi v polovině povídky. Na začátku se pouze dozvídáme, že se jedná o říjen. Jakýsi den v říjnu byl náš vypravěč svým zaměstnavatelem poslán na horoucí skálu. Horoucí skála je rčení, které se používalo v podobných situacích jako rčení z první povídky *O Čerchmantovi*.

Vypravěč se dlouho nerozmýšlel a vydal se na cestu na skálu. Cestu neznal, ale pomohla mu číselná symbolika – *za devaterými obcemi, za osmnáctými hranicemi, za sedmadvacaterými potoky a struhami v klín široších lesů*.¹³⁷ Když už opravdu nevěděl kudy kam, ptal se pocestných, které potkával. Je zajímavé, že vždy potkal babičku, a každé setkání bylo nepříjemnější než to předcházející. Po třetím takovémto setkání už mu babička odpověděla: *Co – o? řekla dutým hlasem jako ze sklepa. „Horoucí skála? Jdi mi na horoucí skálu i se svým ptaním!“ A šla dál.*¹³⁸ Poutník si pomyslel něco o zdvořilých lidech a šel dál. Na chvíli si odpočinul a občerstvil se lesními plody, aby si promyslel, kudy vlastně může vést cesta na Horoucí skálu, a jestli vlastně takováto skála existuje. Vtom si ale všiml, že před sebou vidí *tvora sobě podobného – člověka*.¹³⁹ Tento člověk šel velice pomalu a náš vypravěč dlouho přemýšlel, až se rozhodl, že člověka osloví. Člověk – představil se jako Vendelín Kotlaba – *měl upracované dlaně, kloubnaté prsty. V obličeji byl přepadlý, pobledlý. Co jevil jeho svislý hnědý knír, nevím, ale jeho bledě modré velké oči podívaly se na mne velmi přívětivě. Bylo mu asi třicet let.*¹⁴⁰ Dal se s Vendelínem do řeči a zjistil, že mají společný cíl cesty. Vendelín hledal svého prastrýce, faráře Vendelína Obrátla, který odešel z jejich vesnice 27. října 1804. Zde se setkáváme s oním přesným datem a dozvídáme se, že je tomu právě sto let, co se tak stalo. Vypravěč je zvědavý, proč se mladý Vendelín vydal na cestu, a tak ho poprosí, aby mu celou historii odvyprávěl. A tak jdou kus cesty společně a my se zatím

¹³⁷ tamtéž, s. 57

¹³⁸ tamtéž, s. 59

¹³⁹ tamtéž, s. 60

¹⁴⁰ tamtéž, s. 61

dozvídáme o Vendelínově životě. Prastrýc byl farář z jedné malé vesničky u Prahy,¹⁴¹ měl každého rád a každý měl rád jeho. Až na jednu osobu, které odmítl už několikrát vypomoci, a tak ho za to poslala na Horoucí skálu. Pan farář uposlechl a od té doby už o něm nikdo neslyšel. Vendelín měl svého prastrýce z vyprávění rád, ale byl tu i jiný důvod: *...v kapse jeho svátečního kabátu našla nebožka bába malý kožený pytlíček a v něm mosazný klíček, o němž se domnívala, že je zlatý. A u klíčku byla cedulička, na té bylo napsáno: „Tenhle klíč odmyká truhličku, kde mám...“ víc tam nebylo. Co tam měl, nenapsal. Ba jeho sestra ani nevěděla, kde je ta truhlička. Hádala ovšem, že v ní jsou asi peníze a že je někde dobře ukryta.*¹⁴² Vendelínův otec se totiž na strýce velice hněval, že jim nezanechal žádné peníze, a z šatů, které zanechal, jsou už jen cáry. Byl tu ale i jiný důvod. Nikdo dosud nedokázal, že pan farář Vendelín Obrátil je mrtev, a proto tam nemohl být dosazen ani žádný jiný farář. Rovněž sem Krušina zaplétá i stížnosti na úřady, které si s nastalou situací neumějí poradit, a připlétá do toho ještě jednoho pana učitele, který je nájemcem na faře a nemůže z ní být vypovězen, protože obec by musela vypovědět sama sebe.

Během vypravování pokračují v cestě. Vendelín vypráví i o snu, který ho sem vlastně přivádí. Po tři noci po sobě se mu ve snech prastrýc zjevoval a zval ho, aby ho na Horoucí skálu přišel vysvobodit. Opět se zde setkáváme s číselnou symbolikou, neboť mu napověděl, že se Horoucí skála nachází za devaterými horami. A tak se Vendelín vydal na cestu. V tuto chvíli mu i náš vypravěč sděluje, že mají společný cíl cesty. K němu došli zanedlouho. Poznal ho Vendelín a ukázal ho svému spolucestovateli. *Horoucí skála? Byla to rovina jak stůl, veliká as jako čtyřkorcové pole, ale pustá, ani pírkó travičky se nikde nezelenalo, ani lísteček sebe horšího býlí nikde se neukazoval. Ale skála to byla; pevná, tvrdá skála – jediná veliká hladká dlažice.*¹⁴³ Z prostředka skály vystupoval tenký proužek kouře. Vypravěč nevěděl, co dělat, ale mladý Vendelín ano. Vzal vypravěče za ruku a strhl ho spolu s sebou do díry, ze které vycházel ten kouř. Neletěli dlouho a přistáli v jakési přijímací místnosti, kde se jich ihned ujal livrejovaný panáček. Vyzpovídal je, jak se tam dostali, kdo je poslal

¹⁴¹ Podle Krušiny, který vše rád přesně vyjadřoval v délce trvání, se nacházela 3 hodiny cesty západně od Prahy.

¹⁴² Krušina ze Švamberka, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré, Praha: F. Topič, 1910, s. 65.

¹⁴³ tamtéž, s. 70

a pak už je vedl na místo určení. Vendelína za prastrýcem a vypravěče do domu, kde měl odteď žít.

Vendelín se setkal se svým prastrýcem farářem. Ten ho prosil, aby ho z této skály vysvobodil, a řekl mu, jak se to dá udělat. Společně šli ještě hledat toho, který přišel s mladým Vendelínem. Když ho našli, vyprávěli mu, jak se dostanou z Horoucí skály a zda chce jít s nimi. Vypravěčovi se ve skále příliš nelíbilo, a tak přijal jejich nabídku. Společnými silami sestrojili padák, jenž je měl donést zpátky na místo, odkud do skály sklouzli. Tajný útěk ovšem nebyl jednoduchý. Každý byl ve skále dobrovolně a všichni to tam měli rádi. Dělali práce, které je bavily, jídla a pití byl dostatek a peníze neexistovaly. Proto, když se někdo začal shánět po materiálu na padák, kterým jediným se ze skály dalo utéci, všichni věděli, o co jde, a vzájemně se upozorňovali. Doneslo se to i panu řediteli skály, který chtěl naše tři hrdiny zastavit. Bylo už ale velmi pozdě. Postupně se na padáku snesli¹⁴⁴ do míst, ze kterých do skály vcházeli. Návrat ale nebyl jednoduchý: „*Co je vám?! Co je vám?*“ zvolal Kotlaba žalostně. „*Zeptejte se rychle na ten klíček!*“ křikl jsem naň. *Strýčku, strýčku – prosím vás*“, nařikal Kotlaba, – „*kde je ta vaše truhlička, od níž je ten mosazný klíček? Co tam je v ní?*“ Strýc mocně vydechl. „*Je v ní bramborové semeno. Nový druh. Z Nýdrlandu jsem to dostal,*“ vyřázel ze sebe namáhavě. *A proto byl Vendelínek za strýcem až na horoucí skále! pomyslí si. Ale Vendelínek nařikal nad nalezeným strýcem. Nebo ten ubožák, sotva byl dořekl poslední větu o tajemné skříňce, svezl se jak podřatý s kamene a shroutil se před Kotlabou na písčitou zem. „Strýčku – strýčku!“ volal mladík a chtěl prastrýce zvedati. Sotva se ho však dotekl, stočtyřicetiletý kmet, svěží a čilý na horoucí skále, neodolal přísným zákonům vládnoucím nad tvorstvem pozemským a – rozpadl se v prach.*¹⁴⁵

Povídka se námětově v některých chvílích prolíná s povídkou první – *O Čerchmantovi*. Vypravěč rovněž prochází skálou, stejně tak jako průvodce v první povídce, a setkává se s různými věcmi a lidmi. Zatímco v první povídce se ale setkáváme převážně s věcmi, v této povídce se setkáváme s lidmi a jejich různými charaktery. Setkáváme se zde i s postavou Pravdy, kterou někdo poslal na Horoucí skálu – tuto postavu potkáme v souboru ještě jednou a to v posledním příběhu o *Dámě*

¹⁴⁴ Skutečně *snegli*. I když jeskyně byla pod zemí, Krušina důrazně popisuje, že se při cestě zpátky *snášeli*.

¹⁴⁵ Krušina ze Švamberka, J.: *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré*, Praha: F. Topič, 1910, s. 102.

s řetkvičkou. V obou případech je však zastrčena hodně do pozadí, lidé si jí neváží a opovrhují jí. Vypravěč během příběhu několikrát odkazuje ke skutečnosti, že píše dopis,¹⁴⁶ například: *Těšila mě velice tato slova; zvláště kvůli vám, příznivče můj vzácný, jenž jste mě sem poslal... nebo ...nyní bych měl začít druhou kapitolu. Ale píšu dopis, ne povídku.*

¹⁴⁶ Dopis je určen jeho zaměstnavateli.

Mořský had

Další povídkou z knihy je *Mořský had*. Byla napsána v roce 1904, a jako jediná v celém souboru je rozdělena do kapitol. Ty jsou v povídce čtyři.

Na začátku se setkáváme s uvedením do historie, kdo, kdy a kde viděl mořského hady. Povídka je psána v ich-formě. Vypravěč podotýká, že se jedná o zcela pravdivou událost. Mořského hada v povídce nazývá tímto označením, zřídka použije i jiný název – například: *živá trouba*. Na dalších stránkách se dozvídáme, jak má had vůbec vypadat. *Zmíněný už don Esteban da Luz¹⁴⁷ vypráví o svém hadu, že má hlavu jako tuleň, velikou jak andaluský býk, oči veliké, krásné, jak oči srny, a vzezření celého obličeje že dojíma jak zasmušilý, dumavý pohled starého německého profesora.*¹⁴⁸ Dále popisuje jednu výpravu, která se konala 4. srpna 1879. Tentokrát nám Krušina zachycuje nejen přesné datum výpravy, ale popisuje též i všechny účastníky, dokumentuje jméno lodi, a navíc uvádí i konkrétní místo, s detailností na zeměpisné minuty, kde se posádka lodi s mořským hadem setkala. Setkání ale nebylo příliš zdařilé, neboť: *...chtivost míti jej celého, zmocniti se celé jeho neviděné délky, způsobila katastrofu. Když totiž, hodivše mu za hlavu oko ze silného lana, tahali jej z moře, počínali si při tom poněkud méně opatrně, než se vlastně na zdechlinu slušelo, přetrhli jej silným škubnutím asi dva metry za hlavou a to byla všechna kořist.*¹⁴⁹ Vypravěč se této výpravě vysmívá a to je i jeden z důvodů, proč se na výpravu vydává sám. Cestuje parníkem Cing-Yl-ink-cink s kapitánem lodi a Raoulem Cajmrskem.¹⁵⁰ Vypravěč odkazuje i na další svá díla, která již napsal, a na své dopisy, které vydal během cesty, na níž se setkal s hadem.

V povídce jsou zahrnuty i rozhovory vypravěče s kapitánem a Raoulem, kde se dozvídáme o literárním vkusu Raoula. Ten je nápadně podobný literárnímu vkusu samotného Krušiny. Mezi jeho oblíbence, jak již bylo napsáno, patřili Goethe, Zola, Ibsen, Tolstoj a jiní. S charakteristikou osob se setkáme jen ve stručnosti. *Náš kapitán*

¹⁴⁷ Průvodce, který údajně cestoval s Kryštofem Kolumbem, a viděl a popsal mořského hada.

¹⁴⁸ Krušina ze Švamberka, J.: *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré*, Praha: F. Topič, 1910, s. 108.

¹⁴⁹ tamtéž, s. 108

¹⁵⁰ Účastník předchozí nezdařené výpravy, které se podařilo přetrhout hada, zpravodaj Annálů Člověčenstva, který se snaží psát o svých cestách deník, ale ještě ho psát nezačal, i když je na cestách už asi třicet let. Na této výpravě se rozhodne, že deník bude psát od konce, ale ani k tomu se pro zranění, která utrpěl na výpravě, nedostane.

*byl Chorvat, mnoho řečí nenamluvil, a když promluvil, sypal slova tak rychle, že mu s těžší bylo rozumět.*¹⁵¹

Nejdříve se výprava setkává se záhadným zemětřesením, které neprobíhalo jako běžné zemětřesení. Když se z něho vzpamatovali, zjistili, že přišli o kapitána. Raoul byl otřesen a zůstal v podpalubí v kajutě. Vypravěč se vydal na obhlídku a zjistil, že se nachází na holé skále. Kolem dokola bylo širé moře, a ani na obzoru nezahlédl zemi. Netrvalo dlouho a vypravěč zjistil, že se nenachází na skále, nýbrž na hřbetě mořského hada. *Ale i v té hrůze, jež mě obešla, vzpomněl jsem, že ten obličej, který se drápal vzhůru, na loď, znám ze dvou míst ve své paměti. Na jednom to byl široký hladký obličej podmořského formana z ilustrace kteréśi povídky, a na druhém to byl známý obličej, jež jsem po léta v Praze potkával na ulicích, zvláště na Příkopě od domu kdysi Žižkova až k Můstku, obličej nejemný, oholený, širokonosý, kostnatý i masitý – ale tento byl zhnědlý, měl veliké gazelí oči snivého pohledu.*¹⁵² Had se dal s vypravěčem do řeči. Nejdříve ho upozornil, že mu nemá tykat, neboť je o hodně let starší a důležitější, a tudíž zasluhuje vážnost, a také mu sdělil, že umí česky, neboť ho tomu naučil jeden klarinetista na Madagaskaru v roce 1832. Pak mu vyprávěl i o svém bratrovi z Atlantického oceánu. Byl to ten had, kterého před nějakým časem přetrhla ona zmíněná výprava. Had vypráví, co je jejich úkolem, nebo spíše bylo, protože na světě už zůstal pouze on sám. Je hodně dlouhý i silný na to, aby zničil západní polokouli Země, ale protože je velký dobrák, tak to neudělá. Vypravěče rovněž poučuje o fyzikálních zákonech a o tom, jak vypadá mořské dno a jak obrovský tlak tam působí. Konec jeho mohutného těla je zátkou v otvoru, kterým způsobil ono zemětřesení. Jelikož právě probíhala válka v Japonsku, ptal se vypravěč, na které straně vlastně stojí. Had mu prozradil, že je přísně neutrální, i když by mohl hravě zničit obě armády. Ale neudělá to právě proto, že je velkým dobrákem, a nechá lidi, aby si to vyřešili sami. Až jednou zemře, zůstane otvor pod Japonskem zazátkován, a zemětřesení tak nikoho již neohroží. Vypravěči ještě stihl sdělit, že je poslední, který hada viděl, od této chvíle se již nikomu neukáže. O život se nemusí bát – kapitána lodi zachránil, ten udal poslední polohu lodi, a zítra se tak dočkají záchrany od lodě Egykete. Poté se had ponořil, loď se lehce

¹⁵¹ Krušina ze Švamberka, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré, Praha: F. Topič, 1910, s. 115.

¹⁵² tamtéž, s. 120

zahoupala, smetla oba cestující (i Raoula, který v podpalubí „psal“ svůj deník), a na druhý den je zachránila ona jmenovaná loď.

Jako jediná se tato povídka z celého souboru odehrává na exotickém místě. Seznamujeme nás s japonskými zeměmi, východní Čínou i Ruskem. Dozvídáme se i o Madagaskaru, kde se had učil česky. *Mořský had* měl zřejmě i vážnější smysl – měl ukázat, že i veliké říše a jejich vítězství bývají závislé na podmínkách tak neskutečných, jako je „mořský had“. Na této povídce je vidět, jak se autor zajímal i o dění ve světě, a o čem se diskutovalo, nejen v novinách.

Hledá se mecenáš

Pátá povídka ze souboru se jmenuje *Hledá se mecenáš*. Byla napsána roku 1904, to znamená stejně jako povídky *Dobrodružství Petra Votočka* a *Mořský had*. Z celé knihy je tato povídka nejkratší. Nesetkáváme se v ní s nadpozemskými ani žádnými jinými pohádkovými bytostmi či věcmi.

Opět je vyprávěna v ich-formě. Vypravěčem je redaktor časopisu. Jedná se o literární list Jaro, který ale nemá příliš velkou úroveň a vydává se už jen v pár výtiscích pro několik kaváren. Redaktor ví, že takhle to dlouho nepůjde a rozhodne se, že podá inzerát, v němž se pokusí sehnat finanční pomoc. *Hledá se mecenáš pro dobrý belletristický časopis, jemuž jakožto zákopníku směrů nových jest krutě zápasiti s trkavou závistí starého copu; nemáme-li podlehnouti na škodu literatury, na škodu zdravého vkusu, jest nám třeba neodkladné vydatné pomoci. Nabídky pod MNOP – 123.*¹⁵³ Nabídek na výpomoc sice mnoho nebylo, ale některé přeci jenom přišly. Redaktor z toho měl velikou radost, ale jen do té chvíle, než otevřel první odpovědi. V některých bylo, že se mecenáši rádi zúčastní tohoto podniku, pokud se list změní na inzertní, a bude propagovat jejich výrobky. Nebo že přijmou, pokud list má alespoň 500 abonentů. Někteří byli takovýmto neslýchaným inzerátem natolik pobouřeni, že odpovídali nadávkami. Ti mírnější nabízeli zadavateli inzerátu pár pohlavků. Ale nemohlo by to být ani jinak, aby se nějaký dobrák nenašel. A tak v jedné odpovědi redaktor četl: *Zvu Vás na zítra na dopolední svačinu, abychom se poznali.*¹⁵⁴ Druhého dne se redaktor dostavil na adresu uvedenou na druhé straně předcházejícího vzkazu. *Byl to tělnatý pán, padesátník, zdravé, růžové pleti a pohledu velice jasného.*¹⁵⁵ Tento pán ho vyzpovídal, přeptal se ho na jeho studia a zájmy a zjistil, že redaktor skutečně není ten pravý, který by byl schopen redigovat nějaké noviny či časopis, ale by byl zručným při manuální práci. Nabídne mu tedy, že na rok převezme jeho list, a redaktorovi nabídne práci jako svému zaměstnanci. Redaktor neměl na vybranou, a tak s nabídkou souhlasil. Stal se šafářem. Začal dobře vydělávat, obchodníci s ním rádi jednali, a než se nadál, uplynul rok, který byl stanoven na vzkříšení literárního listu. *A tu si mě opět zavolal můj mecenáš a řekl: „Naše úmluva jest u konce. Chcete opět*

¹⁵³ tamtéž, s. 132

¹⁵⁴ tamtéž, s. 135

¹⁵⁵ tamtéž, s. 136

*svůj list vésti dále?“ „Děkuju,“ pravil jsem, „ale nemám na to kdy.“ Bylť jsem zatím změnil poněkud způsob svého života.¹⁵⁶ Bývalému redaktorovi práce šafáře svědčila a velice ho bavila. O časopis se téměř přestal zajímat a myšlenky na něj odložil do kouta. Zařídil si vlastní speditérskou firmu, oženil se, měl tři dcery, které utěšeně rostly, jeho žena si též zařídila obchod, a postavili dům, který jim vydělával. Redaktor – obchodník však na své sny nezapomněl: *Všechna moje rodina stojí na pevné postati. Dnes nehledám, dnes se nabízím sám, a toto moje vyprávění byl jen úvod k vyhlášce, již hodlám uveřejniti: „Nabízí se mecenáš. Mladý, snaživý, ale zneuznatý literát, jenž pro své ideály ocitl se v bídě a snad i ve dluzích, najde pomocnou ruku, ať se minul či neminul cílem. Nab. pod zn. Povídka o novém šafáři adm. t. 1.“¹⁵⁷**

Povídka o novém šafáři měla být skutečně také napsána, dokonce na ni Krušina začal ve stejném roce pracovat. Z neznámého důvodu ji však nedokončil, a zbylo pouze torzo, které nemohlo být v tomto souboru otištěno. Případů nedokončených prací je v Krušinově pozůstalosti více. Většinou na nich začal pracovat ve volných chvílích, pro častou nemoc je ale nedokončil, a tvořil práce, které měly být určené přímo pro vydání, nebo práce, které si u něj objednal nějaký redaktor.

Tato povídka se vymyká celému souboru také tím, že zde není konkrétně vymezeno datum, kdy se odehrává, ani místo děje. Mohla by se odehrávat vlastně kdykoli a kdekoli. Rovněž je zajímavé její zařazení do této knihy i z důvodu, který byl zmíněn již výše. Jako v jediné z celé knihy se zde nevyskytují žádné pohádkové ani neskutečné bytosti ani předměty. Jedná se pouze o satiru na ty, kteří si chtějí udělat z literatury výnosný obchod.

¹⁵⁶ tamtéž, s. 139

¹⁵⁷ tamtéž, s. 140

Pravá pohádka o mém stínu

Předposlední povídkou souboru je *Pravá pohádka o mém stínu*. Napsána byla o rok později než předchozí, to znamená v roce 1905, a samostatně nikdy nevyšla.

Pojednává o člověku, jehož jednoho dne v kavárně potkal vypravěč s přítelem Breburdou. Opět se jedná o „pravdivou historii“. V letním parném odpoledni seděl vypravěč s Breburdou ve Slavii a rozjímal nad politickou situací. Tu si vypravěč všiml, že venku před kavárnou stojí: *slaboučký, vytáhlý pán, asi padesátník. Světlé šaty skotského vzoru, pod nosem oholený, světlých dlouhých licousů, červeného Bedeckra v ruce – uhodli jste, Angličan.*¹⁵⁸ Vypravěč se jeho vzezření začal smát a Breburda se k němu samozřejmě přidal. Angličan nelenil, vešel do Slavie, a chtěl vědět, co je přivedlo k takovému smíchu. Oba dva lhali, že jemu se nesmáli, že se vlastně nemohli shodnout o politické situaci a že se tak smáli vlastním názorům. Angličan je chvíli pozoroval a pak si s dovolením přisedl. Představil se jako Ferdinand Moučka z Town-City v Austrálii, redaktor Novoholland'ana. Breburda byl zvědavý, a tak se hned vyptával, jak se jeho časopisu daří a jak se má. Pan Moučka začal vyprávět, že se chce opět usadit v Praze, aby se vzpamatoval z útrap, které ho v loňském roce potkaly. To už začínala zvědavost klíčit i ve vypravěči. Pan Moučka se nenechal příliš dlouho pobízet a spustil. *Seděl jsem kteréhosi večera v redakci svého Novoholland'ana. Ale nebyl jsem zaměstnán věcmi redakce. Pročítal jsem zprávu slečny ředitelky administrace, zprávu velmi neutěšenou, z níž vysvítalo, že listu se daří tak bídne, tak zle, že odnikud se už nezdála přijít spása a náprava.*¹⁵⁹ Ale náprava samozřejmě přišla. Nebyl to žádný mecenáš jako v předcházející povídce, ale samotný stín pana Moučky. *Byl hubený, větší než já, ale čilých pohybů, a oblečen byl dosti slušně. „Kdo jste, pane, a jak jste se sem dostal?“ začal jsem výslech. „Kdo jsem?“ smál se. Přicházím vás zachránit a jsem tedy váš zachránitel. Chcete-li však, abych se vám představil určitěji, nuže,“ poklonil se hluboce, „jsem váš stín.“*¹⁶⁰ Pan Moučka byl zprvu zmatený a rozhlížel se kolem sebe. Stín opravdu neměl. Stín se osamostatnil, a teď mu dokonce nabízel pomoc a záchranu jeho listu. Učinil mu nabídku, kterou Moučka nemohl odmítnout: *„Slibuju vám, že vás dostanu ze všech dluhů, list postavím na zdravé*

¹⁵⁸ tamtéž, s. 144

¹⁵⁹ tamtéž, s. 148-149

¹⁶⁰ tamtéž, s. 150

*základy, z personálu človíčka nepropustím a vám zaručuju plnou bezpečnost, klid a bezstarostné živobytí a až to vše vykonám, odklidím se zas, odkud jsem přišel, – stanu se opět vaším pokorným stínem a vy si povedete list dál. Souhlasíte?*¹⁶¹ A také neodmítl. Samozřejmě že Moučka souhlasil velice rád. Šel si lehnout a ráno se nestačil divit. Myslel si, když si přečetl úvodník, že si z něho jeho stín dělá legraci, že si ho najala nějaká konkurence, která chce jeho list zničit. Stín hned v úvodníku listu totiž psal, že ani tak necitlivým a bezohledným čtenářům, jakými oni jsou, se nepodaří tento list zničit, ale že díky nim se podařilo zničit zakladatele listu Ferdinanda Moučku, který v noci zemřel hladem. Dokonce stín naaranžoval i Moučkovu mrtvolu, aby ohledací komise potvrdila, že skutečně zemřel. A stín začal řídit noviny. Jejich popularita stoupala. Jako stín se dostal všude, na jednání parlamentu, na různá tajná jednání, do redakcí konkurence... Založil i nové rubriky – například domácího rádce, kde radil v ironickém duchu: *Rada číslo 18. na dotaz, jak napsati stížnost, že při volbě poštovního expeditora rozhodl předseda komise pro kandidáta hluchého jak pařez a usvědčeného pijáka, zněla krátce: „Utopte ho.“ Zcela klidně, bez vykřičníku. Aby pak tazatel nebyl v pochybnosti, týká-li se to expeditora nebo předsedy voličů, stál za tím ještě malý dodatek: „Nejlépe oba.“*¹⁶² Konkurence postupně ubývalo, protože nemohla sehnat takové informace, jaké dovedl sehnat stín. Nic ale netrvá věčně, a tak ani sláva Novoholland'ana se nerozvíjela donekonečna. Jednoho dne se stín vydal do Town-Burry. Zašel si do restaurace a objednal si ananas. Ten se mu ale stal osudným. A *kdo ví! Chtěl to učinit – nechtěl – ale chomáček vlhkých listů ananasu, které odhodil ze stolu, dopadl až ke kamnům mezi ostatní hosti a pleskl tam kterémusi dědychovi do plešaté hlavy.*¹⁶³ A teď už je tu scéna jako z obyčejné komedie. Dědych se naštvě a chce to oplatit. Neví ovšem, kdo to způsobil, a tak se vrhne na pomyslného útočníka. Ten si to nenechá líbit a za chvíli už se pere celá hospoda. Ani stín nepřijde zkrátka. Někdo s ním mrští o stěnu. Rána byla ale tak velká, že klesl do bezvědomí a již se z něho neprobral. To byl i konec úspěchu Novoholland'ana.

Pan Moučka takto dokončil své vyprávění v kavárně Slavii, sebral se, zaplatil a odešel ze Slavie. Vypravěč i přítel Breburda ho politovali, zaplatili a odešli rovněž.

¹⁶¹ tamtéž, s. 151

¹⁶² tamtéž, s. 156

¹⁶³ tamtéž, s. 161

Pohádkové bytosti se v této povídce rovněž nevyskytují, ale neskutečné ano – stín. Nachází se zde i časový a místní údaj o tom, kde a kdy se povídka odehrává. Tudíž se nijak nevymyká předchozímu uspořádání knihy. Vypravěčem je na začátku člověk, který potkává pana Moučku ve Slavii, v průběhu povídky se však vypravěčem stává samotný pan Moučka.

Dáma s řetkvičkou

Poslední povídkou knihy je *Dáma s řetkvičkou*. Povídka, která byla napsána až v roce 1908, je nejobsáhlejší z celého souboru. Zabírá téměř jednu třetinu knihy. Jako jediná nese také věnování – Památce V. M. Krameria.

Tématem celé povídky je podivné škrábání, které se ozývalo od jednoho čtvrtka 6. května v myslivně. Vypravěčem je zde Brožek, který příběh sděluje průvodci celé této knihy.

Škrábání se objevovalo od začátku května vždy každý čtvrtek o jedné hodině ranní. *Ozvalo se vždycky slabé škrábání po stěně, potom šelest, jakoby náhlý větřík pohnul některým obrazem, a cup cup lehounké krůčky a skůčky po podlaze ke dveřím, dveře se otevřely a zas zavřely – řekl bych, jen jako pošeptmo, a byl pokoj ode všeho až do příštího čtvrtku.*¹⁶⁴ Nejprve si Brožek myslel, že se jedná o strašidlo. Nacházel se také v kraji, kde se stále věřilo na strašidla i na jejich temné síly. Někteří ve vsi dokonce znali, kde se které strašidlo kdy vyskytovalo a jak škodilo. Žena hajného, kde průvodce bydlel, rovněž tvrdila, že se jedná o strašidlo, ale zcela nevinné a roztomilé. Její muž, hajný Toman, byl o něco střízlivější v úsudku, a tvrdil, že se jedná o myši. Pasti byly nastražené každý čtvrtek a každý čtvrtek v nich byla větší pochoutka, které by zajisté nemohla odolat ani myška. Ale odolala.

Brožkovi to nedalo a rozhodl se, že bude po příčině pátrat. Jeho vůle ovšem nebyla tak silná, a tak než nadešel další čtvrtek, poslouchal opět jen rady sousedů, co má udělat. Někdo mu poradil, aby si k sobě do pokoje vzal na noc kočku. To také udělal. Ale vše se znovu opakovalo. Když se ráno Brožek probudil, zjistil, *že je kočka ta tam; zmizela vůbec z myslivny, nebylo po ní památky nikde vůkol, až teprve příští čtvrtční noci přiběhla k hajným, vychrtlá, utýraná, zmořená.*¹⁶⁵ Záhada zůstala nevyřešena i další čtvrtek, kdy si vzal Brožek do pokoje Broka – ohaře plesnivé barvy. Ten ale tvrdě usnul, a vzbudil se až ráno, když s ním Tomanová zatřásla. Nabídl se i sám Toman, že u pána přespí a záhadu vyřeší, ale to Brožek odmítl – prý má Toman děti, i když už dávno dospělý a z domu, ale nebude nic riskovat. Rozhodl se tedy, že po záhadě bude pátrat sám. Štěstí měl hned toho večera. Jen co ulehl, uslyšel ono *klep,*

¹⁶⁴ tamtéž, s. 167

¹⁶⁵ tamtéž, s. 168

klep, klep. Rychle vstal a běžel se podívat za dveře – ale tam nikdo. Lehl si tedy a čekal, co se bude dít dál. A dělo se. Opět se ozvalo *klep, klep, klep.* Znovu vyběhl ke dveřím, ale opět tam nikoho nepřistihl. Prošel tedy celé druhé patro, které obýval, a když se vracel, zjistil, že Tomanka dole ještě připravuje prádlo k rannímu namáčení. Myslel si tedy, že klepání způsobila ona. Ale jen, co se vrátil do pokoje a zavřel za sebou dveře, ozvalo se klepání znovu. Tu si uvědomil, že ještě ani není po půlnoci, a navíc, že ani není čtvrtek. Lehl si a přemožen pátráním usnul. Druhý den po poledni, když opět pokuřoval ve své místnosti, ozvalo se klepání znovu. Zjistil, že se klepání ozývá, jen když jsou zavřené dveře. Pozoroval tedy dveře, když Tomanka odcházela se zbytky svačiny, a vypátral původce klepání. *Byla to klika. Stará železná klika, vyleštěná častým ohmatáváním, ale jejíž vzpruha v zámku už asi dávno pozbyla úplné pružnosti. Když se klika stiskla, zůstala as o patnáct stupňů sehnuta pod obyčejnou vodorovnou polohou a teprve za chvíli dostávala se – obyčejně na tři rázy – zpět.*¹⁶⁶ Brožek se tomu zasmál. Krušina zde opět uvádí logické vysvětlení zdánlivě strašidelných věcí. Není to v této povídce naposledy.

Druhého dne jde Brožek pracovat s Kokoškou – sousedem lesníkem. Je celý rozradostněný, že se mu podařilo vypátrat včerejší „strašidlo“, ale Kokoška mu dlouhé radosti nedopřeje. Když mu Brožek vypráví, jak vydával starou kliku za strašidlo, Kokoška se mu směje. Prý má v domě ještě jedno strašidlo a ani o něm neví. A označil za něj starou Tomanku. *„Pro vás je to náramná výhoda,“ dokládal Kokoška, když se uklidnil. „Za jedno, že je se všemi strašidly spřátelena a snad i spříbuzněna, a potom proto, že se každé strašidlo vyhne vaší myslivně na míli cesty, aby se s babou nesetkalo. Och, tam můžete klidně spát... leda nepůsobí-li vám zbytečný šramot po stěnách u komína, jak jezdívá komínem na pometle do vzduchu.“*¹⁶⁷ A Kokoška seznamuje Brožka s příběhem staré Tomanky. Bývala to dcera myslivce, který sloužil na zámku u knížete, pán si ji dal také vymalovat. Má tři děti, Frčenku, o které Brožek nevěděl, a ony dvě, které pokládal za Tomanovy děti. Kokoška se ho ještě ptal na obrázek v ložnici, jestli tam ještě visí. *„Je, je,“ rychle jsem svědčil. „Takový nějaký kolorovaný kamenotisk, nebo jak se to jmenuje. Mladá dívka, plných růžových lící, bujných hnědých vlasů, ruce má na klíně a drží v nich kytici nějakých červených květů se chvostem krátkých zelených lístků. A podepsáno je to – dáma s tulipány.“*

¹⁶⁶ tamtéž, s. 173

¹⁶⁷ tamtéž, s. 176

„S řetkvičkou!“

„Ne, s tulipány!“ tvrdil jsem.

„I ne, s řetkvičkou,“ trval na svém Kokoška.¹⁶⁸ Dozvěděl se tak, že ona dáma s řetkvičkami je stará Tomanka za mlada, když se líbila knížeti, a ten si ji nechal portrétovat.

Chtěl celé věci přijít na kloub, a proto se rozhodl, že dnes v noci skutečně nebude spát a vypátrá, jak to s tou Tomankou vlastně je. Večer si sedl ke stolu a zapálil si dýmku. Ten večer, než odbyla první hodina ranní, vykouřil ještě dalších pět dýmek. V průběhu noci si zavřel okno, protože se mu zdálo, že ho Tomanka volá a vábí, a nechtěl podlehnout jejím kouzlům. O jedné hodině ranní se obraz, co visel na stěně, a u kterého byl nápis Dáma s tulipány, posunul a vyskočila z něj malá postavička, která nedosahovala ani k opěradlu židle. Brožka si nevšímal, prošla ke dveřím, otevřela a zmizela. Brožek vyskočil a běžel za ní. Myslel si, že ji ztratil z dohledu na jedné lesní mýtině, ale neztratil. Našel dokonce další podobné postavičky. Všechny mířily ke skalnímu výklenku. Některé se do výklenku nemohly nasoukat, a tak si poradily jinak. *První byl člověk v mysliveckém obleku, menší než dospělý prostřední muž, ale přece byl ještě veliký, aby prošel sklaním otvorem. Ani se nerozmýšlel. Přišel k rozsedlině, vytasil lovecký tesák a dvěma rázy přetl své vlastní tělíčko v pase, jako by přestřihli vosu. Nohy s břichem odběhly a sedly si do trávy a poprsí s pažemi a hlavou sunulo se pod zem dále. Druhý zrátil se ještě více: zůstal celý venku a poslal do černé skalní brány jen svá – ústa s hrdlem a zůstal s nimi spojen předlouhým telefonním či jakým drátem, jenž asi mu sloužil za průdušnici, nebyla-li to snad ta sama teď vytáhla.*¹⁶⁹ Teď už se dlouho nerozmýšlel ani Brožek. Vrhle se do skály a ke svému velkému překvapení se tam vešel celý. První, koho potkal, byla postava, se kterou jsme již byli seznámeni v povídce *Na Horoucí skále* – postava nahé ženy – Pravdy. Brožek pokračoval dále, až došel do velikého sálu, kde se shromažďovaly podivné postavičky. Pochopil, že to jsou postavy z portrétů, které porůznu visí v domácnostech.

Brožek se dostal na schůzi, kde si měly tyto portréty zvolit předsedu a místopředsedu, ale tak, jak to bývá všude, každý přednášel jen své programy, ale na společné řeči se dohodnout nemohly. Už dva měsíce se takto bez výsledku dohadovaly. Brožek se do sporu také vložil a navrhl schůzujícím, aby si za předsedu zvolili Pravdu.

¹⁶⁸ tamtéž, s. 177

¹⁶⁹ tamtéž, s. 187

Nejprve ji přijali, ale pak zjistili, že je příliš „nahá“, a zase ji odvolali. Po dlouhém schůzování a debatování, když se opět nedobrali výsledku, zachvátil místnost požár, který téměř všechno a všechny pohltil. Zachránila se Pravda, zachránil se Brožek i Dáma s řetkvičkou a ještě pár dalších portrétů.

Dále se v příběhu dostáváme opět do současnosti. Je ráno a Tomanka třese Brožkem, aby se probudil. Pan geometr Brožek se totiž přiotrávil kořením, které si nacpal do dýmky. Zhoršil to ještě tím, že si zavřel okno a místnost tudíž byla nevětraná. Nešlo o žádné schůzování, ale o halucinace způsobené výpary z koření. Tomanka mu zároveň také vysvětlila, že šramocenění v komíně bylo způsobeno pečením chleba, který pekávala pro pár „ouřednických rodin“.

Tak jsme se opět dostali k tomu, že Krušina nevěřil na žádné strašidelné bytosti ani jim nepřipisoval žádné kouzelné vlastnosti. Jejich zařazování do pohádek určených pro děti pokládal dokonce za nevhodné a matoucí.

Souhrnně

Skladebně tvoří kniha *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikere* jednotu. Všechny povídky, kromě *Hledá se mecenáš*, pracují s živly, nebo alespoň se scénami neskutečnými, pohádkovými, čímž je dána možnost popsat některé jevy českého veřejného života, zvláště kulturního. Většina scén je ale zdlouhavých, násilně sestavených, někdy až nepříjemných. Řeč byla suchá, humor strojený a nepřirozený a satira jen napodobovaná.

Myslím si, že tento žánr Krušinovi příliš neprospěl. Daníček ve své monografii zmiňuje Dámu s řetkvičkou, kde *zazní slovo skutečně básnické*.¹⁷⁰ Podle mého názoru však i v této povídce je ho poskrovnu.

¹⁷⁰ Daníček, Vl.: Josef Krušina ze Švamberka, ONV: Semily, 1957, s. 46.

Lidé nemilovaní a zamilovaní

Tato kniha povídek pro dospělého čtenáře vyšla roku 1913 v Topičově Sborníku vybrané četby. Byla to jedna z posledních prací Josefa Krušiny ze Švamberka. Jak je možné si všimnout, vyšla teprve patnáct let po vydání sbírky *Starým pérem*, ale přibližně ve stejnou dobu jako satiry *O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré*.

Sbírka *Lidé nemilovaní a zamilovaní* nemá jednotné prostředí. Ve dvou pracích se autor vrací do podhoří, do svých počátečních působišť Jirkova a Louček, i když děj se většinou odehrává v celém tamějším okolí. Pár dalších povídek je z pražského okolí, jedna je autobiografická, kde ve studentovi učitelství poznáváme Krušinu, a jedna povídka je z blíže neurčeného maloměsta. Celkem soubor čítá 9 povídek.

Jediný vztah mezi povídkami, který bychom zde mohli najít, je vztah postav, jenž v nich vystupují. Všechny osoby jsou spojeny chudým prostředím, v němž mnohdy trpí, ale na svůj osud si nestěžují a snaží se vybojovat si pro sebe a své nejbližší kus štěstí. Zřetelně je to vidět na povídce *Služba*.

V této povídce se setkáváme s rodinou Tomanových. Původně žili na vesnici, pravděpodobně v Loučkách, kde byli chalupníky. O chalupu ale přišli a byli nuceni jít do služby do města. Blízko Prahy našli statek, kde se usadili a pracovali. Když dospíval jejich nejstarší syn, byl přijat do služby na statku i on. Rodiče na něho byli hrdí, ale on si práce moc nevážil. Měl své sny, chtěl se stát vlastním pánem a ne jen dřít pro cizího. Mladý Toman měl štěstí, že potkal svého kamaráda z dětství, Bertýnka panského, jehož otec býval dříve správcem statku. Jednoho dne, když šel Tonda s voly k řece, se jeden vůl splášíl a urazil si roh. Pan správce ze statku se na Tomana velice rozzlobil, a z práce ho vyhnal. Matka se rozhodla jít za něj odprošovat. „*No, copak ten váš chlapec!*“ *zhurta na ni začal pan správce, tuše, proč přišla. Tomanka běžela mu líbat ruku a chopila se jí, ač se bránil, a políbila mu rukáv nad loktem. „Jak proto sem jdu, milostpane,“ pravila skroušeně, „a jdu jich pěkně prosit, aby mu to líbili odpustit. Doma dostane od táty, to jsou bez starosti, a kdybych ho tu měla, hlavu bych klukovi oškubala, protože to zasluhuje, huncvucht. Ale jen jsou tak mnoho dobrotivý, jen ho*

*nelíběji vyhánět.*¹⁷¹ Přímluva Tomanky však nebyla nic platná. Přišel za něj prosit i otec, starý a sedřený chlap, ale ani to nebylo nic platno. Tonda vyhnali pro výstrahu ostatním. Jediný, kdo si z toho příliš nedělal, byl právě Tonda. Bertýnek mu poradil, aby šel na řemeslo. Tondovi se to líbilo, a jelikož souhlasili i doma, šel do Prahy na zámečníka.

Postavou, která ponouká lidi k činům, je v této povídce Bertýnek. Již výše jsem se zmínila, že jedna z povídek tohoto souboru je autobiografická, a to je právě ona. V postavě Bertýnka se nám osobně představuje mladý Krušina, který si musí vydobýt studium učitelství. Bertýnek se zde pře s rodiči, aby mohl jít po reálce na učitelství. Otec nakonec svolí, i když s jeho volbou nesouhlasí, a Bertýnek je šťastný, že může za rok nastoupit podučitelské místo na venkově, právě v obci, kde žije rodina Tomanova. *Sám byl uvnitř také plný rozporů a nevyjasněných cílů a úmyslů. Zdávalo se mu nejčastěji, když se zapřemýšlel o těch vesnických lidech, že především potřebují jednoho – vzdělání. Myslíval si pod tím jménem vlastně zjemnění mysli, ale potom, když na Toníkovi pozoroval, že i ti nejprostší jevívali dost jemného citu, chtěl je mít zase uhlazenějšími na venek, a opět se mrzival sám na sebe, že by tím zanedbával jádro pro planou formu. – Jsou dobří jádrem – říkával si – ;vždyť je to náš zdravý dobrý český lid. Ale jsou to pláňata.*¹⁷² Krušina sám měl na počátku své učitelské kariéry představu, že „zjemní“ lidi na vesnici. Po pár letech strávených na vesnici se však těchto ideálů sám vzdal. V této povídce ale zklamaný z boje neodchází. „Zjemnění“ se Bertýnkovi sice nepodaří, ale dosáhne toho, že si chudí lidé jen tak nenechají leccos líbit. Donutí je, aby bojovali za svá práva a sami za sebe. Obyvatelé se rozhodnou, že budou stávkovat proti vrchnosti. Vyhlásí jí stávku, a v době, kdy je třeba vytahovat řepu, se nikdo z nich nedostaví do práce. Pan správce a ostatní hospodáři si nejdříve myslí, že to vesničané příliš dlouho nevydrží a že se pod pohružkou ztráty práce rychle vrátí. Bertýnek však byl silným vůdcem. Lidé nenastoupili a hrozilo, že úroda řepy bude zničena. Někteří dostali pro výstrahu výpověď z práce, ale ani to s nimi nehnulo. Až teprve, když jeden z nich byl křivě obviněn a zatčen, se rozhodli, že ho v tom nenechají a že za slib propuštění kamaráda z vězení se vrátí do práce. Kamarád byl propuštěn a lidé začali pracovat jako dřív. Správce jim na příkaz pana barona přidal, a směli si i sami pěstovat zeleninu na zimu jako dříve. Krušina na závěr této povídky nijak nepoučuje, nijak

¹⁷¹ Krušina ze Švamberka, J.: Lidé nemilovaní a zamilovaní. Praha: F. Topič, 1913, s. 141.

¹⁷² tamtéž, s. 151

nevysvětluje ani lidi nenabádá, aby se bouřili proti vrchnosti a hájili svá práva. Končí jen pouhým konstatováním o osudech lidí z vesnice. *Bylo po ní.*¹⁷³ *Čtyři dělnické rodiny byly ze dvora vypovězeny, ostatní se vrátily téhož odpoledne. Mužští i ženské dostali přídavek pět krejcarů za den a deputát zůstal, jak býval. I ve statcích za téže podmínky se vrátili skoro všichni. Ostatní si našli jinde práci a za ně sem přišli jiní.*¹⁷⁴

Krušina nerozdělil postavy jen podle společenských vrstev, ale také je důsledně odlišoval i podle způsobu mluvy. Už jenom jména chudých jsou psána „po vesnicku“ Tomanka, Cvrčtice, hošiště... a označení bohatých pan správce, paní revidentová... K oslovení horských lidí si udělal Krušina také poznámky v zápiscích ***Ze života lidu v severních Čechách.***¹⁷⁵ Některým přivěsuje se koncovka -ák, což značí buď příhanu nebo obecnost, kupř. *Velák m. Vele, Kynčák m. Kynský. (na ský: Drahoňovský – Drahoňák)*

Příjmení žen vdaných, kde nezní na -ice, jako: Trdlice, Klikorčice, Cvrčtice nebo na -ka a -ouka, jako: Burska, Radouka, mají správný tvar přisvojovacího adjektiva: to je mladá Salabova, deme pomahať támhle Kopalově apod. Důležitější však skoro než příjmení jsou v podhorských vesnicích „přísllepky“ („přívlastky“ – příslapky) – totiž přezdívký. Není tu skoro člověk jemuž by se nějak „nepřislácelo“, a není skoro stavení, jež by nemělo stálého jména. A dále pokračuje: K nejnevinnějším názviskům patří přísllepky odvozené ze jmen vesnic, odkud ten či onen člověk se přistěhoval. Tak přišel Jilovák z Jílového, Tatobák z Tatobit, Michovák z Michovky apod. Však mají i celé vesnice zvláštní přísllepky. „Putnáři“ jsou z Jirkova nebo z Horky, „Rychetáci“ z Jirkova, protože v Jirkově říká se „na rychtě“, „Vrkoslavi“ jsou z Kamenice Horské atd. atd.¹⁷⁶ Toto vše uvádím z toho důvodu, že se se jmény a názvy obcí nebo obyvatel podle obcí setkáváme v Krušinových dílech právě v této podobě.

I v další povídce ze souboru ***Lidé nemilovaní a zamilovaní***, *Mezi stráněmi*, která se odehrává v horské oblasti, se seznamujeme s Cvrčticí (tedy vdanou paní Cvrčkovou) a Těpeřáčkou (osobou z Těpeř). Povídka pojednává o Honzíkovi Cvrčků, ale i o vztazích a zapomenutých láskách obyvatel podhorské vesničky. Honzík je nemanželský syn Cvrčtice, které otec bránil, aby si vzala svého vyvoleného. Ten odešel

¹⁷³ Po stávce.

¹⁷⁴ Krušina ze Švamberka, J.: *Lidé nemilovaní a zamilovaní*. Praha: F. Topič, 1913, s. 171.

¹⁷⁵ Bližší zmínka v kapitole o nářečí v Krušinově díle.

¹⁷⁶ LANPN: fond Josef Krušina ze Švamberka

do světa, a když se vrátil, bylo Anče vdané za Cvrčka, který také Honzíka vychovával společně s jejich dětmi, a dal mu své jméno. Honzík se ale celou historií dozvídá až ve věku osmnácti let, kdy mu ji nešetrně sdělí paní mistrová. *A tu povídá mistrová: Ale ponech ho, staroušku; víš, že se dostal do Cvrčkova hnízda jen jako kukačka! Já povídám: Jaká kukačka, paní mistrová? A víte, co mi řekla? Takhle hodila hlavu a povídá: Protože nejsi Cvrčkův, Cvrček není hned takový vzteklý jako ty, Cvrček je jistě hodný člověk, a už proto je hodný, že si tě dal připsat na svoje jméno. – On Balatka taky na ni hned huboval, co to říká, a sám mi potom povídal už po dobrém: Víš, ona tě maminka už měla, když se vdávala.*¹⁷⁷ Honzík byl rád, že se to dozvěděl a ani ho nenapadlo, aby kvůli tomu dělal hlouposti, jen mu bylo líto, že se Jáchymu Hanouskovi, svému vlastnímu otci, v dětství posmíval, že je jednoruký. Honzík má ale také vlastní starosti. Kristýnka, kterou si vybral za ženu, se zhlédla v jiném, v pánovi z továrny, do které chodila pracovat. Bylo to ale jen chvilkové poblouznění a nakonec se dali s Honzíkem znovu dohromady – za pomoci Jáchyma Hanouska i manželů Cvrčkových, kteří se u svatby „mladých“ usmířili. *„Kristino, postav tam ještě hrnec,“ poroučel Jáchym a vytratil se ze světnice. Nebyl dlouho pryč, ale nepřišel sám. Přivedl ještě Cvrčka a Cvrčtici. Toť dá rozum, že dětem se doma zastesklo, a všecko že se přihrnulo za mámou. Ančka poslední, pomrkávajíc na strýce Jáchyma a na bratra Honzíka. Ale už se tak nemračila. A když tak všichni seděli po lavicích, po židlích i po podlaze a jen srkáním z hrnčků se ozývalo mezi mlaskotem dětí, promluvil zedník Cvrček: „Pra na mou milou! Jak opravdu na námluvách, jak na námluvách!“ Ne, už do toho nepřišel žádný hněv. Čekali na sebe dost dlouho a dočkali se.*¹⁷⁸

Další povídky z toho souboru mají různé náměty, chudé prostředí se však prolíná každou z nich. Například v povídce *Matka* vystupuje Řehačka, která chce své děti ochránit před bídou. Dcera ji však velice zklame a matka umírá ve chvíli, kdy vidí, že se dcera neštítí jakýchkoli prostředků, aby dosáhla svého. V dalším příběhu nazvaném *Faninka a Mininka rukavičkárovy* se setkáváme s Mininkou, jednou z dcer cukrmistra Klabana, která je poznamenána otcovou bezohledností. Dalšími povídkami jsou: *Ztracený syn*, *Doma*, *U hořených domácích* a *Slečinka z pošty*.

Jak sám název napovídá, všichni tito lidé jsou, jak by se mohlo zdát, lidmi nemilovanými a osud si s nimi krutě pohrává. Nic a nikdo jim však nebrání, aby byli

¹⁷⁷ Krušina ze Švamberka, J.: *Lidé nemilovaní a zamilovaní*. Praha: F. Topič, 1913, s. 54.

¹⁷⁸ tamtéž, s. 85

i zamilovanými a svůj život obohacovali a dotvářeli i z jiných stránek. Krušina s těmito lidmi soucítí, i když se snaží být objektivním pozorovatelem. Víru v lepší budoucnost však chudým obyvatelům nikdy neupírá. Ukazuje na svých příbězích postavy, které se zdají být tvrdé a nelítostné, v pravou chvíli však dokáží, že pod drsnou slupkou se nachází srdce na pravém místě. Postavy charakterizuje, jak již bylo výše uvedeno, řečí a vyhýbá se jakékoli sentimentalitě. Příběhy neřeší nijak složité problémy, přesto jsou pro čtenáře zajímavé a čtivé.

Charaktery „podhoří a podhoráků“ (a nejen jejich)

*Jediné, co z hor si nesu, je bohatá znalost lidí a „přátel“, znalost podhoří a podhoráků, spravená moje noha, něco popsaného papíru a touha po klidu.*¹⁷⁹ Toto čteme v dopise Františku Bílému z 6. července 1884. Je to tedy v době, kdy prvně opouští prostředí Železnobrodsko, je jím zklamán a unaven. I přesto však zůstává faktem, že zde poznal charaktery lidí, které dokázal zařadit do povídek ze zdejšího prostředí. Některé charaktery dokázal vystihnout tak přesně, že se obyvatelé v jeho postavách sami poznávali.

Později, když působil v okolí Prahy nebo přímo v Praze, zachycoval charaktery tamějších obyvatel rovněž. Tyto charaktery ovšem nebyly tak pestré. Obyvatelé se v okolí Prahy zabývali spíše spory o majetek, což v okolí Železného Brodu nezažil. V podhoří, které Krušina měl možnost poznat, se seznámil nejen s chalupníky a domkáři, ale i s jejich podruhy a hospodyněmi, a taktéž s chudáky a mrzáky, kteří do společnosti rovněž patřili. I když bohatí sedláci a chalupníci byli nejvyšší společenskou vrstvou na vesnici, stávalo se, že obdiv nepůsobila jejich osoba jako taková, ale spíše formální úcta k jejich funkci. S tímto se například setkáme v povídce *U Benešů*, kde je Beneš zachycen jako moudrý a spravedlivý muž, ale úctu u vesničanů mu spíše dodává: *...vážil si toho za nevím co, že s ním pojednal „pan Beneš“, o němž se mluvilo, že bude starostou, až ten úřad omrzí dosavadního starostu Drozdu.*¹⁸⁰ Majetkové rozdíly na vesnici tudíž nehrály takovou roli. V podhoří bylo hodně chudých lidí, ale ani ti nejbohatší by v městském světě se svým majetkem neobstáli.

Majetným vesnickým sedlákům se mohli vyrovnat snad jen **světáci**, o kterých se Krušina zmiňuje již v citovaném dopise první kapitoly této práce. Flašinetáři, muzikanti i podomní obchodníci, kteří cestují křížem krážem světem a shromažďují majetek, aby až zatouží po klidu a kousku hospodářství, si ho měli z čeho pořídit. Se světáky se u Krušiny setkáváme na více místech. Je jím například strýc Matoušek (*Starým pérem*), který: *...vzpomínal si na dávné doby, kdy se toulal po Rusii – ach,*¹⁸¹ nebo Jáchym Hanouskův (*Lidé nemilovaní a zamilovaní*), který se snaží zabezpečit nemanželského

¹⁷⁹ LANPN: fond Josef Krušina ze Švamberka

¹⁸⁰ Krušina ze Švamberka, J.: *U Benešů*, Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 26.

¹⁸¹ Krušina ze Švamberka, J.: *Starým pérem*, Praha: F. Topič, 1898, s. 46.

syna Honzíka, nebo v Uhrách s flašinetem bloudící Petr Machač (*Příběhy vzrušující*), který po návratu zachraňuje živnost svého kamaráda.

Další majetnou skupinou jsou majitelé **lomů a faktoři**. S nimi se u Krušiny ale příliš nesetkáváme. Již bylo poznamenáno, že těmito lidmi byli především Němci, o kterých se Krušina nezmiňuje. Všimá si ovšem jejich zaměstnanců – lomařů a brusičů koralí. Ti jsou jednou z nejchudších vrstev, které Josef Krušina popisuje. Přesto však neztrácejí citovost, úctu člověka k člověku a ani naději, že když letošní rok byl pro ně těžký, příští bude určitě lepší. K této nejchudší skupině patří i již zmiňovaní podruzi a hospodyně, mrzáci a obyčejní horáci.

Josef Krušina v povídkách zobrazuje několik motivů. Je jím například **společnost**, která soudí a odsuzuje bez známek citu. Setkáváme se s tím například v povídce *Mezi stráněmi (Lidé nemilovaní a zamilovaní)*. Honzík Cvrčkův se dozvídá, že je nemanželský a zároveň začíná i pochybovat o lásce Kristýny. Oba bloudí lesy u Kalicha a přemýšlí nad svými životy. Když se nakonec setkají: *Objala ho prudce, až zavrával. „Jenčku můj zlatý, víš, že mám ráda jen tebe,“ řekla štkajíc. „A jeho jsem – ach, myslila jsem si, že ho mám ráda, nebudu ti zapírat – ale dlouho – to netrvalo – Snad den – ani ne. A potom ach, potom jsem – měla největší zlost – na sebe. A jak u nás v sobotu pobyl –, ani jsem ho vyprovodit nešla. Ve středu, když jsme s Frantinou před tebou – utíkaly, jak blázni, – to jsem měla zlost – na všechno – celý den jsem – proplakala – a to věř – jen a jen se mi zdálo, že by tuhle bylo nejlepší, kdyby se nade mnou voda zavřela.“*¹⁸²

Dalším motivem v knihách je **láska**. Ať už sourozenecká či manželská nebo milenecká. Karel Krouský se snaží zachránit bratra Milana před svatbou s poběhlicí. Jak tato záchrana dopadla, již víme. Záchranou tak tedy zůstává alespoň to, že Milan poznává, že bratr měl pravdu a že vše dělal jen z bratrské lásky k němu. Už ale nemá sílu se vzchopit a bojovat. Dětskou láskou přilne i Amála k dceři pana učitele, Julince. *A nejen Julka, všichni si na ni těž uvykli za kratinko, když se ke všem měla s důvěrou a s přítulností.*¹⁸³ Nakonec, o možných podobách lásky dětí k rodičům pojednává kniha *Z prvních potyček*, kde je tento motiv rozebrán přímo v dané kapitole.

¹⁸² Krušina ze Švamberka, J.: *Lidé nemilovaní a zamilovaní*, Praha: F. Topič, 1913, s. 77.

¹⁸³ Krušina ze Švamberka, J.: *V domovské obci. Příhody dětské i jiné*. Nymburk: Frant. Hrnčíř, 1905, s. 21.

Pokud byla zmínka o povídce *Mezi stráněmi*, měli bychom připomenout i **nerovný sňatek**. Krušina si pohrává s myšlenkou oženit továrního úředníka Králíčka s Kristýnou Hanouskovou. Každý však pochází z jiného rodinného prostředí a oba si to uvědomují. „*No, dopadlo to dobře,*“ pravil usmívaje se na Kristinu. „*Pozoroval jsem, že tě rád má; až mu slzy do očí vstoupily. Ale je to platné povídat, když nestačí dva navlékat! Rozum někdo mít musí; co! A když ho nemají vlastní rodiče, musí ho mít strýc. Všecko je v pořádku. uznal to. Mladý pane, povídal jsem mu, uvažte, že to je jen vesnické děvče, nedovede se nic pohybovat mezi vašimi lidmi, a kdybyste ji měl sebe radši, jednou přec vám ten závoj spadne s očí, a uvidíte ji, jakou opravdu je – jsem povídal. A máte si potom sám říkat, že je hloupá? Bolelo by vás to z lásky k ní třeba, ale byla by to pravda. ...vy byste si připomínal, že jste mě měl poslechnout a nechal holce její vesnickou svobodu a sám sobě nekazít věk a ji taky ne, – jsem povídal. Uznal to.*“¹⁸⁴

Často se do rodin „podhoráků“ vkrádá **nemoc**. Setkáváme se s ní jak u dětí, tak i u dospělých. *Usmála (Amála) se ještě na Julu, ale zima jí otrásala, ve tvářích jí při tom rozpalovalo. Viděla paní a Rozárku, usmívala se na ně, ale nerozuměla, co jí povídají. Slyšela zvonit – snad poledne, – potom někdo venku zpíval, děti se hrnuly se schodů, psi někde štěkali, a všecko to dohromady tak šumělo, jako když hodně prší. Potom cítila, že leží, ale kde a jak dlouho nevěděla.*¹⁸⁵ *Nebo: ...a tam spatřila, proč nešel. Ležel na posteli, jak jej tam ráno viděla, posud. Ale roztrhaná pokrývka byla zpola na zemi, a chlapec ve studené světnici, maje na sobě pouze rozhalenou chatrnou košili, spal sic, ale měl silnou horečku. Plška se lekla, jak je rozpálen, přikryla jej, ale těšila se, že se vypotí a zas bude běhat. Sic ne běhat, ale pracovat.*¹⁸⁶ Nemoci se však nevyhýbají ani dospělým. V již několikrát zmiňované črtě *Mařenčin hoch* jsme poznali Maře: *...až po babím létě když se sklízelo zelí, kteréhosi dne vrátila se Cvrčtice z obchůzky a zastala dceru sedící u kamen. Oheň byl vyhaslý, oběd nedovařen, a bylo už před večerem. Z vaničky pod brusem visely dva dlouhé dráty nedobroušených koral. Děvče sebou sotva hýbalo. Ulehla a ráno nemohla vstáti.*¹⁸⁷ Od Krušiny se tak dozvídáme, jakými nemocemi lidé v podhoří nejčastěji trpěli. Byly to především

¹⁸⁴ Krušina ze Švamberka, J.: Lidé nemilovaní a zamilovaní. Praha: F. Topič, 1913, s. 81.

¹⁸⁵ Krušina ze Švamberka, J.: V domovské obci. Příhody dětské i jiné. Nymburk: Frant. Hrnčíř, 1905, s. 133.

¹⁸⁶ Krušina ze Švamberka, J.: Z prvních potyček. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Království českém, 1907, s. 38.

¹⁸⁷ Krušina ze Švamberka, J.: Starým pérem. Praha: F. Topič, 1898, s. 15.

souchotiny, které trápily většinu brusičů. Způsoboval je prach, který odlétával při broušení koralí (a také se zde promítl asi i Krušinův vlastní osud), dále to byly dětské nemoci jako spála nebo tyfus.

Společným motivem několika črt a povídek je i **pijáctví**. Josef Krušina ze Švamberka popisuje jak manželský svazek s pijanem, tak i alkoholikovo postavení ve společnosti vesnice. Pijáctví je jedním z nejčastějších motivů Krušinových příběhů. Mnohdy se právě svými příhodami snaží upozornit na to, jak je notorik hrubý, zlý a společností opovrhovaný. Někdy dochází i ke komické jeho nápravě. A *za chvíli se kradly jak dvě kočky, zticha, opatrně, dolů ke studánce. Něco se tam divného ozývalo. Teprve když stanuly, Amála poznala, že to někdo spí a tak hlučně oddechuje.*

„Pojď, odnesem ho dolů.“

„Kdo to je, tetičko?“

„Neboj se a pojď.“

„Ach, tetičko, to je Kubů, že?“ hádala Amála a shýbla se ke spícímu.

Ani se neozval, ani sebou neškubl, když jej zvedly. ...Amála se divila a spolu jí bylo k smíchu, co teď Rozárka strojila s opilcem. Posadila ho do menšího potoka! Hlavu mu opřela o jeden břeh, nohy o druhý, a milý Kubů stále spal a jen chvílemi cosi zabručel, ale hnouti sebou nemohl. Za chvíli těž v této poloze klidně oddechoval. Asi deset korků níže se daly do stavby. Nanosily kamení, ze břehu bahnem a drnem je spojily a ucpaly a sestavily tak v potůčku jez, vysoký až na vrcholy břehů, kam až voda málokdy vystupovala. „Těch jeho dětí mi je líto. A nenapraví-li ho tohle, když bude vidět, že se měl utopit, a nebude vědět, jak se tam dostal, – to už nevím.“¹⁸⁸ Bahenská si stěžovala, že jí dal muž „jen zlatku. Když plakala, že mu za to nemůže vystrojit pout a ještě mu děti živit, rozzlobil se, a kdyby byla s dětmi neutekla, byla by dostala.“¹⁸⁹ Alkoholici také nikdy nezískají v Krušinových dílech žádnou významnou úlohu. Vždy stojí na okraji společnosti, ostatní vesničané trpí s jejich příbuznými a při každé příležitosti je vysvětlováno, až na jaké mravní dno mohou takoví lidé klesnout.

Všichni Krušinovi horáci však mají jedno společné. A to je **láska k domovu**. Ať se toulají kdekoli po světě, ať jsou to sedláci či pijáci, ať jsou chudí či bohatí, všichni se

¹⁸⁸ Krušina ze Švamberka, J.: V domovské obci. Příhody dětské i jiné. Nymburk: Frant. Hrnčář, 1905, s. 96.

¹⁸⁹ Krušina ze Švamberka, J.: Z prvních potyček, Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Království českém, 1907, s. 122.

nejraději vracejí domů. Nikdy na něj nezapomínají a jejich nejhezčí životní vzpomínky patří právě domovu. Několikrát Krušina popisuje hochy, kteří mají jít na zkušenou do světa, ale vrací se, protože nejsou schopni domov opustit. Život na horách nebyl nijak snadný, a často se proti lidským osudům postavila i sama příroda, ani to však nedonutí „podhoráky“, aby na své vesnice zapomněli. Krušina se těmito lidem ve svých povídkách věnoval mnohem více než lidem z městského prostředí a je vidět, že člověka z podhoří skutečně dobře poznal. Nesnaží se podávat jen jeho kladný obraz, ale jak si můžeme všimnout, i jeho vady a mravní prohřešky. Poznal jejich venkovskou umíněnost, lakotu, marnotratnost, bezohlednost nebo podlost, ale také dřinu na poli, lásku a víru v lepší zítřky.

Již několikrát jsem se zmínila, že mezi Krušinovy charakteristické postavy patří i **mrzáci** a lidé opovrhovaní. Jednak jsou to lidé, kterým nebylo naděleno dostatek fyzických schopností, nebo ti, kteří jsou ubozejší na duchu. Příkladem tělesného postižení trpí například Vendelín Klápště, kterému se všeobecně říká Vendla. Objevuje se jednak v samostatné črtě *Vendelín (Črty)* jednak v obsáhlé povídce *U Benešů*. *A ještě jeden člověk se u Benešů objevoval s nastalým podzimem – Vendelín. Také mu říkali jen Vendla. Byl to asi třicetiletý osamělý člověk, nadobro bez příbuzných, a u Benešů měl maličký výměnek. Nezastal velké práce, byl skoro beznohý. Vlastně nohy měl, ale kdežto ostatní jeho tělo silné, velké, jeho nožky byly slaboučké asi jako pětiletého chlapečka a ještě byly nedobře rostlé. Lezl tak po zemi jako roční dítě, než běhá, a místo kalhot nosil sukénku, jež mu nohy zakrývala. Ale v ruku měl za to sílu; jednou rukou se chytil kraje stolu, druhou židle – hup! a už seděl na židli nebo na lavici.*¹⁹⁰ Je zde představen jako žebrák, který od jara do podzimu chodí po poutích a na lidech žebrá měďáčky a stříbrňáčky, čímž si přivydělává. U Beneše potom přes zimu dělá ševce. Pro tuto postavu (jako pro mnoho dalších) si Krušina vybral skutečného loučeckého obyvatele. Byl jím Celestýn Mužíček, který se narodil v druhé polovině 19. století a zemřel v Loučkách na začátku 20. století na otravu alkoholem. Skromnému, sice ne moc pracovitému, ale hodnému Vendlovi tedy příliš neodpovídal.

Druhou skupinou byli lidé zaostalí mentálně. S těmi se příliš u Krušiny nesetkáváme a když, tak rozhodně nemají nijak významnou úlohu. Mentálně zaostalou je například Anda z *Vendova pokladu (Z prvních potyček)*. *Tam ležela Anda. Byla to*

¹⁹⁰ Krušina ze Švamberka, J.: *U Benešů*. Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 34.

*sestra Vendova, as osmiletá. Ale kdežto Venda byl zdravý, silný jako buk, třeba neveliký, Anda byla chudáček. Měla sic velikou hlavu a trup veliký, ale ručky a nožky její byly jak hůlky; co na ní bylo velikého, bylo spíš zduřeno, spíš chorobně vykynuto. Anda nosila skoro stále podbradek, šátek pod bradou a vrchem na hlavě uvázaný – pořád ji bolely žlázy pod ušima, i z uší jí tékalo. Ale Anda byla ještě jinak nezdravou. Pořád jen se usmívala, nic nedovedla, málo mluvila, a ještě málo co rozumného. Ve škole se nenaučila za celý první rok ani jedinému písmenu, ani jedinému číslu. Místo čísti a psátí říkala: a-á, a co bylo víc než jedna, bylo u ní moc. Do druhé třídy už nechodila.*¹⁹¹

Poměrně hojně je v Krušinových dílech zastoupena i skupina **loutkářů**. Oproti předchozí skupině je tato v jeho dílech zastoupena poměrně hojně. Setkáváme se i s různými názory a chováním vůči nim, v podstatě však všechny nakonec vycházejí kladně. Příkladem změny názoru je například Beneš z povídky **U Benešů**. Jeho sestra Baruška si vezme „komedianta“. Beneš se s tím dlouho nemůže smířit. ...*vyčítaje si, proč jí tak byl pohrdal pro zaměstnání jejího muže. Zdálo se mu nyní, že i v takovém komediantském obytném voze mohou být a žít lidé spravedlivě klidní a šťastní a že k poctivé práci za výživou není pokaždé třeba, aby měl člověk v ruce motyku nebo oprat’.*¹⁹² I Baruška Grosová se před Benešem svého muže zastává. „Víte, že jezdíme světem,“ *mluvila dál a něžně pohlížela na hochu; „všude jsme jen týden, dva, tři a zas dál. Živobytí máme – chvála Pánu Bohu – naříkat nemohu, a můj je hodný člověk, věřte lidičky – nepije, nekouří, rád si počte chvíli. Toť, je vyučený sklenář, však víte, a kdo za to, když nemohl dlouho dostat práci, že se chytil tohohle. Počítám, že to není nic nekalého, a z jeho úst žádná špatnost nikdy nevyjde. Že jeho otec a jeho bratr taky jsou komedianti, kdo za to? Ale tuhle o dítě je nám nejvíc.*“¹⁹³ Beneš pochopí, že Gros by třeba i chtěl dělat něco jiného, ale aby uživil rodinu, je ochoten se podřídit a dělat práci třeba i takovou, se kterou ne všichni musí souhlasit. Benešův počáteční nesouhlas může být způsobený i tím, že Baruška měla před svatbou s učitelem Vraným, tedy osobou, která měla na vesnici určité postavení, ale učitel zemřel, a Baruška se provdala za Grose, který jí Vraného připomínal. Krušina však loutkáře nebo komedianty

¹⁹¹ Krušina ze Švamberka, J.: Z prvních potyček. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Království českém, 1907, s. 88.

¹⁹² Krušina ze Švamberka, J.: U Benešů. Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 29.

¹⁹³ tamtéž, s. 15

neodsuzuje. Většinou jim dává i prostor k tomu, aby svým uměním mohli morálně utvářet mládež. Tak i Gros, když zdědí vlastní komediantský vůz, *hraje občas i pro školy*. Samozřejmě se neobjevují u Krušiny jen tito vychovávající loutkáři, ale poukazuje i na to, že se jejich osudy mohou zvrtnout a pak jsou spíše odstrašujícím příkladem pro výchovu. Tímto špatným příkladem je například komediant Edánek z povídky *Edynkovy návštěvy (Črty)*. *V devět hodin ztratil jsem Edánka s očí. V jedenáct objevil se přede mnou čistě oholen, umyt a oblečen v šatech dosti pěkných ač trochu těsných v ramenou – v mých vlastních šedých šatech!* „Nu, Edánku, zůstaň už na oběd“ ostýchavě jsem prohodil. „I kameráde, rozumíš, jdu právě z kuchyně. Cítil jsem, že ti vaří čočku. Čočku – víš, kameráde, čočky nejím.“ „Čočky nejím,“ dokládal, „a řekl jsem tam, aby mi udělali nějaký knedlík se zelím.“¹⁹⁴ „... Četník, pan Čech z Tannwaldu, kráčel volným krokem s kopce dolů. Za chvíli slyšel jsem z chodby jeho tenký hlásek. Mluvili jsme o tom i onom, a náhodou četník zavadil i o mého Edynka. – Darebák, darebák – vykutálený chlap – zloděj – kořala, komediant! Jmenuje se vlastně Edvard Koňák, pochází z této obce, vymřelá rodina. A včera už prý zas v Tannwaldě u Pospíšila ukradl jedenáct kulí s kulečnicku a starou hedvábnou čepici!“¹⁹⁵ V této povídce příliš neztotožňuje Krušina pijáctví a zlodějství s komediantstvím. Spíše to působí jako náhoda, že je právě tento člověk komediantem, ostatně ani toto „zaměstnání“ se mu příliš nedaří. Více bych se ovšem přikláněla k tomu, že Krušina považoval loutkářství za hodnotné a že pro něj bylo i jedním ze způsobů výchovy mládeže. Ostatně na výčtu her, které tito komedianti hráli, nám podává i ukázky toho, co se v této době hrálo. Patří sem například divadelní hry Herkules, Rychtář z Kozlovic čili Pan Franc ze zámku, Posvícení v Hudlicích nebo Doktor Faust. Z korespondence je patrné, že loutkářství jako výchovný prostředek nebylo příliš uznáváno. Krušina si v dopise Bílému ze 6. července 1884 stěžuje: *...zastával jsem se uražených a kaceřovaných kolegů, a co z toho? Zvykli si potom strkati mne všude, kde nechtěli sami se pálit; a octl jsem se v mizerné polemice v učitelských časopisech.*¹⁹⁶ Naráží zde právě na to, že se v jedné své stati zastal loutkářů.

Rovněž **řemeslníci** jsou skupinou, která se objevuje v několika povídkách a črtách. I když je nutno podotknout, že s řemeslníky se Krušina při svých pobytech

¹⁹⁴ Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892, s. 12.

¹⁹⁵ tamtéž, s. 14

¹⁹⁶ LANPN: fond František Bílý

v podhoří příliš nesetkával. Proto nás ani nepřekvapí, že se do povídek příliš nezapojují. Řemeslníky většinou bývají obyvatelé, kteří chodí za prací do Němec. Je jím například již několikrát zmiňovaný Kubů z povídky *V domovské obci*: *Tatík byl zedníkem, chodil na práci daleko do Němec, tak že domů málo kdy přicházel, a když přišel, mívali prý se hůř, než když byl pryč. Peníze spotřeboval pro sebe, a v zimě, když byl bez práce, jen se klátil po vsi po hospodách a pil na účet příštích výdělků.*¹⁹⁷ Jediným výraznějším řemeslníkem z železnobrodského kraje je švec Balatka z povídky *Mezi stráněmi (Lidé nemilovaní a zamilovaní)*. „*Ne? Kde pak naše řemeslo! Zlatníci být nemusí, sklenáři také ne, ale krejčí a švec tuhle vždycky najdou obživu. Bosi lidé chodit nebudou, ani nazít. Co ti tu schází? Sedíš pěkně v teple a suše, dáš hezky pozor, děláš si svoje, a nikdo ti nesmí slovem nic vytknout. A pěkně dostaneš za vyučenou, podíváš se do světa, jak to kde chodí zas jináč, potom si odbudeš vojnu, a až se vrátíš, máš se čeho chytit, když máš řemeslo. A počítám, když si budeš hledět práce jako pořád a jako dnes tuhle, že tě každý rád vezme, tahat se o tebe budou.*“¹⁹⁸ Zde to máme i s poučením, aby byl učedník šikovným a pracovitým, že se mu určitě bude dařit. Řemeslníci tak nejsou nikdy charakterizováni jako „podhoráci“, kteří soucítí se svými sousedy. Jsou k nim bezohlednější a málokdy chápou jejich starosti. Tak i Balatková, žena ševce, připomene Honzíkovi Cvrčkovi, že je v rodině Cvrčkových *jen jako kukačka*. V povídce *Fininka a Mininka rukavičkářovy (Lidé nemilovaní a zamilovaní)* naopak Krušina uplatňuje i svůj osud. Učitel Filip, žádající o místo, se přijde představit rukavičkářovi Novotnému, který je zároveň i radním. „*Prominete, řekl, když vám nebudu nic slibovat, ale uvážím vaše zásluhy o naše město a bude-li vše, jak si přeju, milerád vám svůj hlas dám. Filip se zarazil, zrudnul a rozčileně prý odpověděl: A vy zas prominete, pane radní, když připomenu, že jsem přišel se vám jen ohlásit jako žadatel, ale že jsem dosud nevyslovil prosbu, abyste mi při volbě dal svůj vzácný hlas či abyste jím rozhodoval o mé způsobilosti a o mých zásluhách. Ale kantore, co si to dovolujete? zvolal pan Novotný. Jste v mém bytě – S Pánem Bohem, pane, radní, řekl Filip a rychle odcházel.*“¹⁹⁹ Až nápadně tato ukázka připomíná již citovaný dopis z 5. listopadu 1880, který psal Krušina Františku Bílému. Rukavičkář Novotný je ovšem Krušinovou slabou,

¹⁹⁷ Krušina ze Švamberka, J.: *V domovské obci. Příhody dětské i jiné*. Nymburk: Frant. Hrnčíř, 1905, s. 54.

¹⁹⁸ Krušina ze Švamberka, J.: *Lidé nemilovaní a zamilovaní*. Praha: F. Topič, 1913, s. 66.

¹⁹⁹ tamtéž, s. 200

nedostatečně propracovanou postavou. V průběhu povídky se ze zpupného a nadutého řemeslníka stává uznalá a sympatická postava, aniž by tento přerod byl nějak vysvětlen.

Nejdůležitějšími charakteristickými postavami Krušinových děl jsou však **děti**. Krušina ve svých dílech nezapře učitelskou profesi a upozorňuje i na výchovu dětí. O učitelích se v jeho povídkách příliš nedočteme, i když i takové výjimky najdeme, ale rozhodně se setkáme s tím, jak děti ovlivňuje jejich prostředí, jak na něm přímo závislá jejich výchova. Nejvýše v mravních hodnotách stojí děti podhoráků. Vědí, co je těžký osud, ale přesto, stejně jako jejich rodiče, dokáží jeden druhému pomoci a cítit s problémy druhých. I když na děti působí všechny vlivy, které jsem v této kapitole vyjmenovala, jako bylo pijáctví otců, bída nebo prostě prostředí, přesto se tyto děti nikdy nesníží do mravní bídy. Jejich bída je jen tělesná, nikoli duševní. Naopak v povídkách z pražského okolí se setkáváme právě s tím, že hmotná bída jde často ruku v ruce s bídou mravní, a to nemůžeme říci, že by prostředí dětí bylo přitom nějak výrazně odlišné.

První knížka pro děti byla *O několika děvčátkách a chlapcích*. Jenom připomenou, že byla vydána roku 1903, tedy již v době, kdy měl Krušina za sebou několik úspěchů s knihami pro dospělé. Tato dětská prvotina se však od ostatních knížek pro děti výrazně liší. Jak již bylo řečeno v kapitole této knížce věnované, nacházíme zde mnoho moralizování. Odpovídají tomu například i jména, která zde Krušina používá. *Toninka jediná věděla, co znamená to modlení, a třeba dříve nevěřila, nyní ji přemohla ta důvěra v modlitbu, jak ji viděla u Nány a u Kateřiny, takže klesla za nimi na kolena a zdvihala ruce s nimi.*²⁰⁰ I podle této ukázky snadno poznáme, že Kateřina bude pocházet z řádné a bohaté rodiny, zatímco Nána bude z rodiny, která se potýká s bídou. I další odkazy v knize jsou typické pro tehdejší dobu. Je jím například: *Ale po obědě, když Pepa šel naposled před svátky do školy, zavolal Manču na dvůr a vážně se tváře povídal: „Prosím, Mančo, mně to snad můžeš říci o tom hajném. Víš mně je jen o Pavlu“. „Ale co máte pořád, Pepánku?“ přívětivěji řekla služka. Říkala Pepovi Pepánku. „Ale já o hajném nevím, dejte mi pokoj,“ zlobila se už a utíkala.*²⁰¹ – vykání služebných dětem, nebo *Žádné domluvy, žádné sliby – nic nepomohlo, až se tatíček rozhněval a matinka botičky vzala a schovala – že je tedy panu mistrovi vrátí.*

²⁰⁰ Krušina ze Švamberka, J.: *O několika děvčátkách a chlapcích*. Praha: Dědictví Komenského, 1909, s. 15.

²⁰¹ tamtéž, s. 36

Ale zatím mu zaplatila a pan mistr se usmíval a omlouval se, že za to nemůže, a těšil, že si „cacorka“ na ně uvkne. Teprve venku na chodbě si ulehčil, protože se zlobil, že se to tak stalo, a řekl k pískařce, jež tam dosud stála: „Jen vzít metlu! Já bych ji naučil nosit věc!“²⁰² – švec Poláček hubuje Růženku po straně, aby nedostal od rodičů ještě nakonec vyhubováno. V každém případě se však v těchto povídkách setkáváme se světem dětí, který je také očima dětí nahlížen. Pokud Krušina popisuje přírodu, dětské hry nebo jejich různá dobrodružství, vždy je popisuje z jejich středu, nikdy nestojí na okraji, aby je popisoval jako nezúčastněný pozorovatel. Stává se jedním z dětí a z tohoto pohledu tato dobrodružství podává.

I v dětských knížkách se však setkáváme s několika shodnými motivy. Je jím například již zmiňované **prostředí**. Krušina ve svých povídkách jasně ukazuje, jak důležité je prostředí pro výchovu dětí. Je to nápadné například hned v druhé knize pro děti *V domovské obci*. Zde nám na příkladu Amály Hoření ukazuje, jak se z všemi opovrhované holčičky pod vedením Rozárky a pana řidícího stává šikovným děvčetem a jak rozkvétá. I tetka Bahenská se za ni přimlouvá. „Zaplat' vám to Pámbu, že jste se toho sirotka ujali,“ zakývala na ně a poslední slova řekla už, jako by se dusila pláčem. Otřela si zástěrou oči a opět klidně mluvila dále: „A jestli někdy neposlechne anebo jestli něco provede, jen ji vytrestejte tolik dost, ale pro lásku Boží jí to zas odpusťte. Dítě z toho rozum nemá a nedovede si vážit dobrého bejdla. Ale ta hle, počítám, dovede,“ opravovala se honem; „nebo to nevíte, jak ona mi o vás pěkně vykládala, že jsme si až se starochem povídali, že přec jen je ještě Pámbu na nebi.“²⁰³ Rodinné zázemí nachází také Ruda Grosů, když ho matka nechá u bratra Beneše v povídce *U Benešů*. Rudolfovi se už nestýskalo. Sic, neříkával ani zprvu, že by se mu stýskalo, ale nyní už nebyl přece tak zamlklý jako dřív. „Arci, ještě se někdy zadíval oknem mezi stromy, jež už valně v loubí prořídly, k západu a jihu, kde tušil někde u Labe Lysou, Nymburk, Brandýs a tam kdesi na dvoře hostince velký obytný vůz. Ba zadíval se tam do prázdna tak horlivě, že leckdy ač ústečka pootvíral. Ale přece už zde zvykal. Že chvílemi sedal potichoučku stranou a v naprosté nehybnosti jako strnulý se někam zadíval, toho už si Benešovi přestávali všímat.“²⁰⁴ Ani Rudolfova vlastní matka však nezapomíná dát

²⁰² tamtéž, s. 7

²⁰³ Krušina ze Švamberka, J.: *V domovské obci. Příhody dětské i jiné*. Nymburk: Frant. Hrnčář, 1905, s. 28.

²⁰⁴ Krušina ze Švamberka, J.: *U Benešů*. Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 30.

synovi poučení: „*Jen ty, Rudolfe, poslouvej strýčka i tetičku a babičku a buď pořád hodný, jakos býval u nás, a važ si toho, že u nich můžeš býti jako doma. Starost o tebe žádnou nemáme, abych ti snad dávala nějaká napomenutí; však víme, že jsi v dobrých rukou.*“²⁰⁵

Vliv prostředí je patrný i v povídce *Služba*, což už bylo u příslušné povídky uvedeno. Rozdílného prostředí si je vědom i Karel Krouský, který varuje svého bratra: *Nemusíš tam právě bydlet... Ale sestoupit k nim bys musel, do jejich všednosti.*²⁰⁶ Abychom se ale vrátili k prostředí dětí. Jako další z odstrašujících případů nevhodného působení rodičů na děti je nám dokladem povídka *Pepík Rybářův. Chodil bos. Jako skoro všechny děti. Jenom že milý Pepík chodil dlouho bos, když už jiné děti všechny měly něco na nohou. Už se „dělala řípa“, už bylo dávno po posvícení, a on vám pořád ještě bos. Měl nožičky čisté, pravda, ale červené byly, takové tmavočervené, jak cihla. A také tak drsné. Měl je široké, prsty na nich krátké, nehty okopané, a vespod na šlapadle kůži tvrdou jak dřevo. A jeho šaty? Inu, košilku měl ještě tak, a čistou vždycky v pondělí. Ale kalhoty! A kabátek! Samá díra a odtrhaná záplata a knoflíky žádné. Jeho maminka nejspíš neměla kdy spravovat.*²⁰⁷ Určitě bychom zde neměli zapomenou ani na příklad Pepíka z *Pepíkovy postele*. Když se Pepík narodil, otec byl v práci u zedníků. Tehdy už pracoval těžko, trpíval bolestmi v nohou, býval mrzut, že málo vydělá. Na dítě se proto sotva podíval, pokládaje synka za novou překážku v boji se živobytím.²⁰⁸ I Vendův poklad má stejný motiv. Venda chodil ještě do školy. Na svých dvanáct let byl dosti malý, ač zas v tom věku měl proti jiným dětem nepoměrně mnoho zkušeností životních, většinou neradostných, trpkých, a to bylo také jediné jeho bohatství. Privil jsem, že chodil do školy; ale opravuji to: měl ještě choditi do školy, měl. Že však nemohl přecho, a když i mohl, že zas valně nedbal, bylo už tak s jeho životem spojeno.²⁰⁹ Krušina však i v takovýchto případech viděl možnosti. Dával dětem šanci a většinou se v povídkách objevují i situace, kde je vidět, že tyto postavy mívaly citlivé srdce. I tyto děti mívaly rády své rodiče, i když jen kolísal v příchyllosti mezi nimi, lituje matky, když

²⁰⁵ tamtéž, s. 27

²⁰⁶ Krušina ze Švamberka, J.: Lidé nemilovaní a zamilovaní. Praha: F. Topič, 1913, s. 251.

²⁰⁷ Krušina ze Švamberka, J.: O několika děvčátkách a chlapcích. Praha: Dědictví Komenského, 1909, s. 44.

²⁰⁸ Krušina ze Švamberka, J.: Z prvních potyček. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Království českém 1907, s. 33.

²⁰⁹ tamtéž, s. 83

*otec jí v sobotu málo přinesl, a zas v duchu se zastáváje otce, když matka mu to vytýkala prudkými a nehledanými slovy*²¹⁰ jako Pepík Rybářův.

O **práci ve škole** se Krušina, jak již bylo řečeno, příliš nezmiňuje. Několikrát se setkáme s postavami učitelů, především v povídce ***U Benešů***, kde chodí pan učitel na návštěvu k Benešovým. Učitelem je i Bertýnek z povídky *Služba*, který už má větší úlohu a obsahuje i biografické rysy Krušinova života. Většinou však roli učitelů přebírají v povídkách rodiče nebo vypravěč. Tak například v povídce ***V domovské obci*** cestou na Kozákov pan učitel vypráví o okolí jejich domova, o rostlinkách, které zde rostou, o půdách, které se zde vyskytují, i o broučcích, které děvčata mohou objevit v trávě. Pan učitel však sám v povídce vystupuje především v roli otce Julinky než jako skutečný učitel. Toto bylo možná způsobeno i tím, že sám Krušina byl nařčen školním inspektorem ze spisovatelství. *V pondělí mě navštívil náš pan řídící, trochu tak ve stavu, v němž člověk bývá nejupřímnější, a mezi láteřením na naši místní školní radu i na okresní stran nesprávného jednání s udanými nedbalými otci vzpomněl také na našeho okres. inspektora, který jsa učitelem obecné školy není vůbec oblíben mezi učitelstvem. „Vidíte p. kollego, řídící praví, na vás měl s kopce, ještě vás ani neznal.“ Tak? já, a co pak jsem mu udělal? „Ale prý, hned jak sem přišel poprvé na inspekci, mluvil se mnou před školou, ptal se na Hlaváčka i na vás a povídal potom: I tenhle Krušina! Slyšel jsem sic chválit, že píše a pěkně píše, ale tak se mi zdá, že si toho víc hledí než školy.*²¹¹ Ať už byly názory na učitelství a spisovatelství jakékoli, zastával Krušina zásadu, aby co nejvíce navštěvoval rodiny svých žáků. Této zásadě byl věrný nejen v podhoří, ale také v době, kdy se přestěhoval do Třeboradic a Ďáblic. Toto přesvědčení se objevuje i v jeho povídkách. Například v povídce ***U Benešů*** vidíme přátelské styky mezi Benešovými a panem učitelem.

Jak již bylo uvedeno, Krušina svá poučení vkládal přímo do textu nebo do promluv postav rodičů. Vidět je to i při cestě hochů Benešových do Prahy, kdy jim Beneš vypráví o Praze. Mnohokrát se v knihách setkáváme s poznámkami pod čarou, kde vysvětluje některá podhorská nářadí či zvyky, nebo vkládá poučení o určité budově či městě, které se v textu vyskytují. Seznámit čtenáře s českými autory se snažil Krušina i nepříliš úspěšnou knihou o Karlu Havlíčku Borovském.

²¹⁰ tamtéž, s. 36

²¹¹ LANPN: fond František Bílý

Se školou se však i přes vše, co bylo výše uvedeno, v textech setkáváme často. Je to formou odkazů k tomu, jak často děti školu navštěvují. Kolikrát se hned na začátku povídek dozvídáme, že děti navštěvují školu příliš málo, neboť o ně rodiče nedbají, a děti si potom dělají, co chtějí. Sám Krušina se snažil o to, aby děti navštěvovaly školu i v době polních prací. Toto jeho úsilí však zůstalo nevyslyšeno.²¹²

Ve svých povídkách Josef Krušina ze Švamberka poukazoval i na nutnost znalosti pravopisu. Odkazuje k tomu v povídce *U Benešů* a v črtě *O Čerchmantovi. Studovat nebude (Ruda)*, *to si o něm snad nikdo ani nemyslí; tedy co pořád s těmi desetinnými zlomky! A mluvnice? Usmál se pohrdlivě, ač si při tom vzpomněl, jak on a Petr se tuhle hádali se strýcem, když strýc napsal na obálku Panu Rudolfu Grosovy, že se má psát Grosovi, až jim strýc uvěřil a poslal pro novu obálku. Tenkrát strýc Beneš pravil, jak je dobře, že se děti nyní hodně cvičí ve škole v mluvnici a že je hanbou pro každého neumět psát a promluvit správně také spisovnou řečí, když umí mluvit jen tak po domácku, třeba je často v něčem ta domácí mluva nějak pěknější, plnější, upřímnější.*²¹³ Toto byla ukázka, kde Krušina naznačil, že je důležité, aby lidé, i chudí, uměli pravopis a „správně také spisovnou řeč“. V další ukázce Krušina odkazuje na to, že si lidé pravopisu příliš neváží, že jím pohrdají a že by se bez něho i obešli, přičemž v druhé polovině ukázky Krušina nezapře učitele. „*Což bludičky jedí starý papír?*“ *povídám. „Papír?“ smál se. „To by si popadly! Ne, pane, dáváme jim za potravu pravopis.“*

„*Pravo--?*“

„*Ano v neděli anglický.*“

„*Což vzal Čerchmant konečně náš pravopis?*“ *zvolal jsem a blaživé teplo mi zaproudilo tělem.*

„*Tak daleko ještě nejsme,*“ *zarazil mě; „ale že nám jednou sám spadne do klína, tot’ jisto. Zatím se spokojují naši ubozí strávníci pravopisem starším, neúředním.“*

„*Však prý je pravopis měřítkem inteligence.*“

²¹² Na začátku učitelské profese si Krušina několikrát v dopisech Bílému i Ládeckému stěžuje, jak je hrozné, že rodiče posílají děti do školy tak málo. Ve svých povídkách se proto snažil, aby na příkladu některých rodičů dokázal, jak je důležité školu navštěvovat. V dopisech ze sklonku života se však již můžeme dočíst, že Krušina na tuto snahu rezignoval. Ne že by se vzdal snahy, aby děti chodily do školy co nejvíce, spíše byl unavený z práce, která nepřinášela tolik ovoce, kolik očekával.

²¹³ Krušina ze Švamberka, J.: *U Benešů*. Praha: Dědictví Komenského, 1908, s. 81.

„Právě, právě,“ souhlasil honem. „Jen si dopisujete s někým, kdo se aspoň dvanáct let učil pravopisu, – to by bylo intelligence, vidíte? Zkrátka, inteligentním by byl jen filolog. A ještě ne. Jenom leda takový, o jehož pravopis se nikdo neotírá. Jen nechtějte škrtati pravopis z učebných osnov! Co by byl švec, truhlář, čalouník, kovolitec bez pravopisu! Co kupec, sedlák – zač by stál, kdyby neznal váš historicko-etymologicko-fonetický pravopis? Kupoval byste u takového člověka cukr a kávu? Dařila by se takovému ignorantovi na poli cukrovka? A co by dělal poslanec bez pravopisu? Svěřil byste mu osud národa, blaho vlasti?“

„Zacházíte daleko, pane.“

„I nezacházím,“ odsekl. „Mám jen zlost, že chcete, aby Čerchmant vzal něco tak potřebného ze světa. A kam byste, prosím vás, dal ty hodiny pravopisu, ten čas věnovaný opravám pravopisných chyb v úkolech slohových i početních, když byste zavrhlí pravopis? Snad ne slohu? Snad ne přírodním vědám a zeměpisu, co!?“

„Nechme těch učeností, prosím vás,“ tišil jsem jej. „Kdo by tohle v mém referátě potom četl?“²¹⁴

Na závěr této kapitoly je třeba se ještě zmínit o **postavách**, které se v povídkách vyskytují. Některé byly zcela vymyšleny Josefem Krušinou, jiné měly svou inspiraci ve skutečných obyvatelích vesniček, kde Josef Krušina strávil část svého života. Například pan řídící, který vystupuje v povídce ***U Benešů***, je pan František Vocásek (1850–1903), který byl loučeckým představeným Krušiny. Josef Krušina ve své pozůstalosti na něj velmi hezky vzpomíná a i v korespondenci s Františkem Bílým na něj několikrát mile upozorňuje. Předobraz Vendelína Klápště, o kterém již byla řeč, se jmenoval Celestýn Mužíček (1851–1901), zemřel v Loučkách na otravu alkoholem. I Krušinovi příbuzní se v povídkách objevují. Loučecký pan farář z povídky ***V domovské obci*** je strýcem Josefa Krušiny, sestra, která přijede pana faráře navštívit z Prahy, je Krušinova matka. Postavu boдрého četníka Čecha inspiroval četník Hájek, který Krušinovi odloudil jirkovskou lásku.

Tolik k jednotlivým motivům, které se v dílech Josefa Krušiny objevují. Zaměřila jsem se především na díla z literatury pro mládež, která jsou něčím charakteristická. Jak jsem již v úvodu poznamenala, nesnažil se Josef Krušina zatajovat nebo idylicky líčit prostředí, ve kterém děti musely (především v podhoří) vyrůstat.

²¹⁴ Krušina ze Švamberka, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré. Praha: F. Topič, 1910, s. 20.

Naopak se snažil být věrný realistickému pojetí a ukázat na všechny nešvary, kterých se rodiče na svých dětech dopouštějí. V některých povídkách skloubil několik těchto témat dohromady, jindy se zabíral pouze tématem jediným. Zpočátku své tvorby zařadil i moralizování, ale objevuje se to pouze v povídkách ***O několika děvčátkách a chlapcích***, nejvýrazněji potom v povídce *Jak měla Toninka Zapova hosti*. V knihách pro dospělé čtenáře byl Josef Krušina nestranným pozorovatelem a moralizovat společnost se již nepokoušel. Podle mého názoru dokázal Josef Krušina ze Švamberka vystihnout obyvatele horního Pojizeří velmi věrně a přesně.

Dialekt v Krušinově tvorbě

Josef Krušina ze Švamberka, jak již bylo několikrát uvedeno, působil v podhorském Jirkově a následně v Loučkách. Za ta léta, která v tomto prostředí prožil, shromáždil ve svém díle nejen ukázky místního nářečí, ale i zvyky a charaktery místních obyvatel. Poznával tedy nejen lid, mezi kterým žil, ale snažil se rovněž o zachycení řeči tohoto lidu.

Krušina poznal za svojí literární kariéry „trojí lid“, a to obyvatele horního Pojizeří (Jirkov, Loučky), vesničany z pražského okolí (Řáblice) a obyvatele Žižkova. Poslední dvě jmenované skupiny se svou mluvou ale příliš neliší od obecné češtiny, a tak Krušina neměl příliš příležitosti využít jejich charakteristickou řeč ve svém díle. Zato obyvatelé, které v okolí Železného Brodu poznal, mluvili v době jeho působení charakteristickou mluvou, která bývá označováno jako „podřečí severních Čech“ (J. A. Koublé), nebo přímo „různořečí Krkonošské“ (A. V. Šembera²¹⁵). Krušina charakteristického nářečí obyvatel této části severních Čech plně ve svých dílech využil, to už je patrné i z některých ukázek, které jsem v textu citovala. Proto bych se v této kapitole pokusila o shrnutí nářečí, které Krušina zpodobnil.

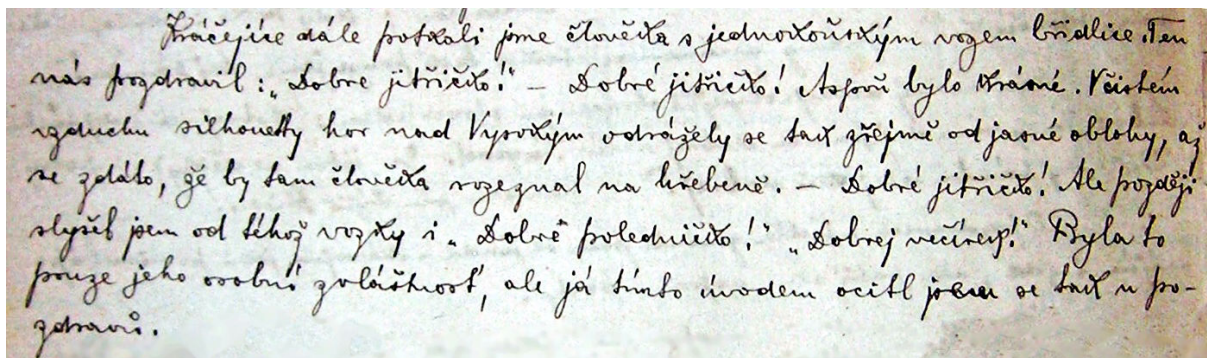
Krušina a dialekt

Krušina si hned po svém příjezdu do svého prvního horského působiště v Jirkově začal všimnout rozdílů mluvy zdejších obyvatel. Několikrát měl v těchto oblastech přednášky o tom, jakými *Čechové byli v minulosti*, kde srovnával předky se současníky a kde neopomněl srovnat samozřejmě i jejich řeč (nářečí). Není proto divu, že i ke Krušinovi se, až z Prahy, donesla prosba o sestavení charakteristiky mluvy v horním Pojizeří. Prosba pochází z března roku 1892 a za Dialektologický odbor při Výboru pro uspořádání výstavy národopisné ji Krušinovi adresoval Josef Dušek. V pozůstalosti se bohužel tato prosba nedochovala, i když je zřejmá z narážek v ostatní dochované korespondenci. Zachoval se pouze dopis, ve kterém Josef Dušek píše: *Děkuji předem za příspěvek o dialektě severočeském; je v něm hojně zajímavé látky. Však*

²¹⁵ A. V. Šembera (1807–1882) : český jazykovědec, literární historik a profesor češtiny a české literatury na vídeňské univerzitě.

dovolte, abych o jedno se s Vámi dohodl. Posavade všichni ohraničující lidovou mluvu v Čechách vedli si tak nejasně a neurčitě, že není absolutně možno dle posavadních prací vésti hranice. Zde nezbývá nic, nežli začít úplně znovu a jmenovati ves za vsí, odkud kam až sahá to ono nářečí.“ A pokračuje dále „Druhá věc: všechny příklady označiti místem, z něhož jsou vzaty, aby nenastaly možné zmatky. Zatím mám k Vám tuto žádost: Račte mi laskavě pojmenovati místa, v nichž jste material sbíral; při všech se ... obyvatelstvem račte to poznamenati; které hlavní rozdíly lze uvést pro podřečí ještědské, jizerské a východočeské vzhledem k nářečí severočeskému; které body orientační stanovil byste pro další práci v tomto předmětu (vesnice).²¹⁶ Dále Dušek Krušinu žádá, zda by mu také nemohl sdělit jména lidí, kteří by se na této práci mohli podílet.

Dle Duškova návodu začal Krušina sepisovat rozdílnosti podhorské mluvy, se kterou se za svého působení setkal. Nejprve si shromáždil dostupný materiál Josefa Koubleho²¹⁷ a poté začal psát vlastní pojednání. Z něho se však v archivní pozůstalosti dochovalo velice málo a dochovaný materiál se týká především zvyků a zvláštností v podhoří. Některé zmínky spisu, nazvaného *Ze života lidu v severních Čechách*, byly již citovány.

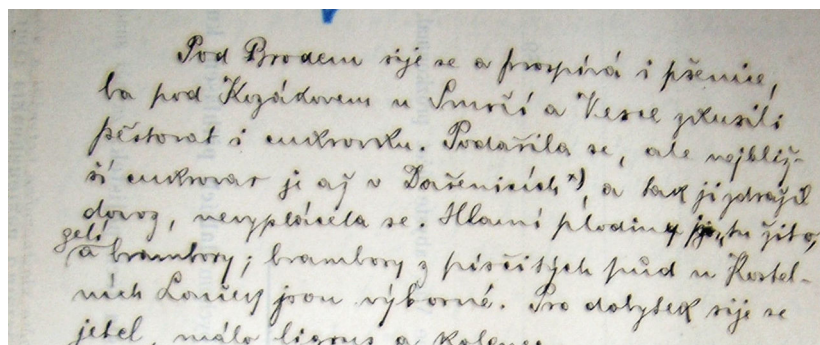
Ze života lidu v severních Čechách

V těchto Krušinových zápiscích si můžeme všimnout, jak se jejich autor zajímal o svoje okolí. Netýkaly se pouze zkoumání dialektu, jak bylo výše zmíněno, ale rovněž

²¹⁶ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

²¹⁷ Josef Alois Kouble (1825–1886) pocházel z Bozkova u Semil. Po vysvěcení kaplanoval v Držkově a ve Vysokém nad Jizerou, kde se seznámil s místním podřečím. Z míst svého působení vydal studii Podřečí severních Čech a Dodatky k rozpravě o podřečí v severních Čechách, otištěnou roku 1864. Literárně přispíval pod různými pseudonymy do literárních časopisů a pedagogických listů. S F. K. Drahoňovským redigoval almanach Krakonoš, sám vydával občasník Ježek s přílohou Vystrkovský fíkulka.

i zvyků a jeho vzpomínek ze zdejšího kraje. V práci *Ze života lidu v severních Čechách* se rozepisuje o tom, jak se s tímto krajem seznamoval a jak ho poznával. V některých kapitolách se tak dočítáme, že *pod Brodem sije se a prospívá i pšenice, ba pod Kozákovem ve Smrči a Vesce pokusili pěstovat se i cukrovku. Podařila se, ale nejbližší cukrovar je až v Dašenících, a tak ji prodražil dovoz, nevyplácela se.*²¹⁸

Ukázka z Krušinovy poznámek *Ze života lidu v severních Čechách*

Je vidět, že měl pochopení pro vše, co se v jeho okolí dělo. Podle těchto zápisků se tak dále dozvídáme, že se zde pěstovaly i brambory, které jsou výborné, a dále oves. Ječmen je zde velkou vzácností. O pěstování lnu se zmiňuje v souvislosti s předchozím pobytem v Jirkově, kde se s přádelnictvím setkal, v Loučkách ale přádlu zaniklo, pravděpodobně kvůli továrně v Brodě. V další kapitole se zabývá nářadím, které je typické pro obdělávání půdy, v další kratší kapitole se zmiňuje o ovocnářství a o tom, že ovocných stromů je zde dosti, ale většinou jen ve vsích. Podél cest je těchto ovocných stromů málo. *Letní ovoce prodávají též doma, a překupnice potom s nůšemi na zádech obcházejí po domácích obcích i po vzdálenějších.*²¹⁹

Zajímavá je kapitola *Doma i mimo dům – Kapitola o zdvořilostech a obyčejích mluvních*. Zvlášť ho tu zaujalo slovní spojení: „No přite pobejt!“ Popisuje, jak přišel do Louček a vydal se s jedním místním na obchůzku kolem vsi. Potkali jakéhosi malého mužíčka, který je tímto výrazem pozval a spěchal dolů ke vsi. *Mně zněla řeč malého starce jako hudba nebeská, ne sice pro zvláštní lahodu, ale pro hojnost zvláštních výrazů podřečí hornojizerského, a co v mysli jsem si je rovnal, zaznělo to poslední: „No*

²¹⁸ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

²¹⁹ tamtéž

příte pobejt'!“ *Byl to obecní mladší.*²²⁰ Krušina dále popisuje, jak pokračovali v cestě a potkali člověka s vozem břidlice. Ten je pozdravil: „Dobré jitřičko!“. Krušina si zapsal, že dobré určitě nebylo, neboť to bylo zimní ráno a zrovna nepěkně mrzlo. Později prý zjistil, že je to pouze zvláštnost tohoto muže, který zdravil i – „Dobré poledníčko!“ a „Dobřej večírek!“. Znovu se pak ale ještě vrací ke spojení „Příte pobejt'!“ a dodává, že se hojně užívalo i v dalších obměnách: „Příte na pobejt“ nebo „na pobejtku“, ale pobejtku je podle Krušiny spíše název návštěvy jako „navštívenka“. Dále dodává, že se používá i „Byl jsem na pobejtce, du z pobyti, pujdu na pobyt“. Někdy se prý také užívá i: „Příte na táč!“, ne na „táčky“ jako níže v kraji. Zároveň ale taky dodává, že ne vždy je to myšleno doopravdy tak, aby ten dotyčný „na pobyti“ opravdu přišel.

Pak pokračuje Krušina odstavcem, kde už popisuje zdvořilostní fráze, které si obyvatelé vyměňují, pokud se navštíví. Nejběžnějším pozdravem je: „Vitám vás!“ velice zdvořilým potom: „Pěkně se vítá!“. – Ten, kdo přišel, potom odpovídá: „Pěkně děkuju!“ – Podle toho, kam ho vyzvou, aby se posadil, je zřejmé, jaký vztah k němu opravdu mají. Neboť, jak Krušina píše: *na židlich vždy je čestnější místo než na lavicích u stěn.*²²¹

Dále se v této kapitole zabývá ještě zdvořilostní konverzací při takovéto návštěvě. Stručně se zmiňuje i o křestních jménech, o jménech pro jednotlivé typy lidí a o přezdívkách nebo žertovných nadávkách, které dodávají lidem různé vlastnosti.

Pokud bychom se měli vrátit k výše citované žádosti Josefa Duška, dozvěděli bychom se, že Josef Krušina se touto žádostí zabýval opravdu vážně. V pozůstalosti je třístránkový výtah o tom, kde Josef Krušina sbíral materiál, jaké jsou hlavní rozdíly nářečí, a samozřejmě nezapomněl ani na osoby, které by s prací o severočeském nářečí mohly být nápomocny. Krušina je ve veškeré své práci velmi precizní, a proto nás snad ani zde nepřekvapí, když zjistíme, že u míst, kde sbíral materiál pro svou práci o nářečí, najdeme i časové údaje, jak daleko se tato místa nacházejí od Železného Brodu, Jirkova, či Louček. Po přečtení těchto míst si jistě všimneme, že Krušina sbíral materiál i v místech značně vzdálených od jeho působení. Nachází se zde nejen samotný Jirkov, Loučky nebo blízké vesničky jako Jílové, Radčice, Koberovy, Besedice, ale i ty zmiňované vzdálenější – Jesenný, Návarov, Svárov, Plavy, Sklenařice nebo Paseky.

²²⁰ Sluha a posel obecního úřadu, v některých místech mu říkali „vobíhatel“.

²²¹ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

Hlavní rozdíl v nářečí Josef Krušina viděl v různé výslovnosti. *Dle toho sahá hornojizerské podřečí až pod Brod do Koberov, do Besedic, do Vanového, k východu pak na Chloudov, Hamštýn, Dluhý, do Smrčí, Záhoří, Kuchehlny, do Semil (odtud dále k východu jsem nesledoval). Smíšený jsou Besedice, Hamštýn, méně Koberovy, s nářečím jižnějším, snad turnovským. Ale Michovka a Kostelní Loučky patří ještě spíše k podřečí hornojizerskému, ač se zde už říká pojdal místo poudal (povídal) a neužívá správných possessiv všeobecně.*²²² Ke studiu rozdílů nářečí východočeského, jizerského a ještědského však odkazuje k práci Josefa Jirečka, kde je *rozdíl patrný*. Dále stanovuje, že v Radčicích a Jílovém říká se *cuker, Peter, liter*, zatímco v Jirkově, ve Střevelné a v Kamenici se už *e* nevyskytuje. Jako poznámku na okraji tohoto odstavce si poznamenal jméno Karoliny Světlé. Další jméno, a to Jirásek, se objevuje na následující stránce, kde k tomu vlastně není důvod, neboť se daný odstavec týká osob, které by byly ochotny spolupracovat na práci s tímto tematem. Josef Krušina si poznamenal tato jména: *Antonín Zeman (advokát a zemský poslanec v Semilech, rodák ze Stanova a Vysokého), Jan Nálevka (učitel v Nábzí, mohl by napsati o Žďársku a Voděradech), Ondřej Š..., (učitel na Malé Skále (o témže), Adolf Schuster (řídící učitel v T...něchodech, žil v Pasekách u Vysokého a pan Josef Žanta (řídící učitel v Jirkově).*²²³ Dále se Krušina zmiňuje o dalších dopisech, kde uvádí i místa a osoby, které by s prací pomohly, ale v pozůstalosti se tyto další části nenachází. Z tohoto důvodu se v další části kapitoly o Krušinově dialektu, budu věnovat přímo jeho vlastnímu dílu, ve kterém nás s místním nářečím prostřednictvím svých postav seznamuje.

Celé území, které Krušina ve svých dílech zachycuje, však není jednotné. Vyplývá to jednak z výše zmiňovaného dopisu, i z jednotlivých ukázek v jeho dílech. Jedním z těchto jevů je například i vkladné *e*, o kterém byla zmínka již dříve.

Po stránce hláskoslovné nacházíme doklady změn a záměn samohlásek a souhlásek. Svědčí o tom například výrazy: *koladník m. koledník, selnice m. silnice, s kem m. s kým, zejma m. zima, šístka m. šestka, dýlkou m. délkou*. Vkladné *e* se objevuje pouze v blízkosti místa Krušinova prvního působiště – v okolí Jirkova. Je si toho vědom, a proto když se setkáváme s postavami z loučeckého prostředí, nesetkáme se s výrazy jako: *dertínek m. drtínek, herst m. hrst, deržet m. držet* atd. Avšak jakmile se

²²² LANPN: fond Josef Krušina ze Švamberka

²²³ tamtéž

objeví některá postava z Jirkovska (například tetka Bahenská v povídce *V domovské obci*) v místě Louček, používá ve své mluvě právě toto vkladné e. Postavy jsou tak charakterizovány i svou mluvou. O změně souhlásek svědčí například i výrazy *muskej m. mužský, steklý m. vzteklý, šech cet m. šest set, tavák m. tabák, lepčí m. lepší* atd. Také se zde objevuje změna *v v k-ch*. Například: *ch kapse m. v kapse, ch krku m. v krku, h neděli m. v neděli*. Nacházíme i doklady změn *ov-ou, ev-eu* atd. *Vhát' m. lhát, vžice m. lžice, dáuno m. dávno, dřiu m. dřív* atd. Typické pro tuto oblast je i protetické *v*: *vopravdu m. opravdu, vosoba m. osoba, vochránit m. ochránit*.

I tvoření slov má několik zajímavostí. Některé byly zmíněny. Jedná se například o příponu *-ice* u jmen provdaných žen. Dívčí jména mají podobu neuter a deklinaci podle vzoru kuře. Např. *Amálče – Amálčete, Maříně – Maříněte, Hanousče – Hanousčete*. Vzor kuře se objevuje i u dalších substantiv, která však nahrazují hrubý výraz. Jedná se o příponu *-iště*: *důčištěte, hošištěte, fejfčištěte, kabatiště* ... K označení domu nebo místa se užívá přípona *-ousko*: *Bažkousko, Vedralousko, Teprousko*... Dále se objevuje přípona *-oji (-oj)* v dativu sg.: *správcoji, tatinkoji, po dědkoji*... a přípona *-ma* v instrumentálu pl.: *s kalcema, dřevama, s fabrikantama*...

Slovesné tvary jsou charakteristické infinitivem na *t'*: *dělat', koupit', líhat'*... některá přičestí jsou charakteristická změnou samohlásky: *slyšal, vid'al, bečal, křičal*...

I v syntaxi podkrkonošského nářečí najdeme některé charakteristické změny. Jedná se především o postavení shodného přívlastku za jménem: *ale Tonko naše, Tonka maličká, d'ůče naše, Amálo roztomilá*..., dále to jsou bezpodmětné vazby typu: *pěkně se děkuje, pěkně se vítá*...

Slovník podkrkonošského nářečí je z pochopitelných důvodů ovlivněn německými výrazy. Ani jim se Josef Krušina nevyhýbá. Je však třeba říci, že ať už se jedná o výrazy nářeční nebo německé, vždy je řádně vysvětlí, neboť si je vědom toho, že by mu jeho čtenáři, kteří právě nepocházejí z těchto oblastí, nemuseli rozumět. Jedná se o výrazy jako: *felegr, cojk, junek, kopčáci, sejráky, paráčky, světák*... Výrazy budou vysvětleny ve slovníkové části.

Nejen Krušina jako spisovatel, ale i Krušinova práce s nářečím, se vyvíjí. Pokud bychom se podívali na jednu z jeho prvotin **Črty**, všimneme si, že se tu s nářečím zachází poněkud nahodile. Objevuje se téměř všude, kde se dá, a nijak se s ním nešetří. Na mnoha místech se, alespoň podle mého názoru, objevuje až zbytečně. Dialogy

vesnických osob jsou psány téměř všechny místním dialektem. „Proč ne,“ řekl ten podávaje mu sirku. „Vopravdu. A kdo to tam kope za mejtim? Juž taky vod rána.“ „Tamhle? Salaba z Lamačova.“ „E to ten ...“ nedořekl Hušek a bafal chvíli mlčky. „Ještě se hněváte?“ „E já se kata hněvám. Dyť máme bejt' přátele. Ale že byste byl taky takovej, pane Koňák? Umgrajfírovať se nedám.“²²⁴ Podobný poměr mezi dialektem a spisovnou řečí se nachází i v knize *Starým pérem*. Zde se také Josef Krušina snaží o charakteristiku osob i podle jejich nářeční mluvy. Někdy se ovšem stane, že bychom u osoby z vesnice čekali dialekt, a přitom nás překvapí spisovnou řečí. Je to známka toho, že Krušina nebyl ve všech dialozích natolik důsledný.

Jiný poměr dialektu a spisovné řeči můžeme vidět v knihách *Lidé nemilovaní a zamilovaní* a *Příběhy vzrušující*. Obě knihy jsou z okruhu pro dospělého čtenáře, ale byly zpracovány až v letech 1913 a 1917. Tedy v letech, kdy již uplynulo hodně let od Krušinova pobytu na Jirkovsku a Loučecku. Dialektismy se objevují spíše vzácně a velice hospodárně a v dialozích se setkáváme především se spisovnou řečí. Pro názornost uvedu ukázky ze starších děl – *Starým pérem* a novějších – *Lidé zamilovaní a nemilovaní*.

„Vidíte,“ obrátila se k němu Kubouka, „to zas naše máma, nebožka – dej ní tam Pámbu – ta ne. Och ta ne! Nikdá mě do ničeho nenutila, – jak prej si uděláš, tak budeš mít'. Tuhle je můj staroch na svědectví; ať řekne. A hošů jsem mívala! Ať řekne!“²²⁵

Chvíli jednali, jednali, až prý milý Jakubička zvolal: „A víš-li, Jenčku, co! Potřeboval bys podlahu do sednice – no co; máš těch harantů hromadu, a ted' tohle maličké k tomu – víš-li, dáš mi ty štukey, a já tam mám v řezárně několik starých prken, akorát ti to na tu podlážku bude, chceš?“²²⁶

Dosud jsme pozorovali nářeční prvky především v dílech pro dospělého čtenáře. Jak ale víme, Josef Krušina psal i pro mládež. Všimněme si tedy knih z okolí Železného Brodu, které byly určeny mládeži. Pouze dvě povídky jsou zasazené do této oblasti – *O několika děvčátkách a chlapcích* a *Z prvních potyček*. Jedná se o příběh *Petra Hájkova zabitého bratra* a *Jak Venda Vedralů zkusil*. V obou těchto příbězích jsou dialektismy zastoupeny jen ojedinělými slovy, spíše se však dá říci, že se nářeční prvky v příbězích nenacházejí.

²²⁴ Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892, s. 213.

²²⁵ Krušina ze Švamberka, J.: Starým pérem. Praha: F. Topič, 1898, s. 10.

²²⁶ Krušina ze Švamberka, J.: Lidé nemilovaní a zamilovaní. Praha: F. Topič, 1913, s. 48.

Výrazněji se nářečí nachází až v samostatně vydaném příběhu *V domovské obci*. Zde si Josef Krušina čtenáře dokonce připravil k tomu, aby je s podkrkonošským nářečím seznámil. Hned na začátku povídky nacházíme pasáž, kde Krušina dětské čtenáře seznamuje s nářečím. „*Pane, jen kdyby přišla!*“ vážně řekla Amála. „*To byste se podívali, co umí pohádek!*“ „*Ach jen aby tu zeleninu dobře prodala a už tu zas byla!*“ zavýskla Julka. „*Ale Amálo,*“ vzpomínala si, „*proč říká cukér místo cukr?*“ „*I to tam u nás tak někdo říká,*“ smála se Amála; ale sama se pořád bála a dávala si pozor, aby jí nikdo nevytýkal, že mluví po horsku. „*Naše Amála zas je v o c h y s t a n á, že?*“ přece si ji dobrala Rozárka. „*Ví, Julinko?*“ vysvětlovala naklánějíc se k malému; „*to když ji ráno pobízím, aby šla už pro maso nebo k Vozkovým, řekne mi někdy, že už je v o c h y s t a n á – oblečená a připravená.*“ Ale paní se jí zastala: „*Inu, mluví každý, jak mu zobák narostl. Mně zas bývalo k smíchu, když jsme se sem dostali, že tu říkali kolébce hejta. To je všude něco.*“²²⁷ I když Krušina čtenáře seznámil s nářečím, většinou si neodpustí poznámku pod čarou, aby vysvětlil výrazy, u kterých by mohl vzniknout spor, co vlastně znamenají.

I v další knize pro mládež *U Benešů* se setkáváme s nářečními prvky. Krušina si však dává pozor, aby se zde neobjevovaly žádné vulgarismy ani hrubá slova.

Pokud bych měla shrnout Krušinovu práci s nářečím, myslím, že bych mohla citovat Vladimíra Daníčka: *Krušina byl od počátku své literární činnosti veden snahou zachytit řeč lidu, mezi nímž žil. Z počátku se snaží zachytit vše, bez estetického výběru, ale pak se stává střídmejším, z přebohatého lidového jazyka pouze vybírá a umělecky upravuje, ale přece i v tomto období je u něho jazykový prvek nejmnějším prostředkem charakterizačním.*²²⁸ Josef Krušina ze Švamberka se skutečně nebál používat zdejší nářečí, řeč lidu se mu podařilo zachytit velice přesně a v pozdějších dílech i vhodně zasadit do textu. Zvláště se mi líbilo, že dialekt je použit i v dílech pro mládež, kterou si vysvětlením významů slov připravil k porozumění nářečních výrazů.

²²⁷ Krušina ze Švamberka, J.: *V domovské obci. Příhody dětské i jiné*. Nymburk: Frant. Hrnčíř, 1905, s. 35.

²²⁸ Daníček, Vl.: *Josef Krušina ze Švamberka*. ONV: Semily, 1957, s. 153.

Závěr

Na pohřbu Josefa Krušiny ze Švamberka na Olšanských hřbitovech pronášel smuteční řeč František Herites, člen spolku českých spisovatelů Máj. Řekl, že *Krušina byl vždycky milým, skromným člověkem a literátem, nevtravě, v ústraní svědomitě pracujícím. I jeho knihy vycházely vždycky tak nějak tiše, ač například několikatisícový náklad jeho spisu O děvčátkách a chlapcích²²⁹ byl zcela rozebrán a nové vydání uchystáno. Krušina v drobných svých obrázcích realisticky zachycoval originální figury prostého lidu, k němuž lnul upřímnými sympatiemi. Našel si mezi nimi vlastní políčko pro literární svou práci.²³⁰ Ať už o Krušinovi bylo napsáno a řečeno cokoli, nikdo neopomněl připomenout svědomitou práci Krušiny jak v literární tvorbě, tak i na poli učitelském. I on sám se vždy snažil skloubit tyto dvě profese tak, aby ve svých pracích dokázal, především dětem, přiblížit život s jeho radostmi i strastmi nejen na vesnici, ale i ve městě. Většinu svých povídek sepsal z oblastí, které sám navštívil nebo kde sám žil. Nesnažil se tato místa nijak zkrášlit a ani si nevymýšlel složitě propletené příběhy. Přesto však tyto povídky v sobě mají kouzlo, které na nás působí i dnes.*

Josef Krušina ze Švamberka se věnoval literatuře pro mládež, pro dospělé, sepsal i dvě knihy naučné, a rovněž se pokusil o překlady z cizích jazyků, z nichž nejvýrazněji byl ohodnocen překlad Hauptmannových Tkalců. Od jeho prvních povídek vidíme, jak se utvářel nejen jako člověk, ale i jako literát. V prvních povídkách se snažil upozorňovat na nepřístojnosti a moralizovat, což v jeho další tvorbě nacházíme pouze minimálně. Pokud chtěl na něco ve svých pozdějších dílech výrazněji upozornit, použil k tomu některou ze svých postav, do které vložil vlastní názory na dané téma. Byl rovněž i autorem, který pomocí svých postav zobrazil místní podkrkonošské nářečí. A opět nezůstal nic dlužen svému učitelskému povolání, když jednotlivá nářeční slova nebo výrazy podrobně vysvětlil, aby s nimi neměly děti při čtení knih problémy. Krušina se však nezajímal pouze o dialektologii Podkrkonoší, ve svých poznámkách se snažil i o zachycení místních zvyků a vzpomínek, které ho k tomuto kraji poutaly. V těchto vzpomínkách se mnohdy vtipně zmiňuje o lidech a obyčejích, se kterými se zde setkal. I když jsem se v textu zmínila o tom, že byl velice rád, když loučecký

²²⁹ Kniha se jmenuje O několika děvčátkách a chlapcích.

²³⁰ LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka

a jirkovský kraj opouštěl, nemyslím si, že by na tyto oblasti nějak zanevřel. Nakonec nám to dokládají i jeho poznámky o tomto kraji v jeho pozůstalosti.

Z mého pohledu mě nejvíce zaujaly knihy pro mládež, které jsou většinou z okolí Jirkova a Louček. Krušina dokázal tato místa výstižně popsat a zachytit atmosféru tehdejší doby. Myslím si, že Josef Krušina ze Švamberka je velice čtivým a poutavým autorem a že některé jeho povídky mají aktuální téma i dnes.

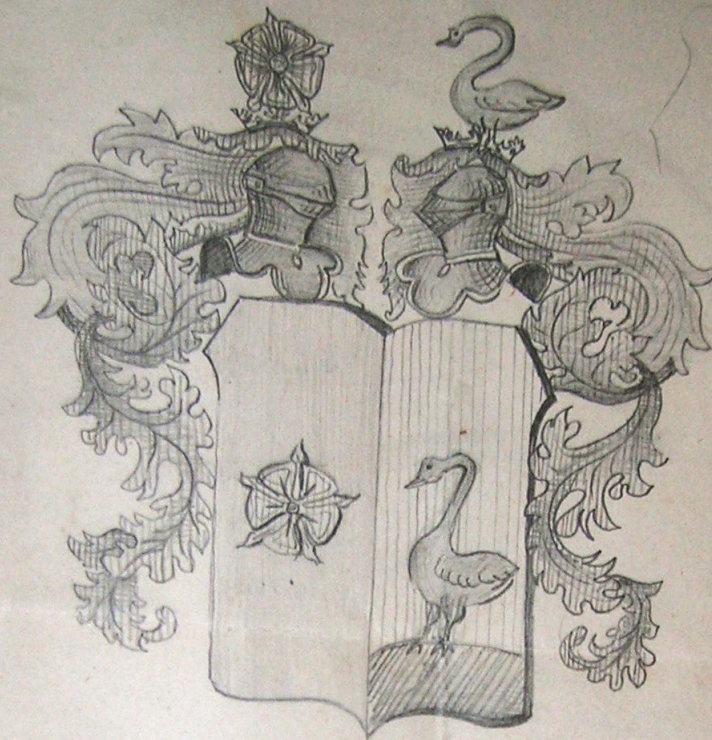
Ve své práci jsem se snažila zachytit jak Krušinův život, tak i jeho tvorbu. Nejvíce mi k tomu pomohl Literární archiv Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech, kde jsem se setkala s ochotou a snahou mi pomoci.

Literatura

- Československá vlastivěda I. – III. díl. Praha: Orbis, 1968.
- Daníček, Vl.: Josef Krušina ze Švamberka. Vyd. 1. Semily: ONV, 1957, 155 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: Črty. Vyd. 1. Velké Meziříčí: Moravská bibliotéka, 1892, 261 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: Dialekt v beletrii. *Literární listy*, 1890, XI, 3, s. 23–25.
- Krušina ze Švamberka, J.: Lidé nemilovaní a zamilovaní. Vyd. 1. Praha: F. Topič, 1913, 107 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré. Praha: F. Topič, 1910, 225 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: O Karlu Havlíčkovi Borovském, s ukázkami z jeho spisů. Vyd. 1. Praha: Dědictví Komenského, 1908, 100 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: O několika děvčátkách a chlapcích. Vyd. 2. Praha: Dědictví Komenského, 1909, 75 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: Starým pérem. Vyd. 1. Praha: F. Topič, 1898, 153 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: U Benešů. Vyd. 1. Praha: Dědictví Komenského, 1908, 191 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: V domovské obci. Příhody dětské i jiné. Vyd. 1. Nymburk: František Hrnčíř, 1905, 140 s.
- Krušina ze Švamberka, J.: Z prvních potyček. Vyd. 1. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Království českém, 1907, 120 s.
- LAPNP: fond František Bílý
- LAPNP: fond Josef Krušina ze Švamberka
- Lehár, J., a kol.: Česká literatura od počátků k dnešku. Vyd. 2. Praha: Lidové noviny, 1998, 1058 s., ISBN 80-7106-308-8
- Šalda, F. X.: Krušinovy Črty. *Literární listy*, 1892, XIII, 2, s. 31–34.

Přílohy

1. Erb rodu Krušinů ze Švamberka – jistebnická větev
2. Odůvodnění opožděného nástupu školní docházky
3. Vysvědčení z reálky
4. Dekret C. k. okresní školní rady o místě podučitele v Loučkách
5. Dopis Františka Bílého z 25. září 1889 o učitelském místě v Třeboradicích
6. Dopis z Loučeka
7. Krušinova žádost o přidání vyučovací hodiny
8. Ukázka Krušinova rukopisu Ježíškův pomocník a Pepík Rybářův
9. Ukázka Krušinova rukopisu povídky V domovské obci
10. O korektuře povídky U Benešů
11. Tůmovo doporučení
12. Herrmannův dopis z 12. 3. 1895 k Tkalcům
13. Žádost Národního divadla v Brně o nastudování Tkalců
14. Ukázka ze vzpomínek Ze života lidu v severních Čechách
15. Krušinův výpisek k Duškově žádosti
16. Krušinova rodina
17. Dcery Josefa Krušiny
18. Josef Krušina a jeho žáci
19. Josef Krušina ze Švamberka
20. Krušinovy skici z Loučeka
21. Slovníček
22. Soupis knižně vydaných děl Josefa Krušiny ze Švamberka
23. Mapka působení Josefa Krušiny ze Švamberka v oblasti horního Pojizeří

Krušina swol: pán ze

Swamberka

(tež „z Krasikowa“)

Im Silber
rot
Rot

(Rosenberg)

Galunstein:
rot - silber

(außen)

(innen)

Im Rot Silber

Stamm, Stempel
in färbiger Schrift
grünlich gelb

Ex off.
Čís. 422

Certifikat.

K vůli výkazu při Slavné c. k. odvodní kommissi vojenské se k zvláštní žádosti tímto vysvědčuje, že

Josef Krusina ze Schwanberka

rodilý z *Lipé* (ok. *Boleslavský*) v Čechách, (narozený dne *6. července*)
r. *1859*), jakožto veřejný žák do *sedmé* školy c. k. české realky Pražské na běžící
školní rok *1878/79* přijat jest, a že podnes *učení školnímu obcuje řádně a náležitě.*

Opodstatnění ze studijních prých sám vinou není; neboť žádné školy neopouštěval, nýbrž od roku škol. 1870, kde na studiu přišel, postupoval dle řádného pořádku, prospívaje skoro pořád výborně, do školy vyšší a dále takovou měrou letos školy VII (poslední), je o všem již v 20 roce věku přechod. Krusina, že pokud studia na školách předních neodbyl v tom jest, že pro nedostatečnost tělesnou a chabou zdraví teprve v pozdějším věku, máje již 18 let, na studiu se dostal.

Hlavní chorání jeho bylo po celý čas bezpe vší úhony.

Což se k tomu konci vysvědčuje, aby řečený žák dle čl. XII. odst. 2. oběž. nařízení c. k. úšského minist. vojenskoj. daného dne 22. prosince 1869 č. 4554, jakož i ve smyslu oběž. nařízení téhož c. k. úšského minist. vojenskoj. ze dne 24. srpna 1875 odděl. 2. č. 5646, ucbázeť se mohl o dovození k odložení skutečné služby vojenské, až by nabyl potřebných výmink k jednorocní službě dobrovolnické.

Ředitelství c. k. českých vyšších reálních škol.

V Praze dne *10.* m. *října* 18 *78.*

J. Štárný

Škola I.

Pag. sez. 66

Drohu št. 1873. 1879

VYSVĚDČENÍ

Pražských c. k. vyšších reálních škol českých.

Josef Krušina z Lamberka, rodilý z Lysé nad Labem v Čechách,
 jsa roku školního 1873 veřejným žákem ze školy I., dostal za první pololetí
 prospěchu vůbec vysvědčení **třídy první**
 Číslo řadné 27. b. mezi 63 žáky.

Mravné chování bylo chvalitebníPilnost zvláštní

Prospěch, jehož v jednotlivých učení školního předmětů řečený žák dosahl, byl jak následuje:

V náboženství	Dobry	Dr. Blandoff
V jazyku českém	Dobry	Dr. Kovář
V jazyku německém	Dobry	
V zeměpisu a v dějepisu	chvalitebný	V. Ondráček
V počítarství	Dostatečný	
V přírodopisu	Dobry	
V měřictví a v měřickém rejsorání	Dostatečný	Chybič
V krasopisu	Dobry	

V jazyku francouzském Dostatečný
 Zřejmější úprava prací písemných bývala slušná.
 Hodin školního učení zameškal žák za to půlletí rubec 4, z kterýchž
 neomluvených zůstalo: 4

V mimořádných předmětech, jimž krom toho se učil, prospěl měrou následující:

.....

Dáno v Praze dne 23. Dubna l. 1873

J. Právník
 ředitel.

Dr. Kovář
 I. č. třídní školy I.

VYSVĚDČENÍ REALNÝCH ŠKOL.

rodilý z *Josef Krusina ze Ivanberka* v *Čechách*,
 žák *páté* školy *c. k. české realky Pražské*,
 obdržel za *druhé* pololetí školního roku *1877* vysvědčení třídy *první*.

Číslo: *S.* mezi *47* žáky řaděnými.

Mravné chování: *zorné*

Pilnost: *vytrvalá*.

Prospěch v jednotlivých předmětech:

V jazyku českém	<i>vyborný</i>	<i>Fr. Schier</i>
V jazyku německém	<i>chvalitebný</i>	<i>E. Roth</i>
V jazyku francouzském	<i>vyborný</i>	<i>V. Appelt</i>
V zeměpise a dějepise	<i>chvalitebný</i>	<i>Štěpán</i>
V matematice	<i>dostatečný</i>	<i>J. Soldát</i>
V deskriptivné geometrii	<i>dobý</i>	<i>J. Boháč</i>
V přírodopise (zoolog.)	<i>chvalitebný</i>	<i>S. C. Kolář</i>
V silozpytě	<i>O</i>	<i>J. Perle</i>
V lučbě	<i>dobý</i>	<i>Rudnicka</i>
V kreslení	<i>chvalitebný</i>	<i>J. Malý</i>
V tělocviku	<i>chvalitebný</i>	

Vnější úprava prací písemných: *čistá a slušná*
 Počet zameškaných hodin v učení vůbec: *48* : ze kterýchž neomluveno: *4*

V Praze dne *14. července 1877.*

J. Soldát
 řídící

VYSVĚDČENÍ REALNÝCH ŠKOL.

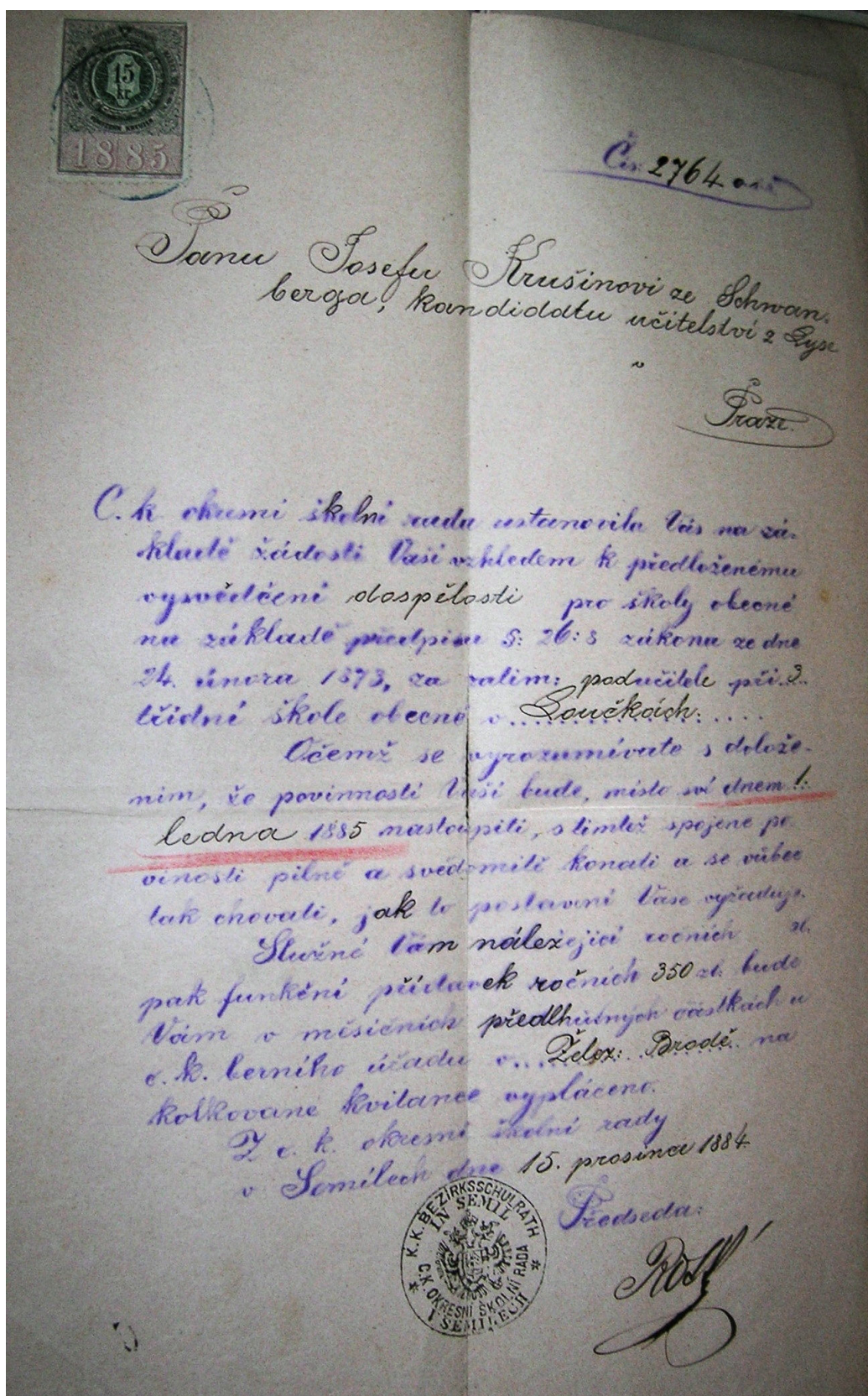

rodilý z *Josef Krusina ze Swamberku*
 žák *Lysé n. Labem v Lechách,*
 obdržel za *šesté* školy *C. K. české realky Pražské,*
 druhé pololetí školního roku 1878 vysvědčení třídy první

Číslo: *11.* mezi *38* žáky řaděnými.
 Mravné chování: *vzorné*
 Pilnost: *náležitá*

Prospěch v jednotlivých předmětech:

V jazyku českém	<i>výtečný</i>	<i>J. Bělý</i>
V jazyku německém	<i>chvalitebný</i>	<i>Fr. Schier.</i>
V jazyku francouzském	<i>výborný</i>	<i>V. Appel</i>
V zeměpise a dějepise	<i>výborný</i>	<i>J. Práner</i>
V mathematice	<i>dostatečný</i>	<i>A. Jolda</i>
V deskriptivné geometrii	<i>dostatečný</i>	<i>J. Běha</i>
V přírodopise (<i>botan.</i>)	<i>dobrý</i>	<i>Dr. Vinc. Kolař</i>
V silozpytě	<i>dostatečný</i>	<i>Václav Starý</i>
V lučbě	<i>chvalitebný</i>	<i>of. Berr.</i>
V kreslení	<i>chvalitebný</i>	<i>Soudníka Al.</i>
V tělocviku	<i>chvalitebný</i>	<i>J. Malý</i>

V Praze dne 25. září 1889.

Milý Příteli!

Škoda, že jsme se nesešli!

Stranu toho místa v T. jsem učinil solis: Požádal jsem p. dr. Herbena a p. dr. Scheelku, aby dle známé šan požádali za přimluvu. Snad by rozhodilo, kdybyste šan šané ještě požádal asab třebas ve formě díku za to, co učinili. P. dr. Mel. Vpsal p. pravci Boranovi. Ša ještě požádám p. kol. Šrdsba, aby se přimluvil u p. ryp. Madiczy, a to dnes.

Ale přeci bych při všem rád věděl, vyjeli místo v T. učitelství či podně, 2) do kdy je rozepsán konkurs 3) koho byste si přál, aby se jmenovitě požádal. Taky o odpovědi máte připojit, zdali by Vám mohla prospět přimluva kol. dr. Krausa (Israel), rodáka šanejšiho.

Ša rád učiním vše možné, jen nutím vědět, kde šeba zasahat páku. Odpovězte proto brzy!

Srdčně Vás pozdravuje

Váš upřímný přítel
Fr. Bělý

v Nýřkovicích dne 12. října 1845

Čtený pane Učitelé

Čtouce denní zprávi slyšíce jak velké neštěstí
stihlo naši drahou Maticku Prahu a zároveň celý
Český národ. Slyšíce zprávu že dne 9. července 1845
od Karla IV. založený Kamený most dne 4. září 1845
od rozvodnění Vltavy zrušen a zničen jest. Slyšely jsme
též že i mnoho lidí a majetku jejich se vyřadala
rozbořenou Vltava. Žal a bol naplňoval srdce naše.

Težte výše však náš překvapile nepodstatná
zpráva že i vy Čtený p. Učitelé jste nálehl hrobu
svůj v rozbořených vlnách Vltavy.

Možná jste vyděti a slyšeti školní děti jak se
naříkaly říkajíce ach že Náš pan Učitel nemusel
rači v Loučkách u nás by zajisté nemusel

umřítí neboť ku nám velká voda nikdy nepřijde.
Dnás však kteří jsme vás znaly lytoval ze srdce
každý však ale cele výši jsme nemylé zprávi
této nepřikládaly

Prostě Měsíce bude u nás francouzský jazyk velmi málo
znám a nevíte by jinec oas přinášely.

Za krátko potom vyděl jsem vaše psaní a adresu
psanou vaší známou mě rukou vaší i rozesla
se zpráva tato jako bleak a přály jsme vám
všichni mnoho zdraví.

Nového zde moc nejví jen to vám známý
Antonín Horák již několikrát od ženy do
Laučků utekl a již strašně jako starý
Námořník namlouvá říká před Kozelým že sy
namlouvá dědečka starýho Bukvice který
ještě již 86 roků starý. U nás tomu však nebe
žádný věřit říkáme že pozbyl rozumu.

Teplejší pozdrav od Josefa Silhána
z Mýdlovky č. 5 prosím neradte se hářeti
že jsem si dovolil vám psát

Sucton vám odaní
Josef Silhán

Teplejší pozdrav od Antonína Horáka z Laučků
nyní z Mýdlovky

Tež Pozdravení od Jana Brožka Kmotřínka
z Mýdlovky.

Jádu za 1 hodinu
vyučovací.

V Jizvě 23. září 1913.

Slavný

Školní výbor gymnázia škola pro učební

v Jizvě!

Dovoluji si podělati slavnému Školnímu výboru zdvořilou
žádost za přidání jedné hodiny vyučovací na I. gymnázium
škola pro učební. v Jizvě a odůvodnění ovou pro to takto.

Jsem notoricky defektivní na učební škole a vyučuji celkem
tři hodiny týdně, takže bych se žádanou hodinou neprospěšně pro-
měnil počet hodin na několikaleté uču. Důvodem je to, že učební
a odůvodnění se městoip hodin na škole uplatnilo, koupěm
žádati o jednu hlavní hodinu, abych vypracoval své papíry, jíž pro-
stělo rostoucí množství jím odůvodnění až nedostatečné.

Těse se, že slavný Školní výbor poděje mi hodnost a vyplní
tuto snájem moji žádost, pocházející ovšem za přirozené, abych po-
znamenal, že hodnost ta by nebyla projevem nedostatku a že by
byla jen upouzdřením hodiny jeho působení se prospěch školy.

Jan Kouřimský ze Šumavského.

Ježíškov průběh.

"Nevim, nevím, děti, jak se k nám Ježíšek dostane," pravil
 Jan korel vcházej do kuchyně. A usměv se na děti, pohlížel
 chvíli na dvíř, kde se chumelilo, jako všude po celém
 okolí.

To by bylo pěkné! Inu, poslechni něco dnu, a aly by
 po těžení!

"Stáhlo, že by Ježíšek nepřišel? ozval se kenda, když
 otec odšel." Což by se byl směl? A kenda rožně uka-
 zoval pozadu ne melou Pavlu, která tak byla zabrona
 do zavazování dřevěné kačičky, že si se řuci ani nevínila

"Myslím, že přijde," pravila Jani. "Ale běž o to, budu
 v se činnosti moji přijít se okonečkem, víš? V tomhle
 netu nevím."

"Mně je o Pavlu jistě," dodal hoch šeptem. "Což já!"
 Ale byl se také k vůli své, třeba si to sám zapíral.

Репка Рыбачев.

Pytanie był, to wiec jake, ale jaucowal. i. se ofradu Popka,
jezuu se mi pła!

Mili tři hochy a dvěce, vinné jino, malý Bohoušek, jinn
paušel na žatěd. Některé, Tonda, už jistě se dává svou, stěba
míl už vzhlednou, Maryška byla sic už také stěbala, ale chodila
do šitky kypce drubý roků, a nyní po přegamutě začel
chodit také Pepík, ať mu mlo bý kyp o přivícen' před roků.
Ita co mil delat! Bohouška už chovat nebylo třeba, dnu
ho samutli mclat, když šli včichu pět, kaz prosil, aby
jinn ka opali do moly o rok druce, když Maryška šla
pozdrít, a bylo to.

Chodil hrs. Jaka mase vřeky det. Jemouze aniz!
Pp. & chodil dlouho hrs, když už jme' det. vřeky mch.
mco na asho. Vř. x. adale řla, už byt- dāmo
p pomeu', a on vām porad jēto hrs. šel
mōičky eide', pveda, ale čimeu' byž, sekne'

[illegible]

ut kaláček! Samc' díra a odřehane' go'čata a kvočlky
žalme'. Jeho mamička nejprst' neměla křz spravenst. Končí
se Pepík objívil v bříšk. Kde byl až čas; v noci.

byly nalezly, a klat i ráno ještě bylo horko a chvilu
i mohl mohlabaui. Byly to ptaci' ohromny, sly mu
do ptaci' bylek, ale kufz i mch po praci' pital do sly,
kral do ptaci' nchmch' a dupal, jako by mch drcovky.

Druckter due wat gas pindel br.
 , Die me's brg? " plet se ho aedel.

Bykú mi, jen se smel. I odpovídá je měl ne zrovna
na ušlech, ale pas řek tak ušlech. I smel ani bytka
v nich tak shodil, ale přitom už je nechal domat.

Veliké uchy od nich sdrnu' a oblavěle, a vyprá-
ská se, přeč chodit hle no předu. Nemohl se do

111

I.

Průběhy mohl' sledovat, a svého názoru vypravovat, udělý se v
sobotské dni v severních úvalech.

Takže podhradská nebo horská ves vypadá přinejmenším, než
bude zahrnutých vrcholů ušité v článku smívalům krajů ušit ne přelad
i na Hané. Z dálky se vám zdá, že je to nějaké střed mezi stranami
na straně, ale když přejdete až k ní ušit do ní, ušité střed ne o
některé k ní, ale ušité ležde, že sm patří ještě některé kakových
skupin - až k ušité v rotti že je ještě některé barakci a k ušité
za kopecku k ušité!

De uitkeren' moka je aetarewa je samuyek samot —
 he jon hawen' se oryuni zahumemuni, palowetj a sady siko-
 wabowena.

Goty nijem obraženy, ani zatrady.

Některý barák je postaven k české zádveři, některý
 přední strana, některý čelou - jak se konna vyžadovalo. Některé
 vyhlášené domy jsou dřevěné, některé ze skomroky. Dřevěné

-2-

ne hůdko obavených, a listy mezi jím vřeskem obléhly,
jako by hy doměky polínokom a světnice vroubí také také.

loz - v lécu ji ne horách krásně. V zimě jest arci krásně,
ale nemyslete, že by se vám tam krásas i v zimě našliho.

ste algebrm razponenci na naši družbi!

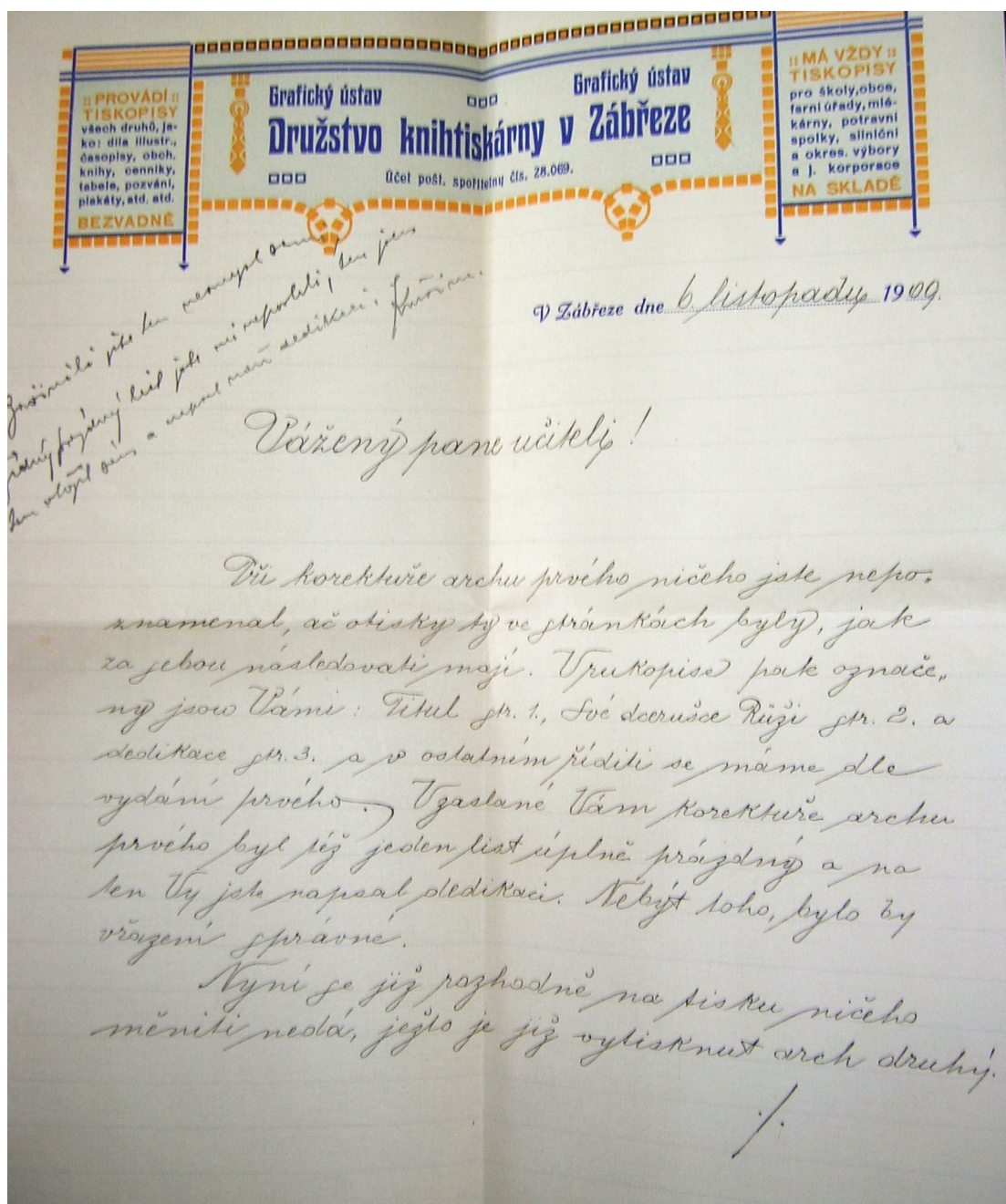
Bylo velké na jistě, po zarezek! a brambory už byly zasa-
zeny. Byla ještě vichřice zima, hospodáři věděli, že na poli ještě ne-
můžou pracovat, ale ukořistili se, že je to alespoň k tomu, a tak bylo
zima kdy na jímou práci a na jiné starosti.

To sun do vi priča dušala.

Amala - á? Porá-mu'ho prj'mem' nezi d'huvi ani nemula,
když nemula ani manivicky ani tabuka. He pro hle j'ni-
dy hlava nublala

Také stěží se lze ani uvěřit, jak se svou osobou, z čeho
jasna Klerichovi dle se objívala a starosti se měnili, a dle se
měnily, kdo ji svou přírodou a okolností.

Bylo jí ani deset let. Byla malá, ale silná, měla krásné černo-
vé vlasy a krásný postek, a její lůno vždy bylo ještě čerstvější,

Těc dala by se jediné spraviti tím, — když by
se na ni pevně proal, — že by se vytiskl znovu
prvý pilarch t. j. titul. list str. 1., stránka druhá
prázdná, na str. 3. své dcerušce i s dedikací, str. 4.
O několik děvcáček — dále str. 13 — 16.
text rozhadně počínati musí stránkou pátou,
jinak se zariiditi a napraviti nelze.

Věčtávající pláší, st. káší, rozhadnutí,
znamename

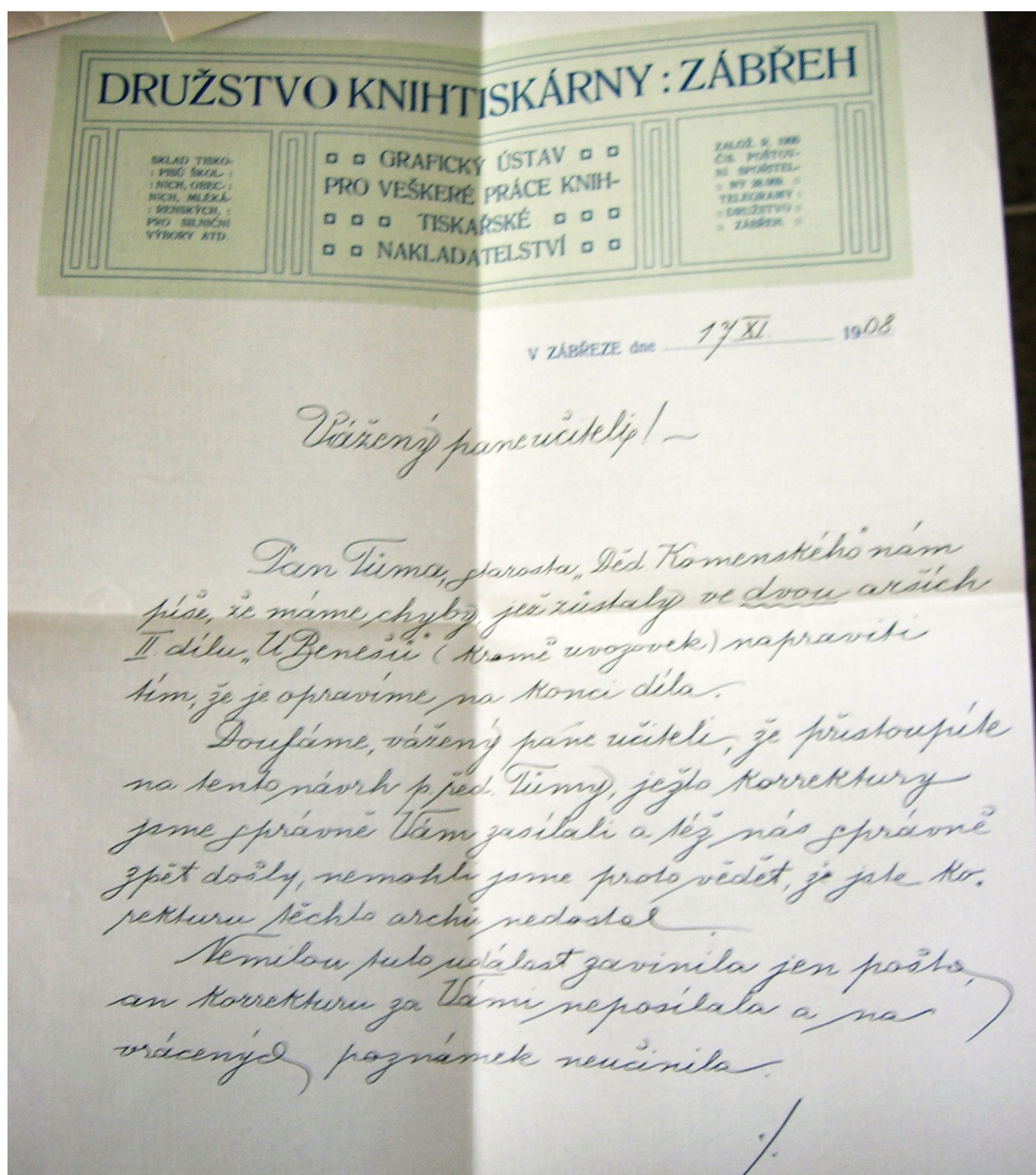
v plné účtě oddane

DRUŽSTVO KNIHTISKÁRNĚ,
V ZÁBŘEHU
zapsané společenstvo s obmouzeným ručením.

Dan

Jos. Krušinský ze Světl.,
učitel a spisovatel

Žilákovi.

Prosíme Vás tudíž o last. zastávní
oprav, abysme je na konci díla přiti-
sknouti mohli.

V hluboké úctě oddané

DRUZSTVO KNIHTISKARNY

V ZÁBŘEHU,

zapsané společenstvo s omezenou odpovědností

Střelka

IGNÁT HERRMANN
VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ
788 JL

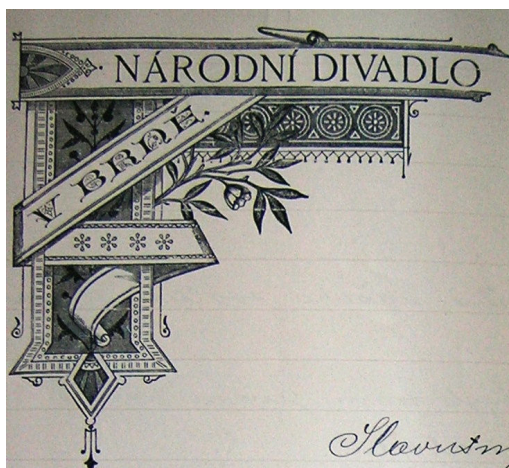
Vážený pane!

Oprávnit jsem obdržel Vaši odpověď z. d. 18/2 panu Herksovi
a dopsal jsem také do Ameriky. Adresy autora. Těmto nemohu
se dopřít, abych myslím, že se účelem překlada jeho práce pro Ameriku
nutně potřebuje autorizace. Kto, že s Amerikou není jedním z mnoha
a právě autorským, jako také oni, a dříveji, ale naše knihy, aniž
máme práva k němu sáhnout. (Tak na příkl. a takto, a předešl. aut.
ráč, aby mi, Vašemu, bránu v pokračování a vandy dáváte
otiskují celé stránky atd. atd.) Ovšem jest jina věc, když toho přejíti
k tomu českého překlada a nás. Mě ani tu nad je nutno že
jednati s autorem, neboť obecněji provádějí německé dramatické
všechna práva buď svým nakladatelům aneb divadelním jednatel.
stvím. (Mohl v Berlíně, Lipsku ve Vídni atd.) Mohl také se pletti
pro informace a co vyjím, grammatikám.

Ještě Vás obklopí

V Brně 12 března 1895.

Ignát Herrmann

Heuvstný Paul !

Heauptmannovy „Kalice“ hodláme vypraviti na
našem jevišti. —

Velikoz překlad Vašnostin nveřejněný v
Thalii nerda se mi býti úplným, dovoluji
sobě Vaše Blahorodi požádati o zapůjčení
převodního překladu Vašeho třeba v rukopisu,
a posín o laskavé jeho zaslání co možná
v době nejkratší.

Váruen dovoluji sobě požádati Vás o
udání podmínek :

- 1.) Máte-li výhradní právo autora ku českému
překladu, zač byste jej přenechal ? (Tím
myslím, že by žádné české divadlo neb spolek
„Kalice“ a jakémkoli překladu českém

./.

bez Vašeho eventuálního našeho svolení dávati
nemělo)

2.) Zač měnechal byste nám jenom nové
použití Vašeho překladu. -

Doufají se v obou směrech, z ohledů na
naše malé divadlo zapracující třice x finanční
tísní, zajisté ustanovíte podmínky co možná
mírné, abychom "skalce" co možná nejdříve
mohli vypravit.

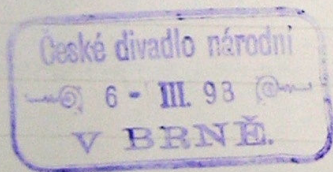
Čekávají členové Vaší odpovědi

Jiřím Jiráku

plnou

Vasem Blahorovi

ovravý

J. Tedenáček
sekretář

Náimí zdejšeho volubila list¹⁾ pověsta
od náimí krajského, ač novější doba se
zavádí mechanika, mechanická a plešty.

Hovorý pluk sluje hadoviště, jeho rod
lie hary, a jsou droje hary: kovář a ro
hary. Zde se tedy moře, výbrý harkuje. Aby
zde hary a hadoviště prohíval, bylo zbytečn
protože nerozumitelno²⁾. Hadovác dohadovav
na nové pole přeloží hary na násadě
a otočí potah haduje ~~že~~ opět vedle goron
brády zpět. Na přivrátých stránkách je harkov
ní obtížné, s dobýtkem se tam nemůže, neby
od tedy nic jiného, než zapřáhnouti do had
viště hary rozumnější, a tak udáme často
tahomý v suchu, již si věnu zastouží
hydravení mimojádovitelno „Pomoz Pámbu!“

Některé obci, již má ~~že~~ „podzemní“ na
stavovské stránkách, snárají se šťastnější sou
sedé, že tam hospodáři na sebe vzájem
rolnají: „Kmotře? Popřejte mi zjetra
máti (ženu), budem harkovat!“

A když se takové poličko nejlepe upravit,
frijda jichí vody nebo v létě fríval, a ple
ženo v suchu. Objeví se třech po čtyřech letech
vypráví se o pláchnutí pída zprády nahoru
nebo vypráví se na „Kotouči“ (Kolečky), již
se i s človědem vytahuje numpaleno.

¹⁾ Jen něco. K had ~~nejsou~~ „ploužňata“ výbrý be
trounek (okro a prany uhel zahrnuté dřevem), po němž
se ~~že~~ hadoviště napřed plaví.

1. Material jsem obdržel hlavně

1.

- v Jirčově (hradina severových. nad Žel. Brodem),
- ve Štěvělově (7 minut z Jirčova a jihových.),
- v Rádkovicích (1/2 hod. severně od Jirčova),
- v Jílovém (1/2 hod. severových. od Jirčova),
- v Loučkově Kněžství (hradina jihových. pod J. Brodem),
- v Koberově (1/4 hod. jihových. pod Žel. Brodem),
- na Vrátkě (1/4 hod. jihových. pod Žel. Brodem),
- v Besednicích (1/4 hod. severových. z Loučkov),
- na Michově (1/4 hod. západových. z Loučkov),
- ve Vranově (3/4 hod. severně z Loučkov),
- na Chlondově (1/2 hod. jihových. z Brodu),
- na Hamštyně (1/2 hod. východových. z Loučkov).

Poznamenám ve Sklenářovicích, Pasekách, Topčovicích,
Brodku, v Kamenici, Lastiborci, Jesenu, Návarně,
Štanově, Střížově, Švábově, Plavecku,
Járadě, Bratřicově, Huntčově, Bláznově,
Veselí, Smrči, Kladrubě, Radouském.

2. Rozdíl povrchu je hlavně různá výškovost. Je toho
sáha homogenní povrchu až pod Brod do Koberov,
do Besedic, do Vranova, a východu pod ~~na~~
Chlondov, Hamštyň, Sluhýdchov, Záhov, Ku-
chlov, do Senil (veliká odle a východu jsem ne-
dostal). Srovnání pod Besedice, Hamštyň, město
Koberov, a náleží jižnějším, nad ~~Bro-~~
novským. Ale chvilová a Kotelu Loučkov patří
ještě spíše k povrchu homogennímu, ať se zde
už třeba pojeda místo proudu (proudu) a ne-
žná správných possessiv vřetění.

Příloha č. 16

Příloha č. 17

Příloha č. 18

Příloha č. 19

Příloha č. 20

Slovníček

A

anfejle = nápady

B

banduřina = rámus

batina = zlatka

bečeti = brečet, plakat

bejzovat = utratit

blejnať = blýskat se

brambory s mundurem = ve slupce

brčky = boty, tzv. perka

brnožiti = neúnavně pracovat

brousit kamínky = granáty a křemeny

být v cajku = v pořádku

bzí, bzíní = černý bez

C

cajk = nářadí

cajmrsk = trest, dostat *cajmrskat* = být zbit

ceknout = promluvit

cojk = *šlejfák* = brus na skleněné korálky

Č

čečelka = čočka

čemesný = čilý

čpářit = špehovat

D

dasati = domlouvati

do klamoru = úplně, zcela

doplakat = ukončit práci

draťáky = korále navlékané na drátky

drozen = drozd

dryjáčný = čilý, čiperný

dýlkou = časem

F

fáfrovat = planě hovořit

faktor = *felegr* = kupuje surové korále a dává je brousit; nebo je bere od většího faktora
a broušené mu je odvádí

fíra = četař

foukanice = duté, kulovité korálky, vyfoukané

H

habaděj = nadbytek

hejta = kolébka

hlavatka = zelené sazenice

holport = *horport* = spolek s někým

hověť = rozumět

hrejkat = téci proudem

CH

chlápat = pít

choulostivo = teskno

chremstat = hryzat

chrůst = drobné roští

J

junek = pomocník flašinetáře, světáka, nosil mu hudební nástroj

K

kale = pořádně, dobře

kalup = spěch

kandák = sukně s živůtkem bez rukávů

kata = zápor

kerchouv = hřbitov

klempírovat = churavět

klubáček = zobáček

klůtnout si = napít se

koháty = pařezy

končalka = lasice

Kopčáci = Němci

košek = košík

krejhon = krk

křáci = křoví

L

lancouch = lenoch

láskovat = pracovat zadarmo

lucerna = nadávka, stará žena

M

mejti = mýtina

N

nacámovat' se = opít se

neduha = nemoc

O

ostávání = bydlení

oudno = smutno

P

páračka n. paračka = hračka

pelášiti = utíkati

pepátka = nemluvně v peřince

pobyt = návštěva

podruží = nájem, ale jen u bytu

podyma = mlha

poklízet = velký úklid i s bílením světnice

polátka = políčko

pretence = dědický podíl

R

robě = dítě

S

satoryje = zlá žena

sejráky = koláče s kozím sýrem

shádnout se = pohádat se

skalit = zemřít

skřívát = být často nemocen

staroch = manžel

strojit = něco udělat

stysk = stesk

Š

šejtky = tyčky v plotě

škyberník = šetrný člověk

špekulace = nápad, plán

šporovat = šetřit

šproch = žert

štědrounice = vánočka

štruksky = levné kalhoty

štruzák = slavník

šúta = rozšlapaná bota

T

tarabit = s něčím se dříť

trefit na náтуру = rozpoznat příčinu nemoci

troštovat se = připravovat se

třepení = podmáslí

tynout = hubnout

V

vybírat okřín = dobrovolná sbírka mezi svatebčany, jež se dává novomanželům do
začátku hospodářství

vykonat = vyřídit

vyslipovat = vyčítat

Z

zahyhlat se = zasmát se

zakolovat si = zatančit si

zápor = zapírání

zaprachovat = zaplatit

Soupis knižního díla Josefa Krušiny ze Švamberka

Pro mládež

- O několika děvčátkách a chlapcích (1903)
- V domovské obci. Příhody dětské a jiné (1905)
- Z prvních potyček (1907)
- O Karlu Havlíčkovi Borovském (1906)
- U Benešů (1908)
- Veselá čítanka (1913)

Pro dospělé

- Črty (1892)
- Starým pérem (1898)
- Láska nejmladšího z rodiny (1907)
- Slečinka z pošty (1908)
- Než mladí odešli (1908)
- O Čerchmantovi a jiných věcech podivných čtení kolikeré (1910)
- Lidé nemilovaní a zamilovaní (1913)
- Sousedstvo (1913)
- Příběhy vzrušující (1917)

Divadelní hry

- Miss Fanchetta. Malé drama o pěti jednáních. (1887)
- Tkalci (překlad)
- Petr Mařas. Vesnický román o třech jednáních (1893)

